

СПІВЗАСНОВНИКИ:

Державна наукова установа
"Книжкова палата України імені Івана Федорова";
Харківська державна академія культури

Шеф-редактор — Сенченко М.
Головний редактор — Давидова І.
Заступниця головного редактора — Васківська О.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Давидова І. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.
(голова редколегії), акад. Нац. акад. наук вищ. освіти
України, Україна
Сенченко М. — д-р техн. наук, проф. (заступник голови
редколегії), Україна
Кобелєв О. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Гандзюк В. — канд. наук з соц. комунікацій, доц.,
Україна
Льганаєва В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Лопатовська І. — д-р філософії, доц., США
Мар'їна О. — д-р наук з соц. комунікацій, доц., Україна
Маркова В. — д-р наук з соц. комунікацій, проф.,
Україна
Мацюк Г. — канд. наук з соц. комунікацій, Україна
Сербін О. — д-р наук з соц. комунікацій, Україна
Ткаченко В. — д-р техн. наук, проф., Україна
Федушко С. — канд. техн. наук, доц., Україна
Шейко В. — д-р іст. наук, проф., Україна
Шпак В. — д-р іст. наук, проф., Україна

Рекомендовано до друку вченою радою Книжкової палати України (протокол № 1 від 29.01.2026).

Відповідальна за випуск — Жданова Н.
Коректура — Панченко Є.
Комп'ютерні складання та верстання — Алексанян А.

Журнал "Вісник Книжкової палати" Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України віднесено до наукових фахових видань України в галузі соціальних комунікацій (наказ МОН від 29.06.2021 № 735).

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією. Посилання на видання обов'язкові. Авторські оригінали не повертаються. Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Редакція, видавець і виготовлювач: Державна наукова установа "Книжкова палата України імені Івана Федорова".

Адреса: просп. Л. Каденюка, 27, Київ, Україна, 02094
Тел.: +380 (44) 292-01-34 (приймальня),
+380 (44) 292-30-11 (редакція)
Факс: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

CO-FOUNDERS:

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine
State Research Institution;
Kharkiv State Academy of Culture

Editorial director — Senchenko M.
Editor-in-Chief — Davydova I.
Deputy Editor — Vaskivska O.

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

Davydova I. — Dr of Social Communication, Prof. (chairman of the editorial board), Acad. of the Nat. Acad. of Sciences of Higher Education of Ukraine, Ukraine
Senchenko M. — Dr of Technical Sciences, Prof. (deputy chairman of the editorial board), Ukraine
Kobieliev O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Handziuk V. — PhD of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Ihmanaeva V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Lopatovska I. — PhD, Assoc. Prof., USA
Mariina O. — Dr of Social Communication, Assoc. Prof., Ukraine
Markova V. — Dr of Social Communication, Prof., Ukraine
Matsiuk H. — PhD of Social Communication, Ukraine
Serbin O. — Dr of Social Communication, Ukraine
Tkachenko V. — Dr of Technical Sciences, Prof., Ukraine
Fedushko S. — PhD of Technical Sciences, Assoc. Prof., Ukraine
Sheyko V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine
Shpak V. — Dr of Historical Sciences, Prof., Ukraine

The Academic Council of the Book Chamber recommends printing this Bulletin (Protocol № 1 from 29.01.2026).

Editor — Zhdanova N.
Proofreader — Panchenko E.
Computer layout — Aleksanyan A.

The Board of Attestation of the Ministry of Education and Science designed the Bulletin of the Book Chamber of Ukraine as the professional scientific publication of Ukraine in the field of social communication. (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 735 of June 29, 2021).

You can use the materials printed in the Bulletin by an agreement with editorial staff. A reference to publications is necessary. Manuscripts are not returned. Editors are not always agreeing with point of view of the author.

Ivan Fedorov Book Chamber of Ukraine, State Research Institution is the editorial office, publisher and manufacturer.

Address: Av. L. Kadaniuk, 27, Kyiv, Ukraine, 02094
Tel.: +380 (44) 292-01-34 (reception),
+380 (44) 292-30-11 (editors)
Fax: +380 (44) 296-71-15
E-mail: visnyk@ukrbook.net

З М І С Т

СТОРІНКА ШЕФ-РЕДАКТОРА

СЕНЧЕНКО М. Аспірантські дослідження в інформаційній та бібліотечній сфері.....3

БІБЛІОТЕЧНА СПРАВА

ШАПОВАЛ М. Глобальні маркетингові тренди 2025 року в контексті формування бренду бібліотек ЗВО.....4

НУДИЩУК Г. Функціонування публічної бібліотеки у глобальному інформаційному просторі 9

БЕРЕСТОВ О. Стратегії та механізми впровадження технологічних інновацій у діяльність публічних бібліотек 15

ГОНЧАРОВ Д. Використання штучного інтелекту в бібліотеках України: досвід, ставлення й етичні виклики (за результатами опитування українських бібліотечних фахівців).....20

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

МАТІОС В. Інтегрований інформаційний підхід до моніторингу втрат і пошкоджень об'єктів культурної спадщини й українські реалії.....26

УХАЛІНА Н. Специфіка соціально-комунікаційного забезпечення бізнес-процесів31

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

ГРЕЩУК Д. Метадані архівних документів та їх роль у формуванні міждокументних інформаційних зв'язків.....35

АРХІВОЗНАВСТВО Й АРХІВНА СПРАВА

СПЕКТОР А. Використання NoSQL-баз даних для зберігання, опрацювання та аналізу архівних документів генеалогічного спрямування41

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

ГОНЧАР О. Жіноча праця у друкарській справі крізь призму газети "Czcionka" (1872—1875)46

C O N T E N T

CHIEF-EDITOR'S PAGE

SENCHENKO M. Postgraduate research in the information and library field3

LIBRARIANSHIP

SHAPOVAL M. Global marketing trends 2025 in the context of university library branding4

NUDYSHCHUK H. The functioning of a public library in the global information space9

BERESTOVO O. Strategies and mechanisms for implementing technological innovations in the activities of public libraries15

GONCHAROV D. The use of artificial intelligence in Ukrainian libraries: experience, attitudes, and ethical challenges (based on the results of a survey of Ukrainian library professionals).....20

SOCIAL COMMUNICATION TECHNOLOGIES

MATIOS V. Integrated information approach to monitoring loss and damage to cultural heritage sites and Ukrainian realities26

UKHALINA N. Social and communication specifics of business process support31

INFORMATION ACTIVITIES

HRESHCHUK D. Metadata of archival documents and their role in the formation of interdocument information links35

ARCHIVAL SCIENCE AND ARCHIVAL AFFAIRS

SPEKTOR A. The use of NoSQL databases for the storage, processing, and analysis of genealogical archival documents.....41

HISTORICAL INTELLIGENCE

HONCHAR O. Women's labor in the printing industry through the lens of the newspaper "Czcionka" (1872—1875).....46

Аспірантські дослідження в інформаційній та бібліотечній сфері

Перший номер часопису, присвячений працям аспірантів закладів вищої освіти України, являє собою зріз сучасних досліджень у сфері інформаційної, бібліотечної та архівної справи з акцентом на цифрові трансформації, глобалізацію та соціальні виклики. Статті охоплюють різноманітні аспекти: від емпіричного аналізу використання штучного інтелекту (ШІ) у бібліотеках (Д. Гончаров) до історичного огляду гендерних питань у друкарській справі (О. Гончар), від моніторингу втрат і пошкоджень культурної спадщини в умовах війни (В. Матіос) до аналізу маркетингових трендів у брендингу бібліотек (М. Шаповал).

Ці дослідження демонструють єдність підходу: усі автори зосереджують увагу на адаптації діяльності культурних інституцій до цифрової ери, наголошуючи на ролі сучасних технологій (штучний інтелект, метадані, VR/AR, Web 3.0) як інструментів оптимізації процесів, подолання викликів і посилення соціальної ролі бібліотек, архівів та бізнес-структур.

Основні тенденції, притаманні дослідженням українських аспірантів:

1. Цифровізація як головний тренд. Більшість статей (Д. Гончаров, Д. Грещук, Г. Нудишук, О. Берестов, В. Матіос, М. Шаповал) сфокусовано на специфіці впровадження інновацій: використання ШІ для аналізу даних, метаданих для інформаційних зв'язків чи цифрових платформ для моніторингу. Це свідчить про усвідомлення авторами потреби переходу від традиційних методів до гібридних систем, які забезпечують ефективність, доступність і сталість. Наприклад, емпіричні дані щодо використання ШІ в бібліотеках України Д. Гончарова свідчать про розрив між зацікавленістю та практичними компетенціями персоналу, Д. Грещук доводить, що метадані є ключем до оптимізації архівного документообігу, А. Спектор демонструє ефективність застосування сучасних баз даних для зберігання та аналізу архівних документів.

2. Глобальні та локальні виклики. У дослідженнях Г. Нудишук та О. Берестова проаналізовано аспекти трансформації публічних бібліотек у глобальному просторі, висвітлено можливості (інноваційні технології, цифрові комунікації) та бар'єри (фінансові обмеження, цифровий розрив). В. Матіос додає актуальний контекст війни, демонструючи синергію державних, громадських і міжнародних зусиль у справі охорони культурної спадщини.

3. Міждисциплінарність і практична орієнтованість. У працях Н. Ухаліної та М. Шаповала комунікацію інтегровано з бізнес-процесами та маркетингом, що увиразнює роль соціальних взаємодій для інноваційності. Історичний аналіз Д. Гончара додає глибини сучасним дискусіям про гендерну рівність, розкриваючи еволюцію трудових відносин у друкарській справі.

Внесок у науку та практику. Представники молодого покоління науковців не лише діагностують проблеми, а й пропонують рішення — від стратегій упровадження інновацій (О. Берестов) до перспектив інтеграції трендів (М. Шаповал). Автори концентрують увагу на етичних аспектах використання ШІ (Д. Гончаров), відкритості даних (В. Матіос) і сталому розвитку (Н. Ухаліна), і ці знання є цінним ресурсом для фахівців, освітян, політиків. Результати студій свідчать про зрілість нової генерації дослідників, які поєднують теорію з емпірикою, локальний досвід — із глобальними трендами, сприяючи трансформації культурної сфери України.

Загалом, номер часопису демонструє потенціал українських аспірантів як рушійної сили наукового прогресу й свідчить, що в умовах швидких змін ключем до успіху є гнучкість, співпраця й технологічна грамотність. Ці праці не лише збагачують академічний дискурс, а й мають потенціал для реального впливу на теорію та практику бібліотечної, архівної та комунікаційної галузей.

Побажання молодим науковцям

Шановні молоді науковці, аспіранти та здобувачі, чії статті стали основою цього номеру! Ваші дослідження — це не просто академічні вправи, а гідний внесок у майбутнє України, особливо в часи, коли цифрова трансформація та геополітичні виклики потребують свіжих ідей і сміливих рішень.

Бажаю вам не зупинятися на досягнутому: продовжуйте глибоко занурюватися в міждисциплінарні теми, поєднуючи гуманітарні науки з технологіями, як ви це робите зараз. Нехай ваші дослідження, опитування й історичні розвідки стануть основою для практичних змін — від модернізації бібліотек до збереження культурної спадщини.

Пам'ятайте про важливість етики в роботі з ШІ та даними, як наголошує Д. Гончаров, і завжди шукайте баланс між інноваціями та людським чинником. Будьте відкритими до співпраці — з державними структурами, міжнародними партнерами та громадами, як пропонує В. Матіос. Розвивайте критичне мислення, аналізуйте глобальні тренди, як М. Шаповал, і не бійтеся шукати історичні паралелі, як О. Гончар, адже вони надають уроки сучасності.

Бажаю вам натхнення, стипендій і грантів для реалізації ідей, публікацій у престижних журналах і, головне, — віри в те, що ваша наука може змінити світ на краще. Досліджуйте, розвивайтеся та пам'ятайте: майбутнє культури й інформації — у ваших руках! Успіхів у всіх починаннях!

*З повагою
доктор технічних наук, професор,
шеф-редактор "Вісника Книжкової палати"
Микола Сенченко*

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).4-9](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).4-9)

УДК 027.7:[021.7:004.77]:(477+100)(045)

Максим Шаповал,
аспірант кафедри інформаційної діяльності
та зв'язків з громадськістю КНУКиМ
max.shapova@gmail.com

Глобальні маркетингові тренди 2025 року в контексті формування бренду бібліотек ЗВО

У статті проаналізовано потенціал адаптації глобальних маркетингових трендів 2025 р. у контексті формування бренду бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО). На прикладах роботи вітчизняних і закордонних бібліотек ЗВО розглянуто практики створення відеоконтенту, контенту співробітників, спільнот як основні тенденції 2025 р. З'ясовано, що поміж важливих напрямів маркетингового розвитку минулого року вирізнялися тренди на приватні спільноти та брендovanі ком'юніті, інклюзивність, екологічну відповідальність, інфлюенс-маркетинг, технології Web 3.0, омніканальність, стримінгові формати, а також на скорочення надлишкового контенту, створеного штучним інтелектом. Підсумовано, що маркетинг у бібліотеках ЗВО нині трансформується в системну інтегровану практику, яка передбачає не лише інформування, а й створення попиту, диференціацію культурно-освітніх послуг і позиціонування бібліотеки у свідомості цільової аудиторії. Визначено перспективи інтеграції трендів як інструменту підвищення релевантності, впізнаваності та конкурентоспроможності бібліотек ЗВО у цифрову добу.

Ключові слова: бібліотека ЗВО; маркетинг; брендинг; маркетингові тренди 2025; цифрова трансформація; відеоконтент; ком'юніті; Employee-Generated Content

Постановка проблеми. У добу глобальної цифрової трансформації та стрімкого розвитку інформаційних технологій брендинг як інструмент позиціонування й комунікації набуває нових форм і сенсів. Сучасні стратегії маркетингу дедалі активніше інтегруються у сферу освіти та культури, зокрема в діяльність бібліотек закладів вищої освіти. Однак, попри загальне розуміння важливості формування бренду бібліотеки, питання адаптації актуальних світових маркетингових трендів до брендингових стратегій бібліотек культурно-мистецьких ЗВО залишається малодослідженим. Брак системного аналізу щодо потенціалу таких трендів, їх релевантності й ефективності у вузькоспецифічному освітньо-культурному середовищі ускладнює впровадження дієвих стратегій брендування, здатних забезпечити сталість і конкурентоспроможність бібліотек у цифровому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Результати дослідження брендингових стратегій бібліотек у цифрову добу наведено у працях Ю. Горбаня [12], Ж. Самохіної [17], С. Кирій [14]. Науковці акцентують на сучасних підходах до бібліотечного маркетингу й трансформації комунікаційної ролі бібліотек у системі вищої освіти. Аспекти використання цифрових інструментів, соціальних мереж і візуального контенту у формуванні позитивного іміджу бібліотечного закладу висвітлюють Т. Проценко [16], А. Демчук [13], Т. Биркович та Я. Морозова [11].

Окрему інформаційну основу для аналізу глобальних маркетингових трендів 2025 р., які можуть бути адаптовані бібліотеками закладів вищої освіти, становлять звіти міжнародних експертних платформ. Зокрема, в дослідженні компанії Kantar увагу сфо-

кусовано на трендах персоналізації, етичної комунікації, гейміфікації й гнучкого брендування [3]. В аналітиці платформи Forbes розвиток спільнот, генеративного контенту та сторителінгу виокремлено як основні тенденції комунікаційного маркетингу [2]. Доповненням до них слугує практична вибірка з ресурсу AG Marketing, яка дає змогу зіставити глобальні та локальні прогнози [8] і буде врахована в порівняльному аналізі прикладів адаптації цих трендів у бібліотечній сфері.

У пропонованій статті проаналізовано практичний досвід втілення окремих маркетингових трендів у комунікаційній діяльності Бібліотеки Олбанського університету (University at Albany, США) [6], Бібліотеки Іллінойського університету (University of Illinois, США) [7], Бібліотеки Единбурзького університету (The University of Edinburgh, Шотландія) [5], Бібліотеки Бірмінгемського університету Ньюмана (Birmingham Newman University, Велика Британія) [1], Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка (КНУ імені Тараса Шевченка) [15], Наукової бібліотеки Національного університету "Кієво-Могилянська академія" (НаУКМА) [10], Наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКиМ) [9] тощо.

Проведений аналіз поєднано з результатами авторського моніторингу потенціалу адаптації сучасних маркетингових трендів до середовища бібліотек ЗВО; сформовано практичні пропозиції щодо перспектив їх впровадження в Україні.

Мега статті — проаналізувати потенціал глобальних маркетингових трендів 2025 р. та окреслити

можливості їх адаптації до брендингових стратегій бібліотек закладів вищої культурно-мистецької освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У контексті побудови ефективних брендів і розроблення сучасних маркетингових стратегій розуміння глобальних трендів відіграє вагомий роль. Саме інтеграція міжсекторних маркетингових тенденцій дає змогу не лише відповідати очікуванням цільової аудиторії, а й залишатися конкурентоспроможними в умовах постійної трансформації комунікаційного простору. Для сфери освіти та культури, зокрема бібліотек ЗВО адаптація актуальних маркетингових практик є інструментом формування ціннісної пропозиції, посилення репутації та підтримки сталої уваги користувачів.

Аналітика маркетингових тенденцій 2025 р. демонструє поєднання сталих трендів, що трансформуються з роками, з новими акцентами, зумовленими зміною поведінки аудиторії, розвитком технологій і соціальних очікувань. Прикладом такої трансформації є відеоконтент: якщо раніше його розглядали як домінуючий формат комунікації, то тепер головного значення набуває гуманізація та гіперперсоналізація змісту. Як зазначено у звіті Forbes, аудиторія дедалі більше тяжіє до створеного людиною контенту, який відображає справжні емоції, індивідуальний стиль і досвід [2]. Така зміна свідчить про поступове зниження інтересу до одноманітного змісту, згенерованого штучним інтелектом, який, попри функціональність, часто втрачає автентичність, естетику й культурну глибину.

Водночас ресурс Kantar акцентує на зростанні ролі унікального підходу до створення візуального контенту, наголошуючи на потребі у "візуальному театрі" — експериментах із монтажем, стилістикою, ритмом подання та способами оповіді, що дають змогу розповідати навіть звичні історії в новий спосіб [3]. Такий підхід надає можливість брендам формувати глибші асоціативні зв'язки з аудиторією, апелювати до культурного досвіду й естетичних очікувань.

Серед нових явищ, що характеризують ландшафт маркетингу 2025 р., варто виокремити Employee-Generated Content (EGC) — контент, створений працівниками організації, котрий розглядають як наступну ітерацію User-Generated Content. Цей тренд дає змогу сформувати більш автентичне уявлення про бренд зсередини, посилити довіру до нього, а також створити додану комунікаційну вартість через залучення внутрішніх амбасадорів бренду [2; 8].

Серед інших важливих напрямів маркетингового розвитку 2025 р., що визначають комунікаційне середовище, слід виокремити тренди на приватні спільноти та брендвані ком'юніті, інклюзивність, екологічну відповідальність, інфлюенс-маркетинг, технології Web 3.0, омніканальність, стримінгові формати, а також скорочення надлишкового контенту, створеного штучним інтелектом [2; 3].

Аналізуючи джерела, автори яких висвітлюють ці тенденції, варто звернути увагу на платформу Forbes, зосереджену на B2B-маркетингу. Залучення такого джерела є виправданим з огляду на специфіку діяль-

ності бібліотек ЗВО, що функціонують не лише як сервіси для кінцевих користувачів (студентів, викладачів, дослідників), а й як інституційні партнери. Бібліотеки можуть слугувати каналами комунікації з бізнесом (у межах академічних практик і працевлаштування), іншими університетами (через міжінституційну співпрацю), міжнародними стейкхолдерами. Такий характер взаємодії наближає бібліотеки до логіки B2B-орієнтації, відповідно до якої маркетингові підходи мають бути гнучкими, стратегічними та мультивекторними.

Маркетинг у бібліотеках закладів вищої освіти з другорядного інструменту підтримки діяльності трансформується в системну інтегровану практику, що охоплює не лише інформування, а й створення попиту, диференціацію культурно-освітніх послуг і позиціонування бібліотеки у свідомості цільової аудиторії. Як слушно зазначає Ю. Горбань, бібліотеки змінюються не заради власне змін, а у відповідь на ширші суспільні процеси, що потребують адаптації до нових реалій і моделей комунікації [12]. Саме в цій динаміці впровадження маркетингових трендів постає перспективним інструментом інтеграції бібліотек ЗВО до сучасного інформаційного середовища.

Для мистецьких ЗВО вкрай важливим є візуальне самовираження — як у просторі бібліотеки, так і на цифрових платформах. Як наголошує Ю. Майстренко, гнучкість форм подання контенту та візуальна ідентичність відіграють головну роль у формуванні первинної лояльності й зацікавлення аудиторії [4]. Це також відповідає основним візуальним орієнтирам сучасних мультигалузевих маркетингових стратегій.

Потреба в застосуванні ефективного маркетингового підходу в діяльності бібліотек ЗВО зумовлена не лише зміною моделей медіаспоживання, а й зростанням конкуренції у цифровому середовищі та потребою утримання уваги користувачів. Як зазначають сучасні дослідники, формування привабливого образу бібліотеки — це не лише зовнішня презентація, а й узгодженість контенту, сервісів і цінностей із запитом цільових груп. У цьому контексті маркетинг виконує стратегічну функцію: орієнтує бібліотеку на потреби аудиторії, активізує інтерес до її послуг і формує сталі моделі взаємодії.

Розвиток інформаційного простору бібліотек є передумовою відповідності вимогам сучасного суспільства, у якому соціальні мережі слугують одним з основних каналів комунікації. Цю думку підтверджує й теза про те, що маркетинг бібліотеки — не лише реклама, а й цілісна система: від управління візуальною комунікацією до створення інформаційних приводів, подій і проєктів [11; 17].

Отже, інтеграція сучасних маркетингових трендів у діяльність бібліотек ЗВО є не лише логічним кроком, а й стратегічною умовою їх подальшого успішного розвитку. Маркетингові заходи дають бібліотекам змогу залишатися релевантними, упізнаваними та конкурентоспроможними в умовах цифрової економіки, формувати ефективну комунікацію зі стейкхолдерами на всіх рівнях.

Стабільна тенденція зростання популярності відеоконтенту в маркетингових стратегіях протягом останніх років у 2025 р. дістала новий вектор — на гуманізацію й гіперперсоналізацію. Домінування відеоформатів, як зазначалося, трансформується у запит на більш автентичний, емоційно насичений і людиноцентричний контент, створений не машиною [2]. Цей тренд віддзеркалює глобальне прагнення до зниження частки знеособлених, уніфікованих повідомлень, які втрачають зв'язок із реальними емоціями, культурним контекстом та естетикою.

У середовищі бібліотек ЗВО тренд на відео-контент реалізується переважно через присутність у відеоорієнтованих мережах, насамперед YouTube й TikTok. Активну відеокommунікацію розвивають бібліотеки університетів США (наприклад, Бібліотека Олбанського університету [6] або Бібліотека Іллінойського університету [7]), а також бібліотеки Великої Британії й Шотландії (зокрема, Бібліотека Единбурзького університету має окремий TikTok-акаунт [5]). У вітчизняному просторі YouTube-канали мають Наукова бібліотека ім. М. Максимовича КНУ імені Тараса Шевченка [15], Наукова бібліотека НаУКМА [10], а серед культурно-мистецьких ЗВО — КНУКіМ [9]. Водночас аналіз контенту переконує, що найчастіше відеоролики мають характер архівних записів подій, тобто формально засвідчують активність, але не спрямовані на безпосереднє налагодження емоційного контакту з аудиторією.

Зважаючи на глобальні тренди, доцільним є переорієнтування бібліотечного відеоконтенту в бік персоналізованих і динамічних форматів. Наприклад, замість традиційного анонсу заходу бібліотека може залучати спікерів чи студентів до створення стислих відеозапрошень із поясненням, чому варто долучитися до події, формуючи в такий спосіб автентичний "голос" установи. Іншим ефективним напрямом є створення залаштунок відео за участі бібліотечних, що дає змогу продемонструвати людське обличчя інституції, підвищити рівень довіри й емоційного залучення до неї. Вдалий приклад — контент Бібліотеки Іллінойського університету [7], що містить відео з елементами гейміфікації, орієнтоване на студентські інсайти: "Що ти зазвичай береш із собою в бібліотеку?" або "Як знайти ідеальне місце для навчання в бібліотеці?". Такі формати демонструють не лише персоналізацію, а й сегментацію аудиторій за стилем споживання контенту.

В умовах, коли короткі відеоформати стають домінуючими у споживанні інформації, питання присутності бібліотек ЗВО на динамічних платформах (TikTok, Reels тощо) є радше не опціональним, а стратегічно зумовленим. Використання суто університетських каналів часто виявляється недостатнім для виконання маркетингових завдань бібліотеки як комунікаційної одиниці. Проте реалізація цього тренду має враховувати організаційний аспект, зокрема потребу в окремій посаді чи обов'язках фахівця, який відповідатиме за маркетинг і комунікацію бібліотеки. Універсальний бібліотекар, обтяжений поточними

обов'язками, не завжди має ресурс, мотивацію чи навички для регулярного створення якісного відео-контенту. Саме тому розширення штату чи співпраця з відповідними факультетами (журналістики, кіно й телебачення, дизайну) може стати ефективним рішенням.

Однією з основних тенденцій 2025 р. є створення приватних спільнот як елементів побудови сталого бренду. Такий підхід активно використовують у маркетингових стратегіях не лише комерційних структур, а й освітніх інституцій, зокрема університетів. Спільноти формуються навколо цінностей, емоційного зв'язку та почуття солідарності, що дає бренду змогу не тільки залучити аудиторію, а й утримати її увагу в тривалій перспективі. На думку фахівців, ком'юніті — це не лише інструмент комунікації, а й повноцінна екосистема лояльності, в межах якої відбувається взаємообмін досвідом, підтримка, впровадження традицій і поглиблення ідентифікації з брендом [2].

У контексті діяльності закладів вищої освіти та їхніх бібліотек потенціал цього тренду реалізується насамперед через загальноуніверситетські стратегії. Наприклад, Український католицький університет активно формує образ згуртованої спільноти завдяки ініціативам Collegium, візуальній ідентичності й брендваному мерчу [18], який слугує засобом вираження солідарності з цінностями вишу. Саме мерч стає не лише елементом стилю, а й маркером належності до певного освітнього простору, що є одним з ефективних, масово апробованих рішень, які доцільно адаптувати для бібліотечних брендів.

У сучасних умовах бібліотека ЗВО також може стати осередком формування навколо себе автономних спільнот, об'єднувати не лише студентів, а й викладачів, випускників, науковців та активних читачів — усіх, хто взаємодіє з установою на різних рівнях. Формування спільноти може здійснюватися через комплекс інструментів: спеціальні заходи з обмеженим доступом, закриті тематичні читання, клуби користувачів, персональні кабінети в бібліотечних додатках, пріоритетний доступ до нових надходжень, інтерактивні книжкові клуби, внутрішні бібліотечні традиції, а також брендований мерч, що свідчить про належність до спільноти.

На відміну від звичних гуртків за інтересами, бібліотечна спільнота має потенціал до глибшої взаємодії та може гуртувати користувачів із різним фокусом інтересів, стилями читання, формами роботи з інформацією, створюючи багатошарову систему комунікації. Це дає можливість не тільки розширити аудиторію, а й налагодити міцний емоційний зв'язок із брендом бібліотеки, що є головною умовою лояльності в сучасному маркетинговому середовищі. Отже, тренд на створення ком'юніті відкриває нові можливості для бібліотек ЗВО: трансформуватися з традиційної структури доступу до знань у культурну платформу взаємодії, підтримки й ідентичності.

Розглянемо докладніше актуальний маркетинговий тренд 2025 р. Employee-Generated Content. Попри брак усталеного україномовного терміна та наукового опрацювання цього поняття, під EGC розуміють

формат комунікації, в якому працівники організації є не лише виконавцями завдань, а й активними творцями публічного образу бренду — через власний досвід, залученість і неформальну присутність у комунікаційних каналах. На відміну від традиційного внутрішнього PR чи офіційного позиціонування, EGC демонструє "людське обличчя" організації — її емоції, залаштушки, щирість і професіоналізм, що також відповідає тренду на персоналізованість.

У бібліотеках ЗВО цей підхід набуває особливої актуальності, адже допомагає переосмислити стереотипне уявлення про них як консервативні інституції. Практика EGC може передбачати створення й розміщення відео з повсякденного життя бібліотеки, участь працівників у популярних форматах соціальних мереж, стислі інтерв'ю, рекомендації літератури, мініподкасти чи рефлексивні замітки.

Показовим прикладом є діяльність Бібліотеки Олбанського університету. Установа розміщує в TikTok-акаунті [6] мініподкасти за участі працівників, які розповідають про новинки, внутрішні процеси й долучаються до популярних інтернет-трендів. Бібліотека Бірмінгемського університету Ньюмана [1] використовує формат залаштушкового відеоконтенту — від організаційних моментів до гумористичних роликів, створених у форматі соцмереж.

В українських бібліотеках ЗВО така практика поки не є поширеною, що відкриває перспективу для інновацій. Важливо розуміти, що EGC — це не примусове залучення персоналу до створення контенту, а органічний результат правильно сформованої внутрішньої культури бренду. Працівники, які поділяють цінності установи, відчувають підтримку та бачать зміст у власному залученні, стають її природними амбасадорами.

Реалізація цього тренду потребує стратегічного підходу: чіткої ідеології бренду бібліотеки, розвитку внутрішніх комунікацій і створення мотиваційного середовища. Заходи можуть передбачати заохочення ініціативності, визнання внеску працівників у комунікацію, спільне генерування ідей, навчання основ цифрової комунікації. Це шлях до живої, автентичної й довірливої взаємодії, яка резонує з молодістю, критично налаштованою аудиторією.

Висновки. Аналіз сучасних глобальних маркетингових трендів 2025 р. крізь призму діяльності бібліотек закладів вищої освіти дає підстави для

висновку про значний потенціал їх адаптації до бібліотечного середовища. Інтеграція таких трендів, як відеоконтент, створення спільнот, омніканальність чи контент, згенерований працівниками, відкриває для бібліотек нові можливості актуалізації власного бренду, поглиблення зв'язку з цільовою аудиторією та розширення каналів комунікації. Упровадження інноваційних маркетингових підходів сприяє формуванню сучасного іміджу бібліотеки, підвищенню її впізнаваності, лояльності з боку користувачів, а також створенню позитивного асоціативного поля навколо бібліотечних сервісів.

Водночас ефективне втілення таких рішень потребує певної організаційної та стратегічної підготовки: наявності загальної візії розвитку бібліотеки, залучення зацікавленого персоналу, розбудови внутрішніх комунікаційних процесів і ресурсного забезпечення, зокрема кадрового та матеріального. Варто зауважити, що не всі маркетингові інструменти потребують високих витрат чи складних технологічних рішень: наприклад, відеоконтент — як один із найдоступніших форматів — може бути інтегрований у комунікацію бібліотеки відносно просто.

Загалом, робота з міжгалузевими трендами надає бібліотекам ЗВО шанс не лише відповідати сучасним вимогам інформаційного суспільства, а й активно впливати на формування університетського бренду, посилюючи свою роль у структурі вищої освіти.

Перспективи подальших досліджень становить аналіз окремих маркетингових тенденцій у динаміці, вивчення їхнього впливу на комунікаційні стратегії бібліотек ЗВО й конкретні формати реалізації на різних рівнях.

Враховуючи постійну зміну трендів, важливо також досліджувати механізми їх адаптації до бібліотечного середовища: інтегруються вони природно чи потребують цілеспрямованого впровадження; які чинники (ресурсні, управлінські, культурні) впливають на цей процес. Окремим вектором можуть стати емпіричні дослідження виявів трендів у бібліотеках різних типів вишів — від загальноосвітніх до спеціалізованих мистецьких ЗВО.

Окрім того, подальші розвідки доцільно зосередити на розробленні адаптивних моделей маркетингових стратегій для бібліотек з урахуванням мультиканальної комунікації, потреб користувачів нових поколінь і цифрових трансформацій в освіті загалом.

Список бібліографічних посилань

1. Birmingham Newman University Library. *TikTok-account*. URL: <https://www.tiktok.com/@newmanlibrary> (дата звернення: 01.04.2025).
2. 17 Emerging B2B Marketing Trends To Watch For In 2025. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/councils/forbescommunicationscouncil/2024/12/17/17-emerging-b2b-marketing-trends-to-watch-for-in-2025/> (дата звернення: 01.04.2025).
3. Marketing Trends 2025. *Kantar*. URL: <https://www.kantar.com/campaigns/marketing-trends> (дата звернення: 01.04.2025).
4. Maistrenko Y., Sergeev M. Management of the Library Socio-Cultural Activities in Terms of Information and Communication Changes. *Socio-Cultural Management Journal*. 2021. Vol. 1, no. 4. P. 101—124. DOI: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.1.2021.235709> (дата звернення: 01.04.2025).
5. The University of Edinburgh Library. *Tik Tok-account Tok*. URL: <https://www.tiktok.com/@edunilibraries> (дата звернення: 01.04.2025).

6. University at Albany Libraries. *TikTok-account*. URL: <https://www.tiktok.com/@ualbanylibraries> (дата звернення: 01.04.2025).
7. University of Illinois Library. *TikTok-account*. URL: <https://www.tiktok.com/@uillinoislibrary> (дата звернення: 01.04.2025).
8. Ключові тренди інтернет-маркетингу у 2025 році та поради щодо їх використання. *AG Marketing*. URL: <https://ag.marketing/blog/trendi-internet-marketingu-v-2025/> (дата звернення: 01.04.2025).
9. Бібліотека КНУКіМ. *YouTube-канал*. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCawpz00gv42192IPTXMtj6w> (дата звернення: 01.04.2025).
10. Бібліотека НаУКМА. *YouTube-канал*. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCiXnauHqqCdjjzPPt9xgs4Q> (дата звернення: 01.04.2025).
11. Биркович Т. І., Морозова Я. А. Особливості використання соціальних мереж для просування бібліотечних ресурсів. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2024. № 1. С. 56—62.
12. Бібліотека: місце традицій, простір інновацій : матеріали круглого столу, присвяч. 55-річчю наук. б-ки Київ. нац. ун-ту культури і мистецтв, Київ, 30 листоп. 2018 р. / [редкол.: Ю. І. Горбань та ін.] ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Наук. б-ка. Київ : КНУКіМ, 2018. С. 32—33.
13. Демчук А. Формування іміджу сучасної бібліотеки за допомогою соціальних медіа. Розглянуто на засіданні кафедри інформаційної діяльності та туризму (Протокол № 4 від 24.11.2021). Рекомендовано до друку Вченою радою Луцького інституту розвитку людини Університету "Україна" (Протокол № 3 від 25.11.2021). Луцьк, 2021. 58 с.
14. Кирій С. В. Імідж бібліотеки в інформаційному просторі в реаліях війни. *Бібліотека у сучасному інформаційному просторі: проблеми та перспективи* : тези доповідей Всеукр. наук.-практ. бібліотеч. конф. (17 листоп. 2022 р., м. Одеса) / упоряд. О. П. Спасскова, І. В. Панченко, О. А. Максим. Одеса : Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2023. С. 32—36.
15. Наукова бібліотека ім. М. Максимовича. *YouTube-канал*. URL: <https://www.youtube.com/channel/UCFkfrWFiya0A1WBQpVVu-KA> (дата звернення: 01.04.2025).
16. Проценко Т. Формування іміджу сучасної бібліотеки. *Бібліотечна планета*. 2013. № 3. С. 10—12.
17. Самохіна Ж. В. Реклама як складова інформаційно-комунікаційної діяльності бібліотеки. *Бібліотека. Наука. Комунікація*. 2015. Ч. 1. С. 115—118.
18. Український католицький університет. URL: <https://ucu.edu.ua/> (дата звернення: 01.04.2025).

Maksym Shapoval,

*Postgraduate Student of the Department
of Information Activity and Public Relations, KNUCA*

Global marketing trends 2025 in the context of university library branding

The article analyses the potential for adapting global marketing trends of 2025 in the context of university library branding.

Using examples from both Ukrainian and international university libraries, the study explores the implementation of video content, community-building practices, and employee-generated content as the main trends of 2025. It is clear that among other important areas of marketing development of the current market are trends in privacy and branded communities, inclusivity, environmental friendliness, influence marketing, Web 3.0 technologies, omnichannel, streaming formats, as well as the reduction of redundant content created by artificial intelligence.

It is assumed that marketing in the university library is being transformed into a systemic, integrated practice that conveys not only information, but also a creative approach, differentiation of cultural and educational services and positioning libraries in front of the target audience.

The research outlines the prospects for integrating these trends as a tool to enhance relevance, recognition, and competitiveness of academic libraries in the digital age.

Keywords: *university library; marketing; branding; 2025 marketing trends; digital transformation; video content; community; employee-generated content*

References

1. Birmingham Newman University Library. (n. d.). *TikTok-account*. Available at: <https://www.tiktok.com/@newmanlibrary> [Accessed 01.04.2025].
2. 17 Emerging B2B Marketing Trends To Watch For In 2025. (n. d.). *Forbes*. Available at: <https://www.forbes.com/councils/forbescommunicationscouncil/2024/12/17/17-emerging-b2b-marketing-trends-to-watch-for-in-2025/> [Accessed 01.04.2025].
3. Marketing Trends 2025. *Kantar*. Available at: <https://www.kantar.com/campaigns/marketing-trends> [Accessed 01.04.2025].
4. Maistrenko Y. & Sergeev M. (2021). Management of the Library Socio-Cultural Activities in Terms of Information and Communication Changes. *Socio-Cultural Management Journal*, 1 (4), pp. 101—124. DOI: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.1.2021.235709> [Accessed 01.04.2025].

5. The University of Edinburgh Library. (n. d.). *TikTok-account*. Available at: <https://www.tiktok.com/@edunilibraries> [Accessed 01.04.2025].
6. University at Albany Libraries. (n. d.). *TikTok-account*. Available at: <https://www.tiktok.com/@ualbanylibraries> [Accessed 01.04.2025].
7. University of Illinois Library. (n. d.). *TikTok-account*. Available at: <https://www.tiktok.com/@uillinoislibrary> [Accessed 01.04.2025].
8. Kliuchovi trendy internet-marketynhu u 2025 rotsi ta porady shchodo yikh vykorystannia. (2025). *AG Marketing*. Available at: <https://ag.marketing/blog/trendi-internet-marketingu-v-2025/> [Accessed 01.04.2025].
9. Biblioteka KNUKiM. (n. d.). *YouTube-kanal*. Available at: <https://www.youtube.com/channel/UCawpz00gv42192IPTXMTj6w> [Accessed 01.04.2025].
10. Biblioteka NaUKMA. (n. d.). *YouTube-kanal*. Available at: <https://www.youtube.com/channel/UCiXnauHqqCdjjzPPt9xgs4Q> [Accessed 01.04.2025].
11. Birkovych T. I. & Morozova Ya. A. (2024). Osoblyvosti vykorystannia sotsialnykh merezh dlia prosuvannia bibliotechnykh resursiv. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadri kultury i mystetstv*, 1, pp. 56—62.
12. Demchuk A. (2021). *Formuvannia imidzhu suchasnoi biblioteki za dopomohoiu sotsialnykh media*. Rozhlianuto na zasidanni kafedry informatsiinoi diialnosti ta turyzmu (Protokol № 4 vid 24.11.2021). Rekomendovano do druku Vchenoiu radoiu Lutskoho instytutu rozvytku liudyny Universytetu "Ukraina" (Protokol № 3 vid 25.11.2021). Lutsk.
13. Horban Y. I. (ed.). (2018). *Biblioteka: mistse tradytsii, prostir innovatsii* : materialy kruhloho stolu, prisviach. 55-richchiu nauk. b-ky Kyiv. nats. un-tu kultury i mystetstv, Kyiv, 30 lystop. 2018 r. Kyiv, pp. 32—33.
14. Kyrii S. V. (2023). Imidzh biblioteki v informatsiinomu prostori v realiiakh viiny. *Biblioteka u suchasnomu informatsiinomu prostori: problemy ta perspektyvy* : tezy dopovidei Vseukr. nauk.-prakt. bibliotech. konf. (17 lystop. 2022 r., m. Odesa). Odesa: Pivdenoukr. nats. ped. un-t im. K. D. Ushynskoho, pp. 32—36.
15. Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha. *YouTube-kanal*. Available at: <https://www.youtube.com/channel/UCFkfrWFiya0A1WBQpVVu-KA> [Accessed 01.04.2025].
16. Protsenko T. (2013). Formuvannia imidzhu suchasnoi biblioteki. *Bibliotechna planeta*, 3, pp. 10—12.
17. Samokhina Zh. V. (2015). Reklama yak skladova informatsiino-komunikatsiinoi diialnosti biblioteki. *Biblioteka. Nauka. Komunikatsiia*, 1, pp. 115—118.
18. *Ukrainskyi katolytskyi universytet*. (n. d.). Available at: <https://ucu.edu.ua/> [Accessed 01.04.2025].

Надійшла до редакції 18.07.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).9-14](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).9-14)
УДК 027.5:021.1]:004.77](477)(045)

Галина Нудишук,
здобувачка вищої освіти ОС "Доктор філософії",
029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа,
Київський національний університет культури і мистецтв
galina.nydishyk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-9078-2605>

Функціонування публічної бібліотеки у глобальному інформаційному просторі

У статті проаналізовано трансформаційні процеси, що відбуваються в діяльності публічних бібліотек під впливом глобалізації та цифровізації. Розглянуто основні виклики та можливості, що постають перед бібліотечними установами в умовах формування глобального інформаційного простору й інформаційного суспільства. Визначено основні напрями адаптації публічних бібліотек до нових реалій, зокрема через упровадження інноваційних технологій, розвиток цифрових комунікацій та оновлення бібліотечної освіти. Обґрунтовано роль сучасної публічної бібліотеки як важливого соціального інституту, що сприяє інформаційній рівності, розвитку цифрової грамотності та збереженню культурної спадщини в динамічному цифровому середовищі. Акцентовано на потреби переосмислення функцій бібліотек та їх активної участі у формуванні інформаційної культури суспільства.

Ключові слова: публічна бібліотека; цифровізація; глобалізація; інновації; бібліотечна освіта; цифрові комунікації; інформаційний простір; інформаційне суспільство

Постановка проблеми. Сучасний світ переживає епоху фундаментальних змін, зумовлених як глобальними тенденціями цифровізації та переходом до інформаційного суспільства, так і безпрецедентними локальними викликами. В Україні процеси глобальної трансформації набувають особливої гостроти на тлі

повномасштабної агресії РФ, що кардинально вплинула на всі сфери життя, зокрема й на доступ до інформації, культури та знань. Технологічна революція, що змінює способи створення, поширення й споживання інформації, в українських умовах накладається на критичну потребу в перевірених

даних для протидії масованій дезінформації, забезпечення доступу до освітніх і культурних ресурсів для мільйонів внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та біженців, нагальне завдання збереження за допомогою цифрових засобів культурної спадщини, що перебуває під загрозою фізичного знищення. У цих умовах публічні бібліотеки України постають не лише традиційними соціальними інститутами, що потребують адаптації, а й елементами стійкості громад. Установи змушені шукати нові моделі роботи не лише для того, щоб відповідати глобальному тренду на цифровізацію, а й виконувати життєво важливі функції тут і зараз: слугувати інформаційними навігаторами у світі фейків, осередками психологічної підтримки та соціальної інтеграції, платформами для неформальної освіти й цифрової грамотності (наприклад, допомога в опануванні державних цифрових сервісів), а подекуди — і фізичними "пунктами незламності". Тому дослідження шляхів трансформації публічних бібліотек, їх інтеграції у глобальний інформаційний простір за одночасного реагування на екстремальні локальні виклики, пошук інноваційних рішень і визначення оновленої ролі є не лише суголосним сучасним науковим трендам у бібліотекознавстві, інформаційних науках та культурології, а й має практичне значення для розвитку українського суспільства.

Питання полягає у визначенні шляхів адаптації й активної участі публічних бібліотек у підтримці стійкості та відновлення українського суспільства в умовах глобального інформаційного простору, що динамічно змінюється під впливом технологій і безпрецедентних безпекових викликів.

Актуальність проблеми для України сьогодні загострюється низкою чинників, зумовлених повномасштабною війною:

1. Поглиблення цифрової й інформаційної нерівності: руйнування інфраструктури, масове внутрішнє переміщення та виїзд за кордон мільйонів громадян ускладнюють доступ до інформації, техніки й інтернету, особливо для вразливих груп населення.

2. Інформаційна війна: шалений тиск ворожої пропаганди та дезінформації потребує від бібліотек нової ролі — стати надійними навігаторами, центрами медіаграмотності й верифікації інформації.

3. Руйнування та недофінансування: фізичне знищення бібліотек на окупованих і прифронтових територіях, секвестр бюджетів та загальна економічна скрута перешкоджають оновленню фондів і матеріально-технічної бази, упровадженню сучасних технологій.

4. Нові потреби користувачів: виникає гострий запит на психологічну підтримку, юридичні консультації для ВПО, доступ до освітніх ресурсів для перекваліфікації, інформацію щодо працевлаштування, на що бібліотеки мають оперативно реагувати.

5. Кадровий виклик: завдання швидкого підвищення рівня цифрових, комунікаційних і медіаграмотних компетенцій персоналу для адекватної відповіді на запити травмованого війною суспільства.

Водночас саме кризові умови надають унікальні можливості для розвитку бібліотек, які мають змогу стати реальними центрами громад, розширити доступ до перевірених національних і світових ресурсів

(зокрема для осіб, які перебувають за кордоном), розробляти інноваційні послуги, орієнтовані на підтримку та розвиток (онлайн-консультації, освітні хаби, цифрові архіви свідчень війни), зміцнити своє значення як безпечних, інклюзивних просторів для навчання, спілкування йгуртування, тобто змістити пріоритети від традиційної культурно-просвітницької роботи до забезпечення нагальних інформаційних, безпекових і психосоціальних потреб населення [2].

Розв'язання проблеми ефективної трансформації публічних бібліотек набуває стратегічного значення для забезпечення:

- інформаційної стійкості держави: надання доступу громадян до правдивої інформації та протидія ворожим наративам;

- збереження національної ідентичності: термінова фіксація, оцифрування та популяризація культурної спадщини, що перебуває під загрозою;

- соціальної згуртованості та відновлення: підтримка громад, сприяння інтеграції ВПО, надання ресурсів для особистісного й професійного розвитку громадян в умовах екзистенційних викликів.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику функціонування бібліотек у цифровому середовищі активно досліджують вітчизняні й закордонні науковці. У працях О. Клименко [7], Г. Колоскової та О. Кобелева [9], О. Клименко та О. Сокур [8] розглянуто питання цифровізації бібліотечних фондів і створення електронних каталогів. Зарубіжні дослідники А. Гікс, П. МакКінні, К. Інскіп, Г. Волтон та А. Ллойд [11] аналізують зміни в інформаційній поведінці користувачів і вивчають роль бібліотек у формуванні медіа- та інформаційної грамотності. Важливі аспекти інноваційної діяльності бібліотек висвітлено в публікаціях П. Лі [12], О. Каракоз [6], Ю. Горбаня, В. Касьяна, Л. Прокопенко [1], С. Злигостева [5]. У праці А. Гуралюка та О. Углової [4] проаналізовано міжнародний досвід упровадження цифрових сервісів у публічних бібліотеках.

Попри значний обсяг наукових розвідок, питання комплексного аналізу взаємопов'язаного впливу глобалізації та цифровізації на стратегічні напрями розвитку публічних бібліотек саме в Україні залишається недостатньо розкритим. Актуальними є завдання пошуку ефективних моделей адаптації, оптимізації використання цифрових комунікацій для роботи з користувачами, а також шляхів інтеграції у глобальні інформаційні мережі без втрати національної самобутності. Саме ці аспекти становлять предмет пропонуваного дослідження.

Мета статті — проаналізувати трансформаційні процеси в діяльності публічних бібліотек під впливом глобалізації й цифровізації; визначити роль та основні функції бібліотечних установ у глобальному інформаційному просторі; обґрунтувати стратегічні напрями інноваційного розвитку й адаптації з акцентом на використанні цифрових комунікацій та оновленні бібліотечної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація та цифровізація є головними мегатрендами, що докорінно змінюють ландшафт функціонування публічних бібліотек у світі, але в Україні вплив цих

процесів набуває особливої драматичності та специфіки в умовах повномасштабної війни. Глобалізація, посилюючи інтенсивність інформаційних потоків і культурний обмін, ставить перед українськими бібліотеками надскладні завдання. Це не лише забезпечення потреб різноманітних культурних груп, а насамперед робота з мільйонами внутрішньо переміщених осіб, які потребують інформації й допомоги в інтеграції, доступі до юридичної та психологічної підтримки, ресурсів для вивчення української мови й адаптації в нових громадах. З огляду на це, бібліотеки змушені розширювати фонди багатомовною літературою та цілеспрямовано формувати колекції, що відповідають на травматичний досвід війни, сприяють зміцненню національної ідентичності й надають доступ до перевірених світових інформаційних ресурсів, зокрема щодо європейської інтеграції України. Бібліотека від посередника в міжкультурному діалозі трансформується в активний центр соціальної інтеграції та підтримки.

Цифровізація кардинально змінює сутність бібліотечної роботи, а в Україні цей процес часто відбувається не завдяки, а всупереч обставинам. Перехід від паперових фондів до гібридних і цифрових колекцій (електронні книги, бази даних, цифрові архіви) стає критично важливим для забезпечення безперервності доступу в умовах руйнування приміщень і міграції населення. Публічні бібліотеки активно впроваджують онлайн-сервіси: електронні каталоги, віртуальні довідкові служби, онлайн-бронювання, доступ до ліцензованих ресурсів [3], що дає змогу подолати географічні бар'єри та забезпечити доступ до інформації 24/7, а це вкрай важливо для ВПО та біженців. Водночас гостро постають такі виклики:

— поглиблення цифрового розриву через знищення інфраструктури та фінансову неспроможність окремих верств населення;

— проблема захисту авторських прав в умовах масового запиту на доступ;

— критична потреба в оновленні програмного й апаратного забезпечення на тлі руйнувань і недофінансування.

Наголосимо, що особливої ваги набуває завдання термінового оцифрування унікальних фондів і краєзнавчих колекцій як спосіб їх збереження від фізичного знищення. У цих умовах кардинально змінюється

роль публічної бібліотеки. З місця зберігання та видавання книг вона трансформується у багатофункціональний центр громади — "третє місце", яке в нинішніх реаліях часто стає "першим місцем" надії та підтримки.

Сучасна українська бібліотека — це простір для навчання впродовж життя (часто — для перекваліфікації), осередок розвитку цифрової грамотності (охоплюючи допомогу з державними е-сервісами), майданчик для спілкування, творчості, волонтерських ініціатив і психологічного розвантаження. Надзвичайно важливими є освітні програми, спрямовані на формування в користувачів навичок критичного мислення, медіаграмотності, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, активно протидіяти ворожій дезінформації та пропаганді [10]. Взаємозв'язок і синергію основних напрямів діяльності сучасної бібліотеки ілюструє рис. 1.

Рис. 1. Перетин основних сфер діяльності сучасної публічної бібліотеки в Україні

Джерело: розроблено авторкою статті

Інновації стають не лише чинником успішної адаптації, а й інструментом виживання та відповіді на виклики. В Україні це може бути створення мейкерспейсів (які подекуди переорієнтовуються на потреби фронту чи громад), коворкінгів чи клубів програмування для здобуття нових навичок, організація пунктів доступу до телемедицини чи юридичних онлайн-консультацій, упровадження мобільних застосунків для інформування й підтримки ВПО, реалізація проєктів з оцифрування та збереження усної історії війни, використання технологій для віртуальних екскурсій зруйнованими пам'ятками (табл. 1).

Таблиця 1

Основні напрями адаптації публічних бібліотек України до сучасних реалій

Напрямок адаптації	Основні дії	Очікуваний результат та головна мета
Інформаційна стійкість	Промоція медіаграмотності, верифікація джерел, створення добірок перевіреної інформації, протидія фейкам та пропаганді	Підвищення критичного мислення населення, зниження впливу дезінформації, забезпечення доступу до перевірених даних
Підтримка ВПО та вразливих груп	Надання доступу до Wi-Fi / комп'ютерів, юридичні / психологічні консультації (або перенаправлення), інтеграційні заходи, мовні курси	Сприяння адаптації й інтеграції, забезпечення базових інформаційних та соціальних потреб, створення безпечного простору
Цифрова трансформація та доступ	Розвиток онлайн-сервісів, оцифрування фондів (особливо краєзнавчих), створення цифрових архівів, надання доступу до е-ресурсів	Збереження спадщини, забезпечення безперервного доступу до фондів незалежно від локації, подолання географічних бар'єрів

Напрямок адаптації	Основні дії	Очікуваний результат та головна мета
Бібліотека як центр громади	Організація освітніх програм (зокрема, перекваліфікація), волонтерських хабів, культурних заходів, "пунктів незламності"	Згуртування громади, сприяння навчанню впродовж життя, надання безпечного місця для спілкування та розвитку, підтримка стійкості
Збереження національної ідентичності	Популяризація української мови та літератури, краєзнавчі проекти, оцифрування культурної спадщини, проведення заходів патріотичного спрямування	Зміцнення національної свідомості, збереження культурної пам'яті для майбутніх поколінь

Джерело: розроблено авторкою статті.

Ефективні цифрові комунікації бібліотек стають життєво важливим інструментом. Вебсайти, сторінки в соціальних мережах, блоги, електронні розсилки, месенджери використовують не лише для інформування про ресурси та послуги, а й для оперативного сповіщення про небезпеку, поширення верифікованої інформації, координації волонтерської допомоги, підтримання зв'язку з розпорошеною громадою, проведення віртуальних заходів для тих, хто не може відвідати бібліотеку фізично.

Успішна трансформація бібліотечних установ неможлива без радикального оновлення методики підготовки кадрів. Сучасна бібліотечна освіта та програми підвищення кваліфікації мають обов'язково інтегрувати модулі з кризових комунікацій, медіаграмотності, психологічної стійкості та першої психологічної допомоги, цифрової безпеки, проектного менеджменту в умовах обмежених ресурсів, фандрейзингу й роботи з травмованими групами населення, доповнюючи традиційні бібліотечні знання та цифрові компетенції.

Формування кадрового потенціалу, здатного адекватно реагувати на виклики сьогодення, є критично важливим для забезпечення життєздатності й ефективності публічних бібліотек у складний період. Йдеться не лише про дефіцит фахівців із високими цифровими компетенціями, а й про мотивацію персоналу, престижність професії та потребу створення системи безперервного навчання й сертифікації [1]. Нові знання, апробовані інноваційні підходи та розвинені компетенції допомагають долати поточні труднощі й водночас закладають підвалини для майбутнього.

Здобутий досвід та аналіз майбутніх потреб суспільства дають змогу окреслити перспективи та стратегії розвитку публічних бібліотек. У період післявоєнного відновлення, коли суспільство долатиме наслідки травми, відбудовуватиме зруйноване й шукатиме нові шляхи розвитку, роль публічної бібліотеки має стати більш значущою та багатогранною. Бібліотеки мають потенціал виконувати функції інформаційних навігаторів відновлення, головних точок доступу до верифікованої інформації щодо програм відбудови, можливості працевлаштування, юридичної допомоги та діяльності влади й донорів. Установи здатні трансформуватися у простори зцілення та соціальної реінтеграції, пропонуючи безпечне середовище для спілкування, груп підтримки, доступу до ресурсів із психічного здоров'я, сприяючи діалогу в громадах.

Бібліотеки також можуть стати потужними освітніми центрами, зосереджуючись на програмах навчання впродовж життя, критично важливих для адаптації до нової економічної реальності, як-от цифрова, фінансова та медіаграмотність, підприємництво й громадянська освіта. Важливою є місія бібліотек як осередків збереження пам'яті та зміцнення ідентичності через активну популяризацію української культури. Крім того, бібліотечні установи мають слугувати якірними центрами місцевих громад, підтримуючи ініціативи та залучення населення до обговорення планів розвитку, і залишатися гарантами цифрової інклюзії, забезпечуючи доступ до технологій та навчання.

Реалізація цих різнопланових перспектив потребуватиме впровадження гнучких і проактивних стратегій. Насамперед це людиноцентричний і травма-інформований підхід до послуг, що базується на емпатії й створенні психологічно безпечного середовища. Необхідною є розбудова міцних стратегічних партнерств з органами влади, освітніми закладами, громадськими організаціями, психологічними службами, бізнесом і міжнародними фондами для об'єднання ресурсів. Важливою буде подальша цифрова трансформація, що охоплює інвестиції у стабільну інфраструктуру, зручні онлайн-сервіси та інтегровані цифрові архіви. Активна колекційна політика має сприяти формуванню фондів, що відповідають актуальним запитам суспільства, та системно працювати над збереженням документальної пам'яті. Гнучке управління, впровадження проектного менеджменту, постійний моніторинг ефективності й активний фандрейтинг допоможуть забезпечити сталість діяльності. Ефективна адвокація та комунікація надають можливість чітко доносити інформацію про цінність і внесок бібліотек до влади й суспільства та залучати підтримку.

Авторський внесок полягає в систематизації основних проблем та осмисленні перспектив для українських публічних бібліотек в умовах унікальної синергії глобалізаційних, цифрових і воєнних впливів, а також в обґрунтуванні пріоритетності розвитку гнучких, адаптивних стратегій, що спираються на цифрові комунікації, інноваційні соціально орієнтовані сервіси та підвищену стійкість персоналу як основні складники адаптації та функціонування бібліотечних установ у глобальному інформаційному просторі й процесах відновлення України.

Висновки. Публічні бібліотеки в сучасному динамічному світі, особливо в Україні, переживають період фундаментальних трансформацій, зумовлених як глобальними цифровими трендами, так і потребою реагувати на гострі суспільні виклики. Установи трансформуються з інформаційного сховища у проактивний центр знань і розвитку громади, посилюючи соціальну значущість. Серед головних завдань публічних бібліотек — забезпечення навігації у складних інформаційних потоках, надання доступу до надійних і перевірених джерел знань, розбудова критичного мислення й цифрових компетенцій населення для свідомої участі в житті інформаційного суспільства. Не менш важливими є збереження та популяризація культурної спадщини, зокрема через активне оцифрування, створення відкритих, інклюзивних і комфортних просторів для навчання впродовж життя, інтелектуального розвитку, спілкування та реалізації громадських ініціатив, разом зі сприянням соціальній інтеграції й підтримкою різноманітних груп населення. Успішна адаптація в умовах швидких змін потребує

стратегічної гнучкості, політики постійних інновацій і здатності оперативно реагувати на мінливі потреби користувачів. Це передбачає розвиток сучасної цифрової інфраструктури, створення актуальних і затребуваних послуг, системну модернізацію фахової підготовки (з акцентом на цифрові навички, проєктний менеджмент, ефективні комунікації), майстерне використання цифрових каналів для взаємодії з аудиторією.

Перспективи подальших досліджень передбачають: вивчення специфіки інформаційних потреб різних категорій користувачів публічних бібліотек в Україні в умовах цифровізації; розроблення та апробацію конкретних моделей інноваційних бібліотечних сервісів (наприклад, мобільних бібліотечних застосунків, програм цифрової курації); аналіз ефективності різних каналів цифрових комунікацій для залучення молоді до бібліотек; дослідження впливу технологій штучного інтелекту на майбутнє бібліотечних сервісів; порівняльний аналіз стратегій розвитку публічних бібліотек у різних країнах у контексті глобальних викликів.

Список бібліографічних посилань

1. Горбань Ю. І., Касьян В. В., Прокопенко Л. І. Напрями адаптації публічних бібліотек України в цифровому суспільстві. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2025. № 67. С. 112—124. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.08>.
2. Горбань Ю., Прокопенко Л., Каракоз О. Специфіка діяльності публічних бібліотек України за умов російсько-української війни. *Український інформаційний простір*. 2025. № 1 (15). С. 188—200. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335357](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335357).
3. Грудецька Т. Методична робота публічних бібліотек Хмельниччини: виклики та можливості в умовах децентралізації, пандемії та воєнного часу. *Бібліотеки в сучасному світі науки та культури* : зб. наук. пр. II Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., м. Кам'янець-Подільський, 16 трав. 2024 р. Кам'янець-Подільський, 2024. С. 43—52.
4. Гуралюк А. Г., Углова О. В. Цифрові тренди розвитку модерних бібліотек світу: майбутнє педагогічної освіти і науки (аналітичний огляд). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки* : довід. бюл. 2024. Вип. 20. С. 56—77.
5. Злигостев С. Модель видавничої діяльності наукових бібліотек. *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського*. 2024. Вип. 70. С. 298—308. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.70.298>.
6. Каракоз О. Комунікаційні особливості проєктної діяльності бібліотек. *Theoretical and Empirical Scientific Research: Concept and Trends* : VII International Scientific and Practical Conference, Oxford, August 16, 2024. Oxford, 2024. P. 314—318. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-16.08.2024.066>.
7. Клименко О. Сучасні виклики та завдання бібліотек в умовах цифровізації. *Бібліотечний вісник*. 2020. № 6. С. 44—47.
8. Клименко О., Сокур О. Функціонування українських бібліотек в умовах цифровізації. *Вісник Книжкової палати*. 2024. № 12. С. 19—24. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.12\(341\).19-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.12(341).19-24).
9. Колоскова Г., Кобелев О. Формування бібліотечно-інформаційного потенціалу регіону в умовах цифровізації. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 5. С. 33—40. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.5\(310\).33-40](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.5(310).33-40).
10. Слободянюк А. О. Роль бібліотек у формуванні медіаграмотності населення. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері* : зб. матеріалів IX Всеукр. наук. студент. конф., м. Вінниця, 12 квіт. 2024 р. Вінниця, 2024. С. 114—117.
11. Hicks A., McKinney P., Inskip C., Walton G., Lloyd A. Leveraging information literacy: Mapping the conceptual influence and appropriation of information literacy in other disciplinary landscapes. *Journal of Librarianship and Information Science*. 2023. Vol. 55, Iss. 3. P. 548—566. DOI: <https://doi.org/10.1177/09610006221090677>.
12. Lee P. C. Technological innovation in libraries. *Library Hi Tech*. 2021. Vol. 39, No. 2. P. 574—601. DOI: <https://doi.org/10.1108/LHT-07-2020-0163>.

Halyna Nudyschuk,

*PhD Student, 029 Information, Library and Archival Studies,
Kyiv National University of Culture and Arts*

The functioning of a public library in the global information space

The relevance of this study is determined by the profound impact of globalization and digitalization on all social institutions, including public libraries. In the context of the formation of a global information space and an information

society, libraries face the need to fundamentally transform their activities to remain relevant and effective centers of access to knowledge and culture. Understanding these transformation processes is critical for developing strategies for the sustainable development of libraries. **The purpose** of the article is to analyze the transformation processes in the activities of public libraries under the influence of globalization and digitalization, to identify their role in the modern information space, and to substantiate the directions of innovative development and adaptation strategies. The study is based on a systematic approach and methods of theoretical analysis, synthesis, comparison, and generalization of scientific publications and conceptual documents concerning the development of public libraries in the digital age. **The methodology** involves analyzing the impact of key factors (globalization, digitalization) on library functions and identifying trends in their adaptation. The study identifies key challenges (digital divide, information overload, competition from online resources, need for staff retraining) and opportunities (expansion of access through digital technologies, new forms of service, development of digital literacy programs, role as community centers) for public libraries. The necessity of integrating digital communications, implementing innovative services (e.g., makerspaces, digital archives), and updating library education programs is substantiated. The library's role shifts from a simple repository of books to a dynamic multifunctional hub. **The scientific novelty** lies in the integrated analysis of the synergistic influence of globalization and digitalization processes on the functions and development strategies of public libraries, particularly emphasizing the role of digital communications and innovations as key adaptation factors within the global information space. **The research findings** can be used by heads and specialists of library institutions to develop and implement innovative strategies, update service models, and improve staff qualifications. The results may also be useful for educational institutions preparing library professionals and for policymakers shaping cultural and information policy. Public libraries remain a vital social institution in the global information space, but their successful functioning requires continuous adaptation and innovation. Key factors for success include embracing digitalization, developing relevant digital services, actively promoting information and digital literacy, strengthening digital communication channels, and fostering partnerships. Reimagining the library as an active participant in the information society is crucial for its future.

Keywords: public library; digitalization; globalization; innovation; library education; digital communications; information space; information society

References

1. Horban Yu. I., Kasian V. V. & Prokopenko L. I. (2025). Napriamy adaptatsii publichnykh bibliotek Ukrainy v tsyfrovomu suspilstvi. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury*, 67, pp. 112—124. DOI: <https://doi.org/10.31516/2410-5333.067.08>.
2. Horban Yu., Prokopenko L. & Karakoz O. (2025). Spetsyfika diialnosti publichnykh bibliotek Ukrainy za umov rosiisko-ukrainskoi viiny. *Ukrainskyi informatsiinyi prostir*, 1 (15), pp. 188—200. DOI: [https://doi.org/10.31866/2616-7948.1\(15\).2025.335357](https://doi.org/10.31866/2616-7948.1(15).2025.335357).
3. Hrudetska T. (2024). Metodychna robota publichnykh bibliotek Khmelnychchyny: vyklyky ta mozhlyvosti v umovakh detsentralizatsii, pandemii ta voiennoho chasu. *Biblioteky v suchasnomu sviti nauky ta kultury* : zb. nauk. pr. II Vseukr. nauk.-prakt. onlain-konf., m. Kamianets-Podilskyi, 16 trav. 2024 r. Kamianets-Podilskyi, pp. 43—52.
4. Huraliuk A. H. & Uhlova O. V. (2024). Tsyfrovi trendy rozvytku modernykh bibliotek svitu: maibutnie pedahohichnoi osvity i nauky (analitychnyi ohliad). *Analitychnyi visnyk u sferi osvity y nauky* : dovid. biul., 20, pp. 56—77.
5. Zlyhostiev S. (2024). Model vydavnychoi diialnosti naukovykh bibliotek. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho*, 70, pp. 298—308. DOI: <https://doi.org/10.15407/np.70.298>.
6. Karakoz O. (2024). Komunikatsiini osoblyvosti proiektnoi diialnosti bibliotek. *Theoretical and Empirical Scientific Research: Concept and Trends* : VII International Scientific and Practical Conference, Oxford, August 16, 2024. Oxford, pp. 314—318. DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-16.08.2024.066>.
7. Klymenko O. (2020). Suchasni vyklyky ta zavdannia bibliotek v umovakh tsyfrovizatsii. *Bibliotechnyi visnyk*, 6, pp. 44—47.
8. Klymenko O. & Sokur O. (2024). Funktsionuvannia ukrainskykh bibliotek v umovakh tsyfrovizatsii. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 12, pp. 19—24. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.12\(341\).19-24](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2024.12(341).19-24).
9. Koloskova H. & Kobielev O. (2022). Formuvannia bibliotechno-informatsiinoho potentsialu rehionu v umovakh tsyfrovizatsii. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 5, pp. 33—40. DOI: [https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.5\(310\).33-40](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2022.5(310).33-40).
10. Slobodianiuk A. O. (2024). Rol bibliotek u formuvanni mediahramotnosti naseleння. *Informatsiini tekhnolohii i systemy v dokumentoznavchii sferi* : zb. materialiv IX Vseukr. nauk. student. konf., m. Vinnytsia, 12 kvitnia 2024 r. Vinnytsia, pp. 114—117.
11. Hicks A., McKinney P., Inskip C., Walton G. & Lloyd A. (2023). Leveraging information literacy: Mapping the conceptual influence and appropriation of information literacy in other disciplinary landscapes. *Journal of Librarianship and Information Science*, 55 (3), pp. 548—566. doi: <https://doi.org/10.1177/09610006221090677>.
12. Lee P. C. (2021). Technological innovation in libraries. *Library Hi Tech*, 39 (2), pp. 574—601. doi: <https://doi.org/10.1108/LHT-07-2020-0163>.

Надійшла до редакції 6.10.2025

Стратегії та механізми впровадження технологічних інновацій у діяльність публічних бібліотек

У статті проаналізовано стратегії та механізми впровадження технологічних інновацій у діяльність публічних бібліотек. Розглянуто головні технологічні тренди, як-от штучний інтелект, віртуальна / доповнена реальність, цифрові хаби, а також стратегії інтенсивного, інтеграційного й диверсифікаційного розвитку. Висвітлено механізми реалізації інновацій, поміж яких: управління змінами, науково-методична підтримка, підвищення кваліфікації персоналу. На основі аналізу успішних українських і міжнародних кейсів визначено основні виклики (фінансові обмеження, опір змінам, цифровий розрив) та запропоновано шляхи їх подолання. Зроблено висновок, що ефективно впровадження інновацій потребує цілісного підходу, спрямованого на трансформацію бібліотек у життєво важливі соціокультурні інститути, які активно сприяють цифровій грамотності та розвитку громади.

Ключові слова: публічна бібліотека; інноваційна діяльність; цифровізація; тренди; інформаційні ресурси; інформаційні технології

Постановка проблеми. Процеси цифрової трансформації сучасного суспільства зумовлюють кардинальні зміни у створенні, зберіганні та поширенні знань, що, зі свого боку, спричиняє проблему зниження читачької активності та потребує заходів з адаптації діяльності публічних бібліотек до нинішніх реалій. Установи еволюціонують від традиційних "колекціонерів-зберігачів" і "пунктів видачі" до динамічних центрів інновацій та співпраці, що відповідає засадам концепції "Бібліотека як лабораторія майбутнього". Упровадження технологічних інновацій в бібліотечну діяльність є важливим завданням, оскільки стосується підтримки розвитку науки, освіти та культури в умовах інноваційної економіки.

У дослідженнях із порушеної проблематики здебільшого розглянуто загальні проблеми та перспективи змін у бібліотеках, проте бракує комплексного аналізу конкретних стратегій і механізмів ефективного впровадження технологічних інновацій, особливо з урахуванням ресурсних відмінностей між українськими та закордонними установами. Пропонована стаття має на меті заповнити цю прогалину і містить аналіз стратегій та механізмів інтеграції технологічних інновацій у діяльність публічних бібліотек з урахуванням сучасних викликів і перспектив.

Аналіз досліджень і публікацій. Пропоноване дослідження базується на узагальнювальній теоретико-прикладній праці Я. Хімич, у якій авторка визначила сутність та основні напрями інноваційної діяльності бібліотек, а також схарактеризувала види бібліотечних інновацій й підходи до їх впровадження [1].

Сфокусувавшись на особливостях упровадження технологічних інновацій у діяльність бібліотек, автор також опрацював публікації останніх років, присвячені визначенню змістових і технологічних аспектів організації роботи сучасних книгозбірень. Зокрема, важливим для розуміння тенденцій розвитку інформаційних установ під впливом викликів цифрових трансформацій суспільства, зокрема пов'язаних із ви-

користанням штучного інтелекту (ШІ), поширенням дезінформації та потребою в нових цифрових навичках, є Звіт про тренди 2024 Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та установ (IFLA) [2].

Оскільки джерелом бібліотечних інновацій є успішний досвід, корисним, на наш погляд, є емпіричне дослідження Д. Потніса, Дж. Вінберрі та Б. Фінна [3] щодо практичних аспектів управління інноваціями на прикладі бібліотек США. Автори дійшли висновку, що основні перешкоди становить не фінансування установ, а стратегії й управління людськими ресурсами. Серед найкращих практик науковці виокремлюють формування організаційної культури й інвестиції в розвиток персоналу.

В українському науковому дискурсі дослідники аналізують ці процеси в контексті цифрової трансформації та умов воєнного стану. Науковці наголошують на подвійній функції бібліотечних інновацій: з одного боку, як інструменту соціальної адаптації й посилення гуманітарного значення бібліотеки у ролі центру підтримки громади, з іншого — як чинника забезпечення інформаційної стійкості через формування надійної цифрової інфраструктури, здатної ефективно діяти в умовах криз.

У сучасних дослідженнях простежуємо багатомірне бачення процесів трансформації бібліотек: від питань упровадження стратегій цифрової модернізації (С. Денбновецький [4], В. Добровольська, Л. Чередник [5]) до аналізу викликів і форм адаптації бібліотек до воєнних реалій (Л. Кузнецова [6], Т. Побережна [7], Л. Пугач [8], С. Сердюк, С. Герасимова [9], О. Сербін [10]). Окрему увагу приділено узагальненню інноваційного досвіду на національному й міжнародному рівнях (О. Симоненко [11], Я. Хімич [12]), що дає змогу осмислити бібліотеку як динамічну адаптивну інституцію, здатну відповідати запитам суспільства в умовах невизначеності.

Водночас автори сучасних досліджень наголошують на основному тренді: успішне впровадження технологічних інновацій у бібліотечну практику

залежить не так від рівня технічного забезпечення, як від ефективності управлінських стратегій, що забезпечують їх релевантність і стійкість у мінливому середовищі. Ці стратегії мають бути спрямовані на розвиток людського капіталу, адаптацію соціальної й цифрової ролі бібліотеки до глобальних технологічних викликів і гострих локальних потреб. Однак суттєві ресурсні відмінності між українськими та закордонними бібліотеками перешкоджають повноцінному використанню іноземного досвіду у вітчизняній практиці.

Попри значний обсяг досліджень, актуальною є потреба в комплексному аналізі конкретних стратегій і механізмів, які надають можливість публічним бібліотекам ефективно впроваджувати технологічні інновації, враховуючи теоретичні засади й практичні виклики, зокрема фінансові обмеження та опір змінам.

Мета статті — проаналізувати стратегії та механізми впровадження технологічних інновацій у діяльність публічних бібліотек з урахуванням сучасних викликів і перспектив.

Завдання дослідження:

- визначити основні технологічні інновації;
- проаналізувати стратегії їх впровадження, механізми реалізації, успішні приклади;
- з'ясувати роль персоналу, користувачів і громади;
- розглянути виклики та перспективи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інновація в бібліотекознавстві — це не лише нововведення як таке, а й процес його впровадження та використання, що сприяє якісним змінам [1]. Важливо розрізняти "новацію" (нове рішення, ідею) та "інновацію" (реалізовану ідею, що принесла очікуваний результат). Нова технологія, запроваджена в бібліотеці, стає інновацією лише тоді, коли успішно впроваджена та надає відчутну користь, наприклад, сприяє підвищенню якості послуг чи залученості користувачів. Отже, основну увагу слід зосередити на впливі та практичній значущості нових технологій, а не лише на аспектах їх впровадження.

Актуальність інновацій у бібліотечній сфері зумовлено кардинальними змінами у процесах створення, збереження та поширення інформації, що відбуваються під впливом технологічного прогресу [13]. Приклади електронного доставляння документів, віртуальних виставок, вебінарів, використання віртуальної / доповненої реальності в навчанні підтверджують, що технології забезпечують доступ до бібліотечних послуг і ресурсів незалежно від фізичного розташування чи фізичних обмежень (наприклад, опис зображень для користувачів із порушенням зору). Ці можливості дають змогу значно розширити охоплення й інклюзивність публічних бібліотек, трансформувати їх у доступні сучасні центри знань (табл. 1).

Таблиця 1

Сучасні технологічні інновації та їх способи застосування у бібліотеках (2023—2025)

Категорія інновації	Технологія / рішення	Способи застосування в бібліотеці
Інтерактивні послуги	Штучний інтелект (чат-боти, мовні моделі)	Цілодобова інформаційна підтримка користувачів, допомога в пошуку інформації, персоналізовані рекомендації, розроблення власних чат-ботів для специфічних потреб
Імерсивний досвід	Віртуальна (VR) і доповнена (AR) реальність	Навчання та проведення зустрічей у віртуальних просторах, поліпшення доступності зображень для користувачів із порушенням зору, візуалізація даних, участь у 3D-симуляціях історичних подій
Створення та спільна робота	3D-друк і бібліотечні коворкінги	Надання доступу до технологій для прототипування, створення об'єктів, спільна робота над проектами, підтримка творчості та інновацій серед користувачів
Цифрова грамотність та освіта	Онлайн-курси та хаби цифрової освіти	Розвиток у населення цифрових навичок, скорочення цифрового розриву, використання платформ на кшталт "Дія.Освіта" для підвищення кваліфікації
Інфраструктура та доступ	Хмарні сервіси та Інтернет речей (IoT)	Ефективне управління даними, автоматизація процесів, розширення можливостей доступу до ресурсів і послуг
Децентралізація та безпека	Web 3.0 і блокчейн-технології	Зміна підходів до веброзроблення, створення децентралізованих систем для взаємозамінних користувачів, підвищення безпеки та прозорості даних
Мобільний доступ	Оптимізація для мобільних пристроїв	Забезпечення швидкого та надійного доступу до бібліотечних ресурсів і послуг через смартфони та планшети, використання мобільних застосунків

Динаміка розвитку цифрового простору потребує від бібліотек розроблення та послідовного впровадження інноваційної стратегії. Установа має працювати на випередження та брати діяльну участь у процесах її впровадження, що реалізуються у стратегічних планах, цільових програмах та інноваційних проектах [14].

Інноваційна стратегія має на меті оновлення наявних технологій роботи, що дає бібліотекам змогу перейти на якісно новий рівень обслуговування. Заходи з її втілення в життя передбачають суттєві витрати на придбання обладнання, програмних продуктів і перекваліфікацію персоналу, а отже значні

інвестиції в інноваційний процес. Інтенсивний розвиток може стати каталізатором трансформації, але пов'язаний із високими ризиками. Прагнення до "технологічного прориву" має на меті досягнення швидкого прогресу й конкурентних переваг, проте висока вартість і потреба підвищення кваліфікації персоналу зумовлюють суттєві фінансові та кадрові ризики. Недостатнє фінансування чи опір працівників змінам можуть призвести до зупинки проєктів або неефективного використання технологій. Ця стратегія є оптимальною для бібліотек зі стабільним фінансовим забезпеченням і високоадаптивним персоналом або для установ, які стикаються з нагальною потребою радикальних змін.

Інноваційна стратегія спрямована на об'єднання ресурсів, кооперацію та координацію учасників інформаційного ринку, зміну технологій. Прикладом такої стратегії є проєкт IFLA "Бібліотеки-сестри", що передбачає співпрацю бібліотечних закладів різних країн через взаємовізити, спільні ініціативи (фото-блоги, відеомости) та неформальні конференції. Інтеграція є шляхом до масштабування та обміну досвідом. Цей підхід дає змогу бібліотекам (насамперед тим, що мають обмежені індивідуальні ресурси) об'єднувати знання, обмінюватися провідними практиками та спільно впроваджувати технологічні рішення, які можуть бути занадто дорогими чи складними для

однієї установи. Спільні заходи сприяють створенню "навчальної мережі", де успішні інновації можуть бути впроваджені й адаптовані, що прискорює загальний розвиток сектору та зменшує індивідуальні ризики завдяки розподілу навантаження [15].

Стратегія також пов'язана з пошуком нових можливостей, використанням додаткових нетрадиційних напрямів і видів діяльності, які є соціально значущими та затребуваними цільовими категоріями користувачів бібліотеки, введенням в асортимент бібліотечних сервісів послуг установ суміжних сфер діяльності: освіти, дозвілля, музейної справи, туризму. Прикладами є створення бібліотечних коворкінгів із доступом до цифрових ресурсів і 3D-принтерів, організація онлайн-курсів із цифрової грамотності. Диверсифікація є відповіддю на зміну потреб користувачів та розширення соціальної ролі бібліотек, що завдяки інноваціям трансформуються в багатофункціональні громадські центри й забезпечують потреби аудиторії в різноманітному досвіді й можливостях навчання. Цей потенціал не тільки допомагає залучити нових користувачів, а й свідчить про актуальність бібліотеки як динамічного соціально-культурного інституту, що посідає належне місце в системі державних послуг і прагне стати простором для навчання, зустрічей та інтелектуального дозвілля (табл. 2).

Таблиця 2

Інноваційні стратегії публічних бібліотек

Назва стратегії	Мета	Характеристики / діяльність	Переваги	Виклики / ризики	Приклад технологічної інновації
Інтенсивний розвиток	Досягнення якісного нового рівня обслуговування	Значні інвестиції в обладнання, програмне забезпечення, перекваліфікація персоналу	Швидкий прогрес, підвищення конкурентоспроможності	Високі фінансові витрати, потреба у значних кадрових змінах, опір персоналу	Упровадження систем ІІІ для персоналізації послуг
Інтеграційний розвиток	Об'єднання ресурсів, кооперація з учасниками інформаційного ринку	Спільні проєкти, обмін досвідом, координація діяльності, створення мереж	Масштабування інновацій, розподіл витрат, обмін знаннями, зменшення індивідуальних ризиків	Складність координації, потреба у спільних стандартах, можливі конфлікти інтересів	Проєкт IFLA "Бібліотеки-сестри" з використанням спільних віртуальних платформ
Диверсифікаційний розвиток	Пошук нових нетрадиційних напрямів діяльності, на які є попит користувачів	Розширення спектра послуг із суміжних сфер (освіта, дозвілля, музейна справа, туризм)	Розширення аудиторії, підвищення соціальної значущості, створення нових джерел доходу	Потреба в нових компетенціях, ризик втратити фокус на основній діяльності, конкуренція з іншими установами	Створення бібліотечних коворкінгів із 3D-принтерами та онлайн-курсами
Згортання чи скорочення діяльності	Відмова від неактуальних чи неефективних напрямів діяльності	Аналіз ефективності, перерозподіл ресурсів	Оптимізація ресурсів, фокус на пріоритетних напрямках	Втрата частини аудиторії, негативний імідж (якщо не обґрунтовано)	Припинення підтримки застарілих програмних продуктів чи послуг

Стратегії інноваційного розвитку можна використовувати в комплексі, формуючи гнучкий та адаптивний підхід до планування. У сучасному динамічному середовищі бібліотеки не можуть дотримуватися

єдиного жорсткого курсу, натомість мають майстерно комбінувати елементи інтенсивного розвитку для оновлення основних технологій, інтеграційної взаємодії — для реалізації спільних проєктів, диверсифікації —

для створення нових послуг. Такий підхід надає можливість ефективно реагувати на мінливі потреби користувачів і технологічний прогрес, що є критично важливим для тривалої стійкості бібліотек [16].

Проте на шляху до впровадження технологічних інновацій постає низка системних викликів, що потребують комплексного аналізу та подолання. Одним із головних внутрішніх бар'єрів є інерційність і консерватизм бібліотечного середовища, де традиційні підходи протистоять нововведенням. Внутрішній опір змінам часто посилюють зовнішні фінансові обмеження, що змушують шукати шляхи раціонального використання ресурсів для масштабних технологічних оновлень.

Недостатнє фінансування, зі свого боку, поглиблює проблему цифрового розриву, особливо гострого в сільській місцевості, де залежність від застарілих мереж ускладнює рівний доступ до нових послуг. Бібліотеки також опиняються в епіцентрі інформаційних викликів: поширення дезінформації, "силосність" даних на комерційних платформах і ризики надмірного регулювання ускладнюють поле для діяльності. Нарешті, на технологічному рівні виникає складний баланс між приватністю та доступністю, адже інтегровані сервіси потребують надавати особисті дані користувачів, що підвищує вимоги до підвітності платформ.

Успішна інноваційна стратегія має враховувати цей тісний взаємозв'язок, балансує між модернізацією внутрішньої організаційної культури й адаптацією до зовнішніх соціально-економічних і технологічних реалій.

Висновки. Процес упровадження технологічних інновацій у публічних бібліотеках є доволі складним, але єдино можливим шляхом функціонування в умовах нової суспільної реальності. Завдання потребує комплексного підходу, що поєднує стратегії інтенсивного, інтеграційного та диверсифікаційного розвитку. Ефективна реалізація залежить від науково-методичної

підтримки, управління змінами, систематичного документування й розвитку дослідницької діяльності.

Значення інновацій для майбутнього публічних бібліотек є непересічним, адже вони дають змогу бібліотекам трансформуватися в поліфункціональні соціокультурні інститути, майданчики для комунікацій, місця для інтелектуального дозвілля. Інновації сприяють формуванню сучасного іміджу бібліотеки, яка створює власний бренд, залучає нових користувачів, розширює простір культури, освіти й інформаційних послуг. Прогрес у бібліотечній сфері відчуватиметься тоді, коли є творчість і виважений підхід на будь-яких ділянках роботи, а вибір інноваційного шляху — це усвідомлене перетворення змісту бібліотечної діяльності, що передбачає активність та ініціативу всього персоналу.

Інновація в бібліотечній сфері — це не разова дія, а динамічний безперервний процес, що потребує гнучкості, постійного аналізу, критичного переосмислення й адаптації до змін. Водночас і теоретичне осмислення, і практичне впровадження бібліотечних інновацій залишають відкритими низку питань, що визначають перспективні напрями подальших досліджень. Одним із головних викликів є фінансове забезпечення інноваційної діяльності, що охоплює виявлення реального обсягу ресурсних потреб і пошук сталих моделей залучення додаткових коштів. Важливо також виробити ефективні інструменти оцінювання нововведень, що мають враховувати не лише економічні результати, а й соціальний ефект, рівень забезпечення потреб користувачів і потенційні ризики. Потребує подальшого осмислення й правове підґрунтя інноваційних процесів, зокрема щодо регулювання авторських прав, відкритого доступу та цифрової етики.

Системне розв'язання питань фінансування, оцінювання ефективності, правового супроводу та впровадження наукових рішень сприятиме не лише успішній реалізації інновацій, а і їх тривалій сталості, результативності й суспільній значущості.

Список бібліографічних посилань

1. Хіміч Я. О. Інноваційні зміни в бібліотеці на основі проектного, кадрового менеджменту та ініціативної діяльності бібліотек : посіб. для бібліотекарів за програм. підвищ. кваліфікації / Укр. бібл. асоц., НАКККіМ, Центр безперерв. інформ.-бібл. освіти, Голов. тренінг. центр для бібліотекарів. Київ : Самміт-книга, 2012. 88 с.
2. IFLA Trend Report 2024: Facing the future of information with confidence. *IFLA*. URL: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/ifla-trend-report-2024.pdf> [Accessed: 27.07.2025].
3. Potnis D. D., Winberry J., Finn B. Best practices for managing innovations in public libraries in the USA. *Journal of Librarianship and Information Science*. September 2020. 53(1):096100062094856.
4. Денбновецький С. О. Цифрова трансформація українських бібліотек в умовах глобалізаційних перетворень. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2022. № 1. С. 26—33. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4113/BDI_1_2022_Doi-26-33.pdf?sequence=1.
5. Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 5—11. URL: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/276758>.
6. Кузнецова Л. Публічні бібліотеки України в умовах воєнного стану: втрати і виклики. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 10. С. 105—113. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471>.
7. Побережна Т. І. Трансформація діяльності публічних бібліотек Поділля в умовах воєнного стану. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 56—62. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294073>.
8. Пугач Л. Ю. Діяльність публічних бібліотек в умовах трансформацій, викликаних повномасштабною російською військовою агресією. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. 3. С. 28—33. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290979>.

9. Сербін О. Публічні бібліотеки України : інформаційний тил в умовах воєнного стану. *Бібліотечна планета*. 2023. № 4. С. 4—5.
10. Сердюк С., Герасимова С. Бібліотеки України під час війни: адаптація до нових реалій та визначення пріоритетів. *Бібліотечний форум: історія, теорія і практика*. 2022. № 3 (29). С. 9—14.
11. Симоненко О. Бібліотечні інновації як засіб для перспективного розвитку: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського*. 2023. Вип. 69. С. 126—138. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nrnbuimviv_2023_69_11.
12. Хімич Я. Інноваційна діяльність бібліотек: світові та українські тренди. *Вісник Книжкової палати*. 2025. № 3. С. 9—15. DOI: 10.36273/2076-9555.2025.3(344).9-15.
13. Горчинська В. Бібліотека як лабораторія майбутнього: нові функції, інструменти та суспільні ролі в епоху трансформацій. 11.04.2025. *Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого*. URL: <https://oth.nlu.org.ua/?p=11079>.
14. Публічна бібліотека в житті місцевої громади (з практики роботи бібліотеки-філії с. Томашівці-2 (Кам'яне) Калуської ЦБС. *ОУНБ імені І. Франка*. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=21>. (дата звернення: 27.07.2025).
15. Trends and Issues in Library Technology. January 2022. *IFLA Repository*. URL: <https://repository.ifla.org/bitstreams/341c95ba-865f-498f-be33-1e12a43c0d87/download> [Accessed: 27.07.2025].
16. Інноваційні технології розробки веб-сайтів: тренди та рішення 2025. *Wezom*. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/naynovishi-tehnologiyi-veb-rozrobki-2025-yak-stvoryuyutsya-suchasni-sayti> (дата звернення: 27.07.2025).

Oleksandr Berestov,

Postgraduate Student, NACAM

Strategies and mechanisms for implementing technological innovations in the activities of public libraries

The article analyzes strategies and mechanisms for implementing technological innovations in the activities of public libraries.

The main technological trends are considered, such as artificial intelligence, virtual / augmented reality and digital hubs, as well as strategies for intensive, integration and diversification development.

The mechanisms for implementing innovations are highlighted, in particular, change management, scientific and methodological support and staff training.

Based on the analysis of successful Ukrainian and international cases, the main challenges (financial constraints, resistance to change, digital divide) are identified and ways to overcome them are proposed.

It is concluded that the effective implementation of innovations requires a holistic approach aimed at transforming libraries into vital socio-cultural institutions that actively contribute to digital literacy and community development.

Keywords: public library; innovation; digitalization; trends; information resources; information technologies

References

1. Khimich Ya. O. (2012). *Innovatsiini zminy v bibliotetsi na osnovi proektnoho, kadrovoho menedzhmentu ta initsiatyvnoi diialnosti bibliotek* : posib. dlia bibliotekariv za prohram. pidvyshch. kvalifikatsii. Kyiv: Sammit-knyha.
2. IFLA Trend Report 2024: Facing the future of information with confidence. (2024). *IFLA*. Available at: <https://www.ifla.org/wp-content/uploads/ifla-trend-report-2024.pdf> [Accessed 27.07.2025].
3. Potnis D. D., Winberry J. & Finn B. (2020). Best practices for managing innovations in public libraries in the USA. *Journal of Librarianship and Information Science*, September, 53(1):096100062094856.
4. Denbnovetskyi S. O. (2022). Tsyfrova transformatsiia ukrainskykh bibliotek v umovakh hlobalizatsiinykh pere-tvoren. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, pp. 26—33. Available at: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/4113/BDI_1_2022_Doi-26-33.pdf?sequence=1.
5. Dobrovolska V. V. & Cherednyk L. A. (2023). Innovatsiina diialnist bibliotek v umovakh tsyfrovoho suspilstva. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, pp. 5—11. Available at: <https://journals.uran.ua/bdi/article/view/276758>.
6. Kuznetsova L. (2022). Publichni biblioteky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: vtraty i vyklyky. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 10, pp. 105—113. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.10.2022.269471>.
7. Poberezhna T. I. (2023). Transformatsiia diialnosti publichnykh bibliotek Podillia v umovakh voiennoho stanu. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 4, pp. 56—62. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.294073>.
8. Puhach L. Yu. (2023). Diialnist publichnykh bibliotek v umovakh transformatsii, vyklykanykh povnomasshtabnoiu rosiiskoiu viiskovoiu ahresieiu. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, pp. 28—33. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.3.2023.290979>.
9. Serbin O. (2023). Publichni biblioteky Ukrainy : informatsiinyi tyl v umovakh voiennoho stanu. *Bibliotekna planeta*, 4, pp. 4—5.

10. Serdiuk S. & Herasymova S. (2022). Biblioteki Ukrainy pid chas viiny: adaptatsiia do novykh realii ta vyznachennia priorytetiv. *Bibliotechnyi forum: istoriia, teoriia i praktyka*, 3 (29), pp. 9—14.
11. Symonenko O. (2023). Bibliotechni innovatsii yak zasib dlia perspektyvnoho rozvytku: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid. *Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V. I. Vernadskoho*, 69, pp. 126—138. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/npnbuimviv_2023_69_11.
12. Khimich Ya. (2025). Innovatsiina diialnist bibliotek: svitovi ta ukrainski trendy. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 3, pp. 9—15. DOI: 10.36273/2076-9555.2025.3(344).9-15.
13. Horchynska V. (2025). Biblioteka yak laboratorii maibutnoho: novi funktsii, instrumenty ta suspilni roli v epokhu transformatsii. *Bloh Natsionalnoi biblioteki Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho*. Available at: <https://oth.nlu.org.ua/?p=11079>.
14. Publichna biblioteka v zhytti mistsevoi hromady (z praktyky roboty biblioteki-filii s. Tomashivtsi-2 (Kamiane) Kaluskoї TsBS. (n. d.). *OUNB imeni I. Franka*. URL: <https://lib.if.ua/prof/?p=21>. [Accessed: 27.07.2025].
15. Trends and Issues in Library Technology. January 2022. *IFLA Repository*. Available at: <https://repository.ifla.org/bitstreams/341c95ba-865f-498f-be33-1e12a43c0d87/download> [Accessed 27.07.2025].
16. Innovatsiini tekhnolohii rozrobky veb-saitiv: trendy ta rishennia 2025. *Wezom*. Available at: <https://wezom.com.ua/ua/blog/naynovishi-tehnologiyi-veb-rozrobki-2025-yak-stvoryuyutsya-suchasni-sayti> [Accessed 27.07.2025]

Надійшла до редакції 9.08.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).20-25](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).20-25)
УДК 023.4.088.6:004.8]:303.62](477)(045)

Дмитро Гончаров,
аспірант кафедри цифрових комунікацій
та інформаційних технологій ХДАК
dmytro.honcharov.main@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4560-3545>

Використання штучного інтелекту в бібліотеках України: досвід, ставлення й етичні виклики (за результатами опитування українських бібліотечних фахівців)

У статті наведено результати опитування українських бібліотечних фахівців щодо досвіду опанування й використання технологій штучного інтелекту (ШІ), а також ставлення до цих інструментів. Мета дослідження полягає у виявленні закономірності між професійною роллю фахівців, наявністю досвіду бібліотечної роботи та оцінкою етичних, правових і практичних викликів упровадження ШІ у бібліотечну сферу. В опитуванні взяли участь 106 представників бібліотек різних регіонів України, як науковців, так і практиків. За результатами дослідження зроблено висновок, що 73% респондентів мають досвід використання ШІ, але працювали з ним здебільшого епізодично. Найбільшу зацікавленість і досвід застосування ШІ демонструють керівники бібліотек, проте потребують глибших теоретичних знань технології; бібліотекознавці виявляють обережність і брак практичного досвіду, тоді як бібліотекарі-практики переоцінюють власні компетентності щодо роботи з ШІ. Висновки дослідження є корисними для побудови стратегії запровадження технологій ШІ у практику роботи українських бібліотек.

Ключові слова: штучний інтелект; бібліотекознавство; етичні аспекти ШІ; готовність до впровадження технологій; професійна освіта бібліотекарів; інноваційна діяльність бібліотек

Постановка проблеми. Сучасні бібліотеки дедалі активніше інтегрують технології штучного інтелекту в діяльність, однак наразі не мають відповідного технічного забезпечення, фінансування, навчальних ресурсів і підготовлених кадрів, здатних ефективно застосовувати ці інструменти у професійній практиці. З одного боку, впровадження ШІ в бібліотечну сферу потребує розв'язання багатьох організаційних і фінансових питань, а також технічної модернізації установ, а з іншого — використання новітніх технологій передбачає залучення фахівців із більш сучасними (порівняно з традиційними бібліотекарями) професійними навичками, адже зменшення обсягу рутинних завдань

супроводжується появою нових, як-от розв'язання етичних дилем та усунення технічних негараздів. Бібліотекознавці дедалі більше досліджують ШІ, бібліотекарі-практики активно використовують популярні доступні генеративні моделі, і рівень їхньої обізнаності зростає. Водночас результати міжнародних опитувань свідчать про значну варіативність у сприйнятті ШІ та готовності до його впровадження в бібліотечну діяльність, тому актуальним завданням є визначення поточного стану українських бібліотек у цій царині.

Аналіз досліджень і публікацій. Головний бібліотекар Університету Вірджинії L. S. Lo опитав

760 колег, переважно зі США, визначив їхні професійні ролі, рівень досвіду, розуміння різних технологій та аспектів ШІ і дійшов висновку, що, попри усвідомлення переваг цього інструменту, ступінь розуміння технологій і готовність до їх практичного застосування залишаються низькими: 42% респондентів ніколи не використовували генеративний ШІ в роботі, а 28% — рідше ніж раз на місяць [3, с. 643].

A. Subaveerapandiyam та A. A. Gozali анкетували 386 бібліотечних фахівців з Індії, але питання радше були спрямовані на виявлення навичок, потрібних для впровадження ШІ в бібліотечну діяльність, й оцінювання ефективності його використання в бібліотеках загалом, аніж на розуміння технологій на рівні конкретного фахівця чи бібліотеки, тому висновки про високий рівень обізнаності індійських фахівців із ШІ є недостатньо обґрунтованими [6, с. 12].

У Хорватії дослідники опитали 171 бібліотекаря-практика, проте відповіді надали лише 38, половина з яких оцінили свої знання ШІ як недостатні. З'ясовано, що 30% фахівців чинять опір впровадженню ШІ, але 84% планують пройти навчання, організоване хорватським центром безперервного професійного розвитку бібліотекарів, що може змінити їхнє ставлення до технології [4, с. 230].

Дослідження також проводили в Малайзії, де експерти опитали 71 працівника різних бібліотек і зробили висновок, що фахівці мають бажання, достатню підтримку з боку керівництва, комп'ютерну інфраструктуру й навички впровадження ШІ, але гірше розуміють етичні ризики, не обізнані з політикою бібліотеки в питанні застосування технології. Найбільшою проблемою респонденти визнали фінансування [2, с. 188].

Українські дослідники дістали відповіді щодо використання технологій ШІ лише з 8 установ. Зокрема, фахівці використовують ChatGPT, Gemini, DeepL, ResearchRabbit, Leonardo AI, DALL·E 3, Canva, Wepik, Runway, Eleven Labs, HeyGen, D-ID, проте автори не вважають результат репрезентативним, тому слід провести додаткові опитування [5, с. 321].

Отже, науковці активно вивчають ставлення бібліотечних фахівців до використання в роботі ШІ, але українському бібліотекознавству бракує системних емпіричних досліджень, які б враховували реальні умови й потреби працівників.

Мета статті — визначити рівень обізнаності, досвіду використання й ставлення бібліотечних фахівців України до технологій ШІ; виявити закономірності між професійною роллю, досвідом і оцінкою етичних, правових та практичних викликів впровадження ШІ у бібліотечну сферу.

Результати дослідження можуть слугувати основою для розроблення рекомендацій щодо впровадження технологій ШІ в діяльність бібліотеки, які враховуватимуть реальні потреби, рівень готовності й виклики, з якими стикаються працівники.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці 2024 р. було проведено анкетування україн-

ських бібліотекарів і бібліотекознавців щодо розуміння ними можливостей та очікувань від застосування технологій ШІ в бібліотечній практиці. В опитуванні взяли участь 106 фахівців, з них 45% — представники Харківської області, 33% — м. Києва, решта — Дніпропетровської, Волинської, Львівської, Полтавської, Вінницької, Хмельницької, Донецької, Чернігівської, Миколаївської, Запорізької та Київської областей. Респонденти визначили свої ролі в бібліотеках, які часто перетинаються, а саме:

— науковець-бібліотекознавець (36 фахівців): дослідник, який вивчає бібліотечну справу й інформаційні науки, аналізує тенденції, впроваджує нові методи та працює над розвитком бібліотекознавства як наукової дисципліни;

— бібліотекар-практик (57 фахівців): спеціаліст, який безпосередньо працює з користувачами, здійснює обслуговування, управління бібліотечними фондами, каталогізацію, надає інформаційні послуги;

— керівник (29 фахівців): особа, яка обіймає управлінську посаду, ухвалює рішення щодо стратегій розвитку бібліотеки, планує та координує роботу персоналу, здійснює адміністрування й упровадження нових послуг.

Прогнозовано, що різні ролі зумовлюють різні очікування від використання ШІ та мають унікальний досвід роботи з технологією, а отже мета дослідження полягала у віднайденні цих закономірностей. Додатково було опрацьовано інформацію щодо досвіду роботи в бібліотечній галузі: до 10 років — 25 фахівців; 11—20 років — 19; 21—30 років — 30; 31—40 років — 21; понад 40 років — 11; освіти респондентів: доктор у сфері бібліотечних наук або суміжних галузях — 9 фахівців; доктор філософії у сфері бібліотечної справи або суміжних галузях — 14; магістр у сфері бібліотечної справи або суміжних галузях — 27; вища або завершена вища освіта бакалавр/спеціаліст/магістр у будь-якій сфері — 50; середня або фахова передвища освіта — 6.

Лише 17 фахівців взагалі не мають практичного досвіду роботи з ШІ, 12 ніколи не використовували його для виконання професійних завдань, тобто 73% респондентів хоча б раз працювали з інструментами ШІ.

Кілька разів на тиждень для робочих завдань ШІ використовують 21% бібліотекарів, 41% керівників і 16% науковців. Кількість фахівців, які частіше використовують ШІ поза роботою (22%), і кількість фахівців, які частіше використовують ШІ для роботи (24%), приблизно однакова. Ці показники свідчать, що бракує освітніх ініціатив для бібліотечних працівників, адже більшість дізналася про технологію завдяки її популярності, а не через курси, професійне чи класичне навчання.

Серед 15 респондентів, які використовують ШІ майже щоденно, — 8 бібліотекознавців, 6 керівників і 5 бібліотекарів-практиків. Отже, попри те, що більшість фахівців обізнані з технологіями ШІ, їх засто-

сування залишається епізодичним, що свідчить про початкову стадію впровадження інтелектуальних систем у діяльність бібліотек.

Мета першого блоку питань — зрозуміти, як давно респонденти почали застосовувати ШІ в бібліотечній діяльності. Виявилось, що жоден бібліотечний керівник до 2020 р. не знав про перспективи впровадження технології у професійну діяльність; 41% очільників дізналися про ШІ у 2023 р.; бібліотекознавці рівномірно дізнавалися про ШІ у 2022—2024 рр., а 56% бібліотекарів — у 2022—2023 рр. Ці дані підтверджують висновок, що початок ери використання ШІ в бібліотечній галузі України зумовило зростання популярності ChatGPT: більшість фахівців довідалися про цей інструмент менше ніж за два роки до моменту опитування.

Наступне запитання анкети мало на меті оцінити розуміння респондентами базових концепцій ШІ від 1 до 5. Керівники та практики в середньому надали однаковий результат — 2,6, а науковці — 2,4. Ці відповіді не можна вважати об'єктивним результатом, адже представники різних ролей мають різний досвід роботи з ШІ, тому важливим блоком анкети стали запитання, у межах яких потрібно було виокремити п'ять різних технологій штучного інтелекту та з'ясувати рівень досвіду роботи з ними бібліотекарів.

Теоретично про генеративний ШІ (GPT тощо) чули 91% респондентів, а 34% учасників добре розуміють концепцію й мають практичний досвід використання, хоча серед науковців таких лише 25%. Ці показники свідчать, що саме практична зручність спонукає фахівців застосовувати ШІ, і 55% керівників вважають технологію перспективною. З технологією нейронних мереж, частиною яких є трансформери GPT, фахівці обізнані гірше, але 38% розуміють і можуть пояснити її основні концепції. Третина бібліотекознавців розуміють тему, хоч не мають досвіду, а серед тих, хто має досвід — найбільше керівників.

Більш загальне поняття машинного навчання, одним із методів якого є нейронні мережі, не можуть пояснити 64% респондентів, і найменше про нього знають керівники. Цей результат свідчить про потребу розроблення навчальних програм для підвищення кваліфікації лідерів, адже вони активно використовують ШІ, мають повноваження й можливості впроваджувати інновації на різних рівнях, проте їм бракує достатнього обсягу теоретичних знань. 90% респондентів ніколи не використовували технології опрацювання природної мови (NLP), водночас основні поняття цієї предметної сфери можуть пояснити 33% бібліотекознавців, 31% керівників бібліотек і 26% бібліотекарів-практиків. Ці показники доводять, що рівень знань цієї технології не корелює з фахом респондента.

Технологія оптичного розпізнавання символів (OCR) зрозуміла лише 28% опитаних, тоді як 10% мають практичний досвід роботи з нею. Концепцію цього інструменту розуміють 39% науковців, 37% керівників і 21% бібліотекарів-практиків, а це свід-

чить, що керівники й науковці більше цікавляться досвідом інших бібліотек. Наприклад, фахівці Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка обізнані з технологіями NLP та OCR, оскільки заклад кілька років використовує їх у роботі [1, с. 99]. Отже, українські бібліотекарі переважно ознайомлені з технологіями генеративного ШІ, при цьому керівники набули найбільшого досвіду роботи з ними, бібліотекознавці — найменшого, а фахівці-практики потребують системної освіти з опанування технологічних засад роботи з цим інструментом.

Задля об'єктивного розуміння рівня знань фахівців-практиків щодо ШІ було розраховано різницю та середнє квадратичне відхилення між середнім арифметичним оцінок знань п'яти технологій і загальною самооцінкою розуміння базових концепцій ШІ. Виявлено, що керівники переоцінили свій рівень знань лише на 2%, однак середнє квадратичне відхилення становить приблизно 26% від повного діапазону шкали, що свідчить про помітну варіативність у сприйнятті респондентами власних знань. Бібліотекознавці в середньому оцінили себе найадекватніше, хоча середнє квадратичне відхилення також є відчутним — близько 20%, водночас бібліотекарі-практики найбільше переоцінили власні знання — на 16% при відхиленні майже 23%, що свідчить про тенденцію до завищення власних навичок внаслідок набуття практичного, але побіжного досвіду застосування ШІ. Отже, керівники бібліотек найкраще розуміють концепції ШІ та демонструють реалістичніше розуміння своїх знань; бібліотекознавці вивчають технологію повільніше, але теж обережні в судженнях; бібліотекарі-практики значно переоцінюють власні знання й найбільше потребують саме теоретико-методичного вивчення ШІ.

Визначення рівня сприйняття респондентами інструментів нейромереж неможливо без розуміння рівня опанування ними цих технологій. Фахівців додатково опитали щодо кількості конференцій, курсів, вебінарів, майстер-класів, присвячених можливостям використання ШІ, в яких вони брали участь, і з'ясувалось, що 73% респондентів взяли участь хоча б в одному заході, при цьому керівники бібліотек відвідували такі заходи частіше за бібліотекознавців. На запитання про важливість навчання технологій ШІ в найближчому майбутньому керівники в середньому обрали значення 4, практики — 3,9, а бібліотекознавці — 3,7. Якщо проаналізувати відповіді лише тих бібліотекознавців, які не є керівниками чи практиками, то серед них середня оцінка становить 3,44; до того ж 54% респондентів очікують зміни в роботі бібліотек завдяки впровадженню ШІ впродовж наступних п'яти років. Отже, дані опитування свідчать, що науковці значно повільніше усвідомлюють швидкість змін і перспективу застосування ШІ у практичній роботі порівняно з керівниками бібліотек.

Респондентам також поставили запитання, наскільки масштабно слід упроваджувати ШІ в діяльність бібліотек, і в середньому відповідь становила 3,3.

Оцінка для всіх ролей майже однакова, і свідчить, що 92% фахівців більше потребують знань із ШІ саме для підвищення власної ефективності, а не заради впровадження технології у роботу бібліотеки. Це можна пояснити бажанням бути конкурентоспроможним, мати цікавішу роботу й не стикатися з потребою вивчати конкретні рішення й залежати від обраних технологій.

Наступне запитання стосувалося рівня готовності бібліотек до впровадження ШІ вже сьогодні: практики оцінили його у 3 бали, керівники — у 2,9, а науковці — у 2,6 (цей показник не залежить від досвіду роботи респондентів).

Окрім того, що українські бібліотеки не готові до впровадження ШІ через брак фінансів, кваліфікованих спеціалістів, технічної й організаційної бази, є також етичні виклики, які потребують системного аналізу та врегулювання. Анкета містила блок із п'яти запитань щодо оцінювання рівня значущості етичних і правових аспектів використання ШІ у бібліотеках. Кожен ризик респонденти оцінювали від 1 до 5 балів, де 1 — аспект становить незначний ризик чи майже не впливає на суспільство, його наслідки не є вагомими, а 5 — становить суттєву загрозу, яка може мати широкомасштабні наслідки для суспільства й потребує негайного реагування (табл. 1).

Таблиця 1

Ризики впровадження ШІ в роботу бібліотеки

Оцінка	Категорія	Скорочення фахівців	Маніпуляція суспільством	Порушення конфіденційності	Дискримінація	Авторське право
1	Практик	14	6	8	8	7
	Керівник	4	0	1	2	2
	Науковець	4	3	3	5	2
	Усі	18	8	11	15	11
2	Практик	13	4	7	8	9
	Керівник	7	4	6	5	5
	Науковець	9	4	5	6	5
	Усі	27	10	14	15	14
3	Практик	17	14	12	20	14
	Керівник	10	7	8	14	8
	Науковець	11	5	7	12	4
	Усі	33	23	25	38	26
4	Практик	8	22	17	14	16
	Керівник	6	9	8	3	8
	Науковець	7	12	11	5	13
	Усі	18	35	31	21	29
5	Практик	5	11	13	7	11
	Керівник	2	9	6	5	6
	Науковець	5	12	10	8	12
	Усі	10	30	25	17	26

Перше запитання стосувалося впливу ШІ на кількість робочих місць і можливість їх масового скорочення через впровадження технологій: 9% респондентів зазначили, що це високий ризик (5), у вище помірному (3+) його оцінили 64% науковців, 62% керівників і 52% практиків; окрім того, серед бібліотекарів-практиків, які не мають додаткової ролі бібліотекознавця чи керівника, — 39%, а серед керівників, які не є науковцями, — 55%. Навіть респонденти, які не набули практичного досвіду застосування ШІ, надали відповіді, близькі до середніх показників інших груп.

Другим ризиком було визнано потенційну недостовірність згенерованого контенту, що може впливати на суспільну думку: 28% респондентів

оцінили це питання критично важливим, а 8% — неважливим. Вище помірному (3+) цей ризик оцінили 80% науковців, 86% керівників і 82% бібліотекарів-практиків.

Третій ризик — конфіденційність і проблеми безпеки даних, оскільки ШІ опрацьовує великі обсяги даних, серед яких є персональні: критично важливим його оцінили 24%, а неважливим — 10%. Вище помірному (3+) цей ризик оцінило 78% науковців, 76% керівників і 74% бібліотекарів-практиків.

Четвертий ризик — дискримінація, адже, наприклад, використання певних алгоритмів потребує значних коштів, що може обмежувати доступ до знань: це є критичним для 16% і неважливим для 14% респондентів. Вище помірному

(3+) цей ризик оцінили 69% науковців, 75% керівників і 71% бібліотекарів-практиків.

Останній ризик — питання авторського права, адже незрозуміло, хто має права на згенерований контент: розробник алгоритму, автори матеріалів, на яких алгоритм навчався, власне алгоритм чи користувач ШІ: питання є критичним для 25% і неважливим для 10% опитаних. Вище помірного (3+) цей ризик оцінили 81% науковців, 76% керівників і 72% бібліотекарів-практиків. Середнє арифметичне цих ризиків високим (4+) вважають 25% опитаних, а низьким (<2) 13%.

На запитання, чи може впровадження ШІ призвести до зниження ефективності працівників бібліотек, позитивно відповіли 38% спеціалістів, серед них оцінка ризику скорочень через ШІ на 25% вище, ніж тих, хто так не вважає. Отже, фахівці демонструють відносно високий рівень чутливості до етичних і правових аспектів ШІ, тому потрібна єдина стратегія впровадження й навчання ШІ на державному рівні, а також єдині етичні стандарти, що допоможуть знизити ризики. Жодна з оцінок ризиків не демонструє статистично значущої залежності від рівня освіти чи досвіду роботи респондентів (табл. 1).

Сорок три респонденти надали відповідь на відкрите запитання щодо власних прикладів використання ШІ в бібліотечній справі. Керівники бібліотек послуговуються технологією для маркетингу, створення презентацій, пресрелізів, віртуальних виставок і контенту для соціальних мереж, тобто поліпшують візуальну привабливість установи у віртуальному середовищі. Водночас серед прикладів є створення сценаріїв, анімацій, музичних творів, листівок, озвучування літературних героїв, тобто керівники бібліотек активно використовують генеративний ШІ й у культурно-просвітницькій діяльності, насамперед під час підготовки інноваційних заходів для юних читачів. Окрім творчих рішень, ШІ застосовують для редагування текстів, пошуку джерел, створення анотацій і систематизації даних, добору ключових слів й орієнтовних індексів УДК, логотипів, таблиць і навіть написання грантових заявок. Бібліотекознавці використовують ШІ для пошуку бібліографічних джерел, цитат, формулювання ключових слів, редагування англійських статей. Технологія допомагає готувати плани наукових праць, тез конференцій, транскрибувати відео- й аудіоматеріали, оформлювати презентації, але деякі науковці критично оцінили якість генерації наукових текстів і точність розпізнавання зображень. Бібліотекарі-практики за допомогою ШІ шукають натхнення для творчих завдань, створюють публікації для соціальних мереж, презентації та відеоматеріали, а також генерують ілюстрації, ігри, заголовки й тексти для реклами бібліотечних заходів, застосовують для оформлення шаблонних документів, складання сценаріїв, планування, перекладу та редагування нечитабельних текстів.

Додаткові відкриті коментарі залишили 29 опитаних фахівців. Керівники описали такі проблеми під час роботи з ШІ: брак належної технологічної бази й

умов для її виникнення; неможливість ігнорувати технологію, бо колеги активно її впроваджують; досвідчені бібліотекарі ігнорують ШІ; перевірка згенерованої інформації потребує забагато часу; виконання рутинних бібліотечних процесів вимагатиме меншої кількості спеціалістів, але водночас сучасний бібліотекар матиме нові обов'язки; для невеликих сільських бібліотек доступ до технологій і навчання обмежений. Бібліотекознавці зауважили про такі проблеми: недостатня обізнаність і потреба системного навчання основ ШІ, через що проблемні питання доводиться обговорювати лише з колегами, які вже мають відповідний досвід; недостовірність списків джерел, згенерованих ШІ; застаріле комп'ютерне обладнання й програмне забезпечення, брак ІТ-фахівців; застосування технології може частково зменшити навантаження на наявних спеціалістів, яких нині бракує, за умови ефективного управління процесом впровадження технологій. Бібліотекарі-практики виокремили такі проблеми: потреба у практичних воркшопах і набутті досвіду використання всіх можливостей ШІ; вплив молодих креативних фахівців; швидкість розвитку ШІ та втрати актуальності знань щодо технології; брак державної політики у сфері розвитку бібліотек.

Висновки. Можливості штучного інтелекту почали активно популяризувати в бібліотечних установах після 2022 р., що тісно пов'язано з розробленням генеративних моделей. Керівники бібліотек випереджають решту респондентів за рівнем практичного використання ШІ, бажанням навчатися технології, але відчувають нестачу теоретичної бази. Бібліотекознавці мають слабшу мотивацію до вивчення ШІ й поступаються практичним досвідом, вони дізнаються про можливості інструменту пізніше за бібліотекарів-управлінців і практиків. Не виявлено вираженої залежності між значним практичним досвідом бібліотечної діяльності й ставленням до ШІ: окремі досвідчені фахівці обережніше оцінюють перспективи запровадження ШІ в бібліотеках, проте мотивація до навчання і рівень знань цих технологій від досвіду не залежать. Представники різних суспільних ролей високо оцінили потребу системного вивчення теоретичних аспектів і практичного використання ШІ-технологій. Бібліотеки поки не готові до їх масштабного впровадження, однак зацікавленість фахівців у самоосвіті в цій царині є важливим рушієм змін, а отже можна прогнозувати, що рівень знань про ШІ щороку зростатиме. Нині виразна така тенденція: науковці схильні вище оцінювати ризик скорочень фахівців у бібліотеках і проблеми, пов'язані з авторським правом через ШІ, тоді як практики, котрі безпосередньо виконують рутинні бібліотечні операції та взаємодіють із користувачами, сприймають ці ризики найменш загрозово. Керівники бібліотек використовують ШІ як засіб підвищення інноваційного іміджу бібліотеки, розширення її соціокомунікаційних можливостей, оптимізації аналітичних й управлінських завдань, але їх більше непокоїть конфлікт неминучості змін і браку технічної й кадрової готовності до них галузі. Досвід

науковців свідчить про інструментальне, але водночас критичне використання ШІ, орієнтоване на підвищення швидкості рутинної частини досліджень, їх найбільше хвилює проблема системної підготовки до використання технологій ШІ та недостовірність згенерованих даних. Бібліотекарі-практики сприймають ШІ як корисного помічника для виконання щоденних завдань, але наголошують на потребі практичної підготовки фахівців, здатних навчати роботи з новими технологіями, оскільки алгоритми ШІ розвиваються швидше, ніж оновлюються освітні матеріали.

Отже, в сучасних бібліотеках ШІ стає багатофункціональним інструментом, спроможним позбавити рутинних операцій в адміністративній, науковій і практичній діяльності. Наразі небагато фахівців опанували його досконало, і більшість навчається на власних помилках. Результати використання технології складно оцінити об'єктивно, проте очевидно, що

працівники, які мають навички роботи з ШІ, виконують свої обов'язки значно ефективніше, ніж ті, хто їх не має. Періоди пандемії COVID-19 і російсько-української війни стали серйозним випробуванням для українських бібліотек, особливо університетських у прифронтових містах, де читачів суттєво поменшало. Бібліотечні установи усвідомили важливість розвитку у віртуальному середовищі й, попри труднощі, демонструють конкурентоспроможність серед колег — світових лідерів.

Перспективи подальших досліджень. Стрімкий розвиток технологій ШІ зумовлює потребу моніторингу динаміки зміни ставлення до них бібліотечної спільноти; вивчення стану розв'язання проблеми опанування інструментів ШІ бібліотечними фахівцями; визначення напрямів удосконалення інформаційних продуктів і сервісів, створених на основі цієї технології.

Список бібліографічних посилань

1. Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 2. С. 97—101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bdi_2023_2_15 (дата звернення: 10.10.2025).
2. Artificial Intelligence Readiness in Malaysian Libraries: An Assessment Framework / M. N. Masrek et al. *Journal of Applied Science, Engineering, Technology, and Education*. 2025. Т. 7, № 2. С. 181—194. DOI: <https://doi.org/10.35877/454ri.asci3875> (accessed: 21.10.2025).
3. Lo L. Evaluating AI Literacy in Academic Libraries: A Survey Study with a Focus on U. S. Employees. *College & Research Libraries*. 2024. Т. 85, № 5. DOI: <https://doi.org/10.5860/crl.85.5.635> (accessed: 20.10.2025).
4. Marinclin A., Idbek R., Popović M. Application of Artificial Intelligence in Academic Libraries. *Bosniaca*. 2024. № 29. С. 221—238. DOI: <https://doi.org/10.37083/bosn.2024.29.221> (accessed: 21.10.2025).
5. Shemaieva H., Kostyrko T., Prilutska A. Artificial Intelligence in Academic Libraries: Foreign and Ukrainian Experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings*. 2024. № 9. С. 316—324. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2024_318411 (accessed: 13.10.2025).
6. Subaveerapandiyan A., Gozali A. A. AI in Indian Libraries: Prospects and Perceptions from Library Professionals. *Open Information Science*. 2024. Т. 8, № 1. DOI: <https://doi.org/10.1515/opis-2022-0164> (accessed: 21.10.2025).

Dmytro Goncharov,
PhD Student,

Department of Digital Communications
and Information Technologies, KhSAC

The use of artificial intelligence in Ukrainian libraries: experience, attitudes, and ethical challenges (based on the results of a survey of Ukrainian library professionals)

The article presents the results of a survey of Ukrainian library professionals regarding their experience with and attitudes toward artificial intelligence (AI) technologies. The aim of the study was to identify correlations between the respondents' professional roles, their library work experience, and their evaluation of the ethical, legal, and practical challenges of implementing AI in the library sphere. The survey covered 106 representatives of libraries from various regions of Ukraine, including both researchers and practitioners. The results showed that 73% of respondents have experience using AI, although its usage is mostly occasional. Library managers demonstrate the greatest interest in and experience with AI applications but require deeper theoretical knowledge; library scientists display caution and lack of practical experience, whereas practicing librarians tend to overestimate their AI-related knowledge.

Keywords: artificial intelligence; library science; ethical aspects of AI; readiness for technology implementation; professional education of librarians; innovative library activities

Надійшла до редакції 30.10.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).26-31](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).26-31)

УДК: 008(=161.2):005.922](477)"364"(045)

Віталій Матіос,

аспірант НАКККиМ

vitali.matios@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-4670-9778>

Інтегрований інформаційний підхід до моніторингу втрат і пошкоджень об'єктів культурної спадщини й українські реалії

У статті розглянуто основні принципи інтегрованого інформаційного підходу до моніторингу та документування втрат і пошкоджень об'єктів культурної спадщини в Україні в умовах російсько-української війни. Констатовано, що масштабність і гнучкість інтегрованого інформаційного підходу залежать як від застосування сучасних технологій, що допомагають охопити великі території та виявляти зміни з часом; забезпечують моніторинг і прогнозування в режимі реального часу; слугують для ґрунтового аналізу стану спадщини, так і від результатів державного й громадського моніторингу на національному й місцевому рівнях. Доведено, що інформаційна взаємодія, відкритість даних, використання міжнародних стандартів метаданих і цифрова фіксація є обов'язковими елементами створення сталої системи охорони спадщини у воєнний час. Зазначено, що український досвід вирізняється синергією між державними структурами, академічними установами, волонтерськими ініціативами й міжнародними партнерами, що дає змогу охопити як офіційний, так і неофіційний моніторинг культурних втрат. З'ясовано, що специфічною особливістю діяльності нашої країни в зазначеній сфері є залучення представників держави та громадянського суспільства до моніторингу й документування втрат культурної спадщини та створення низки ініціатив. Наголошено, що для подальшого розвитку системи моніторингу в Україні доцільно запровадити національну платформу обліку втрат (на кшталт SOC UNESCO), забезпечити підтримку громадського картографування, залучати штучний інтелект до опрацювання зображень, створити інституційну мережу кураторів інформації щодо спадщини, які працюватимуть на перетині гуманітарних досліджень, ІТ і кризового менеджменту.

Ключові слова: культурна спадщина; моніторинг і документування втрат; інтегрований інформаційний підхід; цифрові технології; аналітичні практики

Постановка проблеми. Російсько-українська війна спричинила масштабні загрози для об'єктів культурної спадщини на всій території України. Систематичні обстріли, тимчасова окупація, мародерство та варварське знищення історичних пам'яток створюють безпрецедентні виклики для збереження матеріальних і нематеріальних культурних пам'яток. В цих умовах критично важливим є розроблення та впровадження ефективної системи моніторингу й документування втрат і пошкоджень, що дає змогу не лише фіксувати руйнування, а й формувати правову та доказову базу для майбутнього відновлення й компенсації.

Водночас в Україні досі бракує цілісної міжвідомчої системи, що поєднувала б можливості державних інституцій, наукових установ, волонтерських ініціатив і міжнародних партнерів. З огляду на це, вважаємо актуальним аналіз наявних практик і розроблення методологічних основ інтегрованого інформаційного підходу, який має відповідати викликам війни та специфіці українського культурного простору.

Аналіз досліджень і публікацій. На проблемах моніторингу втрат і пошкоджень культурної спадщини зосереджують увагу закордонні науковці, активно досліджуючи новітні методи фіксації збитків. Зокрема, автори статті "Управління та моніторинг об'єктів культурної спадщини із використанням даних дистан-

ційного зондування та ГІС: приклад району Пафосу, Кіпр" вивчають специфіку застосування методів дистанційного зондування Землі та геоінформаційних систем для моніторингу об'єктів культурної спадщини в районі Пафосу (Кіпр). Дослідники наголошують на значенні інноваційних технологій у збереженні культурної спадщини в урбанізованих і сільських ландшафтах [8].

У публікації "Революція у збереженні культурної спадщини: інноваційна IoT-архітектура для захисту історичних будівель" запропоновано інноваційне рішення на основі Інтернету речей (IoT) для збереження історичних споруд. Розроблена система охоплює мережу сенсорів для моніторингу структурного стану будівель у реальному часі, що дає змогу оперативно реагувати на потенційні загрози. Запропонована архітектура сприяє підвищенню ефективності профілактичного догляду й ухваленню обґрунтованих рішень у сфері охорони культурної спадщини [9].

Автори статті "Моніторинг пошкоджень об'єктів культурної спадщини в Європі за допомогою дистанційного зондування та спостережень Землі: аналіз наукової та сірої літератури" проаналізували наукові дослідження та літературу, присвячену застосуванню дистанційного зондування й технологій спостереження Землі для моніторингу пошкоджень об'єктів культурної

спадщини в Європі. Дослідники виявили основні тенденції, інструменти й прогалини у знаннях, що потребують подальшого вивчення, й акцентують на вагомій ролі супутникових та аерокосмічних даних у забезпеченні своєчасного реагування на загрози культурній спадщині [10].

У публікації "Методи 3D-реконструкції для цифрового збереження культурної спадщини" наведено огляд сучасних методів тривимірної реконструкції, котрі застосовують для цифрового збереження культурної спадщини. Автори класифікують наявні підходи, як-от фотограмметрія, лазерне сканування й гібридні методики, оцінюючи їхні переваги, обмеження та аспекти практичного застосування [11].

Українські науковці А. Буйських, П. Шидловський, В. Івакін розглядають різні підходи до моніторингу археологічної спадщини України в умовах повномасштабної військової агресії РФ. Автори аналізують виклики, пов'язані з фіксацією втрат і руйнувань пам'яток, наводять приклади оперативного реагування на факти пошкодження об'єктів археології, зокрема в контексті збройного конфлікту. У статті також порушено питання координації між науковими установами, державними органами та міжнародними партнерами щодо захисту культурної спадщини у кризових умовах [1].

Метою статті є аналіз концептуальних і практичних засад інтегрованого інформаційного підходу до моніторингу та документування втрат і пошкоджень об'єктів культурної спадщини України в умовах повномасштабної війни з РФ.

З огляду на мету статті, визначено такі **завдання**: дослідити наявні міжнародні й національні практики; виявити переваги цифрових і візуальних технологій (дистанційного зондування, 3D-моделювання, IoT, цифрових двійників); оцінити інституційні механізми та запропонувати модель інформаційної екосистеми, що поєднує інструменти державного й громадського моніторингу, фіксації та правової відповідальності за культурні втрати.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моніторинг і документування втрат та пошкоджень об'єктів культурної спадщини — це комплекс заходів, пов'язаних із виявленням, фіксацією, аналізом і збереженням інформації про стан об'єктів спадщини в умовах кризових ситуацій (збройних конфліктів, стихійних лих, урбаністичних трансформацій тощо). Ці заходи слід реалізувати на основі інтегрованого інформаційного підходу, що поєднує низку конкретних дій, і використання інноваційних й економічно ефективних інструментів і принципів, до яких належать:

1) *цифрові технології збирання та опрацювання даних*: використання супутникових знімків, дронів, ГІС (геоінформаційних систем) для оперативного фіксування змін; застосування фотограмметрії, 3D-сканування й інших візуальних засобів документування; створення цифрових реєстрів і баз даних втрат;

2) *інформаційно-аналітична діяльність*: класифікація типів ушкоджень і загроз; аналіз динаміки змін

об'єктів спадщини; прогнозування ризиків і розроблення стратегій реагування на основі здобутих даних;

3) *документно-комунікаційна підтримка*: ведення електронної документації та метаданих згідно з міжнародними стандартами (CIDOC CRM, Dublin Core); забезпечення публічного доступу до інформації для фахівців, громадськості, міжнародних організацій; налагодження міжінституційної комунікації між архівами, музеями, науковими установами, органами охорони спадщини;

4) *міжнародно-правове й етичне підґрунтя*: дотримання норм міжнародного гуманітарного права (Гаазька конвенція 1954 р. та її протоколи); участь у глобальних ініціативах (проекти Blue Shield International, ICCROM, UNESCO Heritage Emergency Fund); етичне фіксування втрат без політизації, з акцентом на збереженні ідентичності й колективної пам'яті.

Інтегрований інформаційний підхід до моніторингу втрат і пошкоджень культурної спадщини забезпечує не лише фіксацію руйнувань, а й створення доказової та реставраційної бази, актуальної в умовах воєнної агресії.

Отже, моніторинг і документування втрат — це не лише технічний процес, а й багатокомпонентна документно-інформаційна діяльність, що потребує міждисциплінарних знань і навичок роботи із сучасними цифровими інструментами, притаманних інформаційному куратору культурної спадщини, здатному працювати на перетині гуманітаристики, ІТ та кризового менеджменту.

Особливої ваги в таких умовах набуває інтегрований інформаційний підхід, що поєднує технологічні можливості (ГІС, 3D-сканування, дрони), цифрові архіви, бази даних і міжнародні стандарти мета-опису. Такий підхід дає змогу створити всеохопну інформаційну екосистему, здатну оперативно реагувати на виклики й забезпечувати збереження даних у кризових умовах.

Розглянемо окремі заходи ґрунтовніше, зосереджуючи увагу на моніторингу, документуванні втрат і пошкоджень культурної спадщини України в умовах російської агресії.

Наразі застосовують кілька систем дистанційного зондування (Remote Sensing + ГІС), які забезпечують використання супутникових знімків та аерофотознімання для моніторингу змін на територіях розміщення культурної спадщини, охоплюючи ушкодження через конфлікти, природні катастрофи чи забудову. Це, наприклад, платформи на базі ГІС (CULTUREBOOK), які поєднують просторовий аналіз, інвентаризацію об'єктів і звітність [11].

Зазначені підходи до оцінювання антропогенних і природних загроз спадщині особливо актуальні для аналітичного ієрархічного процесу картографування загального ризику на великих територіях з археологічними об'єктами. Завдяки інтегрованому інформаційному підходу можна ефективно контролювати місця в надійний, повторюваний, неінвазивний, швидкий та економічно ефективний спосіб, особливо на великих і важкодо-

ступних територіях. Супутникові знімки, аерофотознімки та цифрові моделі рельєфу можуть бути згруповані для виявлення, документування й оцінювання стану археологічних пам'яток [8]. Супутникові дані також застосовують для візуальної інтерпретації, опрацювання зображень, машинного навчання та роботи зі штучним інтелектом (ШІ) [10]. Використання високоякісних аерофотознімків і 3D-картографування дає змогу точно задокументувати стан зруйнованих об'єктів, своєчасно виявити критичні пошкодження й ефективно спланувати реставраційні втручання [6].

Фахівці також використовують візуальне документування та мультиспектральне знімання, стандартні й спеціалізовані фотометоди (MSI, OCT, RTI), наприклад, мультиспектральна та оптична когерентна томографія допомагають детально фіксувати зміни шару фарби чи структури поверхні, які часто не помітні неозброєним оком.

Нині активно застосовують такі цифрові технології, як Інтернет речей і цифрові двійники (Digital Twins). Останні надають можливість моделювати еволюцію стану об'єкта в часі, аналізувати зміни, прогнозувати погіршення й ухвалювати превентивні рішення, адже зазвичай дії зосереджено на оцінюванні структурних пошкоджень у певний момент, а не на розвиткові руйнування з часом. Щоб усунути цю прогалину дослідники пропонують п'ятикомпонентну структуру цифрового двійника, що може ефективно контролювати хід руйнування [9].

Окрім того, практикують встановлення датчиків (температура, вологість, тріщини тощо) на об'єктах культурної спадщини для безперервного спостереження. Слід наголосити на потенціалі 3D-технологій у створенні віртуальних копій об'єктів, що сприяє їх вивченню, популяризації та довгостроковому збереженню [11]. Дослідники надають великого значення сучасним технологіям, як-от дистанційне зондування, супутникові знімки, геоінформаційні системи, у виявленні загроз, обліку руйнувань та оцінюванні ризиків [1].

Різноманітні інструменти зазвичай використовують у комплексі. Наприклад, в Україні мультидисциплінарні команди експертів Штабу порятунку спадщини провели експедиції Чернігівською, Сумською, Київською та Харківською областями, використовуючи цифрові методи моніторингу й документування руйнувань об'єктів культурної спадщини, серед яких — "фотофіксація пошкоджень, документування за методикою ICCROM (Міжнародного центру з дослідження, збереження та реставрації культурних цінностей), свідчення очевидців, аерофотознімання, 3D-моделі, фіксація доказів злочинів проти культури за методикою SCRI" [5].

Створений за підтримки неприбуткових організацій HERI та Maidan Museum проект HeMo (HeMo) поєднує експедиції, дистанційний моніторинг та цифрову інформаційну систему для зберігання даних (Ukrainian Heritage Monitoring Lab): "Усі дані завантажуються у систему і прив'язуються до конкретного об'єкта (музею чи пам'ятки). Для публічного використання та обміну даними створено вебплатформу (www.heritage.in.ua). Матеріали на ресурсі доступні за ліцензією Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). Проект орієнтується на відкриті рішення та формати: публікація даних у машиночитній формі; робота з даними на засадах Linked Data / Linked Open Data, імпорт та експорт даних у форматі RDF; стандарти метаданих (CIDOC CRM, EDM, CARARE тощо), тезауруси (SKOS)". Проект HeMo, який об'єднує волонтерів, науковців із Національної академії наук України (НАНУ), музейників, архітекторів, юристів, працює в ГІС-середовищі, завантажуючи фото, 3D-моделі та опис ушкоджень, що дає змогу використовувати ці дані як доказову базу для юридичних процесів проти порушень міжнародного гуманітарного права [3].

Українська громадськість дедалі більше цікавиться можливістю застосування дронів для моніторингу й охорони об'єктів історико-культурної спадщини. Наприкінці 2022 р. на факультеті землевпорядкування Національного університету біоресурсів та природокористування (НУБіП) за підтримки European Commission відбувся дводенний воркшоп, спікерами якого стали представники провідних компаній у сфері безпілотних технологічних рішень DroneUA, German-drones GmbH, а також благодійного фонду ESJF Східна Європа: "Учасникам були надані матеріали для встановлення одного з найкращих програмних продуктів для фотограмметрії Pix4D. Здобувачі дізнались про особливості програмного засобу та опанували основні функції й інструменти" [2].

Щодо використання штучного інтелекту в зазначеній царині, то він, "поєднуючи зображення з дронів із 3D-моделюванням... може створювати високоточні цифрові архіви об'єктів культурної спадщини, забезпечуючи основу для реставрації та віртуального відображення культурних реліквій. Аналізуючи зміни мікротопографії поверхні, ШІ може визначати місце розташування підземних археологічних об'єктів, знижувати витрати на археологічні дослідження та сприяти розвитку роботи з охорони культурної спадщини" [4].

До моніторингу стану пам'яток культурної спадщини долучається й держава. Разом з UNESCO, ICCROM та ICOMOS в Україні ініційовано розроблення методики, яка надає можливість зрозумілою юридичною мовою для кожного міжнародного суду подавати позови про відшкодування [7].

Варто зазначити, що дослідники констатують наявність певних труднощів із моніторингом втрат археологічної спадщини, що зумовлено такими специфічними чинниками: "...проблеми, пов'язані з обліком об'єктів археології, питання обмеженості віддаленого та безпосереднього доступу до об'єктів на декупованих та прифронтових територіях, безпосередні ризики життю та здоров'ю при здійсненні польових

досліджень, непроявленим станом самих археологічних об'єктів, виявлення яких є можливим лише внаслідок суттєвих ландшафтних перетворень" [1].

Для розв'язання проблем із фіксацією втрат археологічної спадщини в нашій країні створено міжгалузеву Групу моніторингу археологічних ландшафтів (ГМАЛ) із представників вітчизняних наукових, освітніх і музейних інституцій: "Робота групи проводиться на територіях Київської, Чернігівської та Миколаївської областей в рамках проекту Німецького археологічного інституту (DAI) за пілотною програмою "Ukrainian archaeological heritage, threatened by war: saving and protection / Українська археологічна спадщина, постраждала під час війни: порятунок та захист" [1].

Для централізованого моніторингу об'єктів культурної спадщини створено кілька інформаційних систем і баз даних, як, наприклад, State of Conservation Information System (SOC) — платформа UNESCO, що відстежує стан збереження об'єктів Всесвітньої спадщини з даними про загрози, рішення та звіти від 1979 р. [12].

З огляду на потребу постійного моніторингу й документування втрат об'єктів культурної спадщини в нашій країні доцільно розвивати громадське картографування, щоб охопити, наприклад, невидимі археологічні чи малодоступні об'єкти. Нині громадське картографування здійснюють фахівці HeMo, і станом на лютий 2025 р. обстежено понад 1410 об'єктів, з яких 1213 задокументовано як пошкоджені. З цією метою відвідано 17 областей, проведено 131 експедицію, 795 об'єктів виявлено дистанційним моніторингом, задокументовано інформацію про 11 пограбованих музеїв [3].

Доцільно забезпечити регулярний обмін даними через національні централізовані системи (подібно до SOC UNESCO). Зі свого боку, UNESCO у партнерстві з UNITAR/UNOSAT проводить супутниковий моніторинг культурних об'єктів, а також сертифіковані тренінги (з використанням форм оцінювання завданої шкоди, мобільних додатків ICDROM, фотограмметрії тощо) для місцевих урядовців, музейних і проектних працівників у Києві та інших регіонах.

Загалом Україна демонструє корисний і цінний приклад застосування інтеграційного інформаційного підходу — комбінацію офіційного державного моніторингу з ініціативами громадськості: НАНУ, інститути, волонтерські лабораторії, професійні комісії, медіа передають дані до єдиних платформ, що дає змогу планувати реставраційні роботи та юридичні дії.

Висновки. Основу інтегрованого інформаційного підходу до фіксації пошкоджень об'єктів культурної спадщини становить поєднання *цифрових технологій* (дронів, ГІС, супутникових знімків, 3D-моделей, IoT-рішень, цифрових двійників); *аналітичних практик* (класифікація ушкоджень, прогнозування ризиків); *документно-комунікаційної взаємодії* (метаопис, бази даних, публічний доступ); *міжнародно-правового контексту* (дотримання конвенцій і стандартів).

Український досвід вирізняється синергією зусиль державних структур, академічних установ, волонтерських структур і міжнародних партнерів, що дає змогу проводити як офіційний, так і неформальний моніторинг культурних втрат. Специфікою діяльності нашої країни в зазначеному напрямі стало залучення до моніторингу й документування пошкоджень культурної спадщини представників держави та громадянського суспільства, створення низки ініціатив (HeMo, Штаб порятунку спадщини тощо).

Для подальшого розвитку системи моніторингу втрат і пошкоджень культурної спадщини в Україні доцільним є впровадження національної платформи обліку (на кшталт SOC UNESCO), підтримка громадського картографування, залучення ШІ для опрацювання зображень, створення інституційної мережі інформаційних кураторів, які працюватимуть на перетині гуманітаристики, ІТ та кризового менеджменту.

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні проблеми уніфікації протоколів фіксації пошкоджень культурної спадщини для різних типів об'єктів (архітектурних, археологічних, релігійних, ландшафтних) з урахуванням міжнародних стандартів (ICOMOS, Blue Shield, UNESCO).

Список бібліографічних посилань

1. Буйських А. Шидловський П., Івакін В. Моніторинг пам'яток археологічної спадщини України під час військової агресії. *Київські збірники історії археології мистецтва та побуту*. 2024. С. 3—15.
2. Дводенний воркшоп: використання даних безпілотних літальних апаратів для моніторингу та охорони об'єктів історико-культурної спадщини. *НУБіП*. URL: <https://nubip.edu.ua/node/117771> (дата звернення: 18.07 2025).
3. HeMo: Ukrainian Heritage Monitoring Lab. Досягнення станом на 1 лютого 2025. *HeMo*. URL: https://cdn.prod.website-files.com/644845b6dd145f5c8abbd7c6/67e2954780b28d614f5dd686_hemo_booklet_03.03.2025_ukr_print_1_.pdf (дата звернення: 19.07 2025).
4. Дрони для зйомки та картографування об'єднуються з DeepSeek: відкриваючи нову еру зйомки та картографування. *Uavmodel*. URL: <https://www.uavmodel.com/uk/blogs/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8> (дата звернення: 19.07 2025).
5. Звіт за результатами проектів документування втрат культурної спадщини. *Reherit*. URL: <https://reherit.org.ua/material/zvit-za-rezultatamy-proyektiv-dokumentuvannya-vtrat-kulturnoyi-spadshhyny/> (дата звернення: 20.07 2025).

6. Стародавні камені, сучасні очі: безпілотники революціонізують збереження історичних пам'яток Європи. URL: https://uk.sharecast.com/press_note/%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE% (дата звернення: 20.07 2025).
7. У МКІП розробляють методику для фіксації збитків матеріальної культурної спадщини. *МКСК*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/u-mkip-rozroblyayut-metodyku-dlya-fiksaciyi-zbytkiv-materialnoyi-kulturnoyi-spadshhyny-zasnovanu-na-vartosti-vidnovlennya-obyekta/> (дата звернення: 17.07 2025).
8. Agapiou A. [et al.]. Cultural heritage management and monitoring using remote sensing data and GIS: The case study of Paphos area, Cyprus, Computers. *Environment and Urban Systems*. 2015. Vol. 54. P. 230—239.
9. Casillo M. [et al.]. Revolutionizing cultural heritage preservation: an innovative IoT-based framework for protecting historical buildings. *Evolutionary Intelligence*. 2024. № 17. P. 3815—3831.
10. Cuca B., Zaina F., Tapete D. Monitoring of damages to cultural heritage across europe using remote sensing and earth observation: assessment of scientific and grey literature. *Remote Sensing*. 2023. № 15 (15):3748.
11. Gomes L., Regina O., Bellon P., Silva L. 3D reconstruction methods for digital preservation of cultural heritage: A survey. *Pattern Recognition Letters*. 2014. Vol. 50. P. 3—14.
12. State of Conservation Information System (SOC). Conserve and transmit to future generations. *UNESCO*. URL: <https://whc.unesco.org/en/soc/> (accessed: 17.07 2025).

Vitalii Matios,

Postgraduate Student, NACAM

Integrated information approach to monitoring loss and damage to cultural heritage sites and Ukrainian realities

The article presents the main principles of an integrated information approach to monitoring and documenting losses and damage to cultural heritage sites in Ukraine in the conditions of a full-scale war. The scale and flexibility of the integrated information approach are combined by both technologies, and state and public monitoring at all levels — from national to local. The authors seek to explore existing international and national practices, identify the advantages of digital and visual technologies (remote sensing, 3D modeling, IoT, digital twins), assess institutional mechanisms and emphasize the need to develop a model of an information ecosystem that combines tools for state and public monitoring, recording and legal responsibility for cultural losses. It has been proven that information interaction, data openness, the use of international metadata standards and digital fixation are the key to creating a sustainable heritage protection system in wartime. It has been stated that the Ukrainian experience is distinguished by synergy between state structures, academic institutions, volunteer initiatives and international partners, which allows covering both official and informal monitoring of cultural losses. The peculiarities of our country are the involvement of representatives of the state and civil society in monitoring and documenting cultural heritage losses and the creation of a number of initiatives. For the further development of the monitoring system in Ukraine, it is advisable to implement a national platform for accounting for losses (like SOC UNESCO), support for citizen mapping, the involvement of AI for image processing, as well as the creation of an institutional network of heritage information curators who will work at the intersection of humanitarian studies, IT and crisis management.

Keywords: *cultural heritage; monitoring and documentation of losses; integrated information approach; digital technologies; analytical practices*

References

1. Buiskykh A., Shydlovskiy P. & Ivakin V. (2024). Monitorynh pamiatok arkhelohichnoi spadshchyny Ukrainy pid chas viiskovoi ahresii. *Kyivsky zbirnyky istorii arkhelohii mystetstva ta pobutu*, pp. 3—15.
2. Dvodennyi vorkshop: vykorystannia danykh bezpilotnykh litalnykh aparativ dlia monitorynhu ta okhorony obiektiv istoriko-kulturnoi spadshchyny. (n. d.). *NUBiP*. URL: <https://nubip.edu.ua/node/117771> [Accessed 18.07 2025].
3. HeMo: Ukrainian Heritage Monitoring Lab. Dosiahnennia stanom na 1 liutoho 2025. (n. d.). *HeMo*. URL: https://cdn.prod.website-files.com/644845b6dd145f5c8abb7c6/67e2954780b28d614f5dd686_hemo_booklet_03.03.2025_ukr_print_1_.pdf (Accessed 19.07 2025).
4. Drony dlia ziomky ta kartohrafuvannia obiednuiutsia z DeepSeek: vidkryvaiuchy novu eru ziomky ta kartohrafuvannia. (n. d.). *Uavmodel*. URL: <https://www.uavmodel.com/uk/blogs/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8> [Accessed 19.07 2025].
5. Zvit za rezultatamy proektiv dokumentuvannia vtrat kulturnoi spadshchyny. (n. d.). *Reherit*. URL: <https://reherit.org.ua/material/zvit-za-rezultatamy-proektiv-dokumentuvannya-vtrat-kulturnoyi-spadshhyny/> [Accessed 20.07 2025].
6. *Starodavni kameni, suchasni ochi: bezpilotnyky revoliutsionizuiut zberezhennia istorychnykh pamiatok Yevropy*. (n. d.). URL: https://uk.sharecast.com/press_note/%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%BE% [Accessed 20.07 2025].
7. U MKIP rozrobliaiut metodyku dlia fiksatsii zbytkiv materialnoi kulturnoi spadshchyny. (n. d.). *МКСК*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/u-mkip-rozroblyayut-metodyku-dlya-fiksaciyi-zbytkiv-materialnoyi-kulturnoyi-spadshhyny-zasnovanu-na-vartosti-vidnovlennya-obyekta/> [Accessed 17.07 2025].

8. Agapiou A. [et al.]. (2015). Cultural heritage management and monitoring using remote sensing data and GIS: The case study of Paphos area, Cyprus, Computers. *Environment and Urban Systems*, 54, pp. 230—239.
9. Casillo M. [et al.]. (2024). Revolutionizing cultural heritage preservation: an innovative IoT-based framework for protecting historical buildings. *Evolutionary Intelligence*, 17, pp. 3815—3831.
10. Cuca B., Zaina F. & Tapete D. (2023). Monitoring of damages to cultural heritage across Europe using remote sensing and earth observation: assessment of scientific and grey literature. *Remote Sensing*, 15 (15):3748.
11. Gomes L., Regina O., Bellon P. & Silva L. (2014). 3D reconstruction methods for digital preservation of cultural heritage: A survey. *Pattern Recognition Letters*, 50, pp. 3—14.
12. State of Conservation Information System (SOC). (n. d.). Conserve and transmit to future generations. *UNESCO*. URL: <https://whc.unesco.org/en/soc/> [Accessed 17.07 2025].

Надійшла до редакції 12.08.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).31-35](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).31-35)
УДК 316.77:[174:005]:(477)(045)

Надія Ухаліна,
аспірантка кафедри соціальних комунікацій
ННДЖ КНУ імені Тараса Шевченка
nukhalina833@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6621-7390>

Специфіка соціально-комунікаційного забезпечення бізнес-процесів

Статтю присвячено дослідженню специфіки соціально-комунікаційного забезпечення бізнес-процесів для виявлення основних комунікативних чинників, що впливають на ефективність організаційної діяльності в умовах сучасної цифровізації та глобалізації. Методологія дослідження базується на міждисциплінарному підході, який поєднує теоретичний аналіз сучасних концепцій менеджменту, соціології та комунікативістики з емпіричним вивченням внутрішніх і зовнішніх комунікаційних процесів у бізнес-середовищі. Новизна дослідження полягає в комплексному вивченні соціально-комунікаційної взаємодії як інтегрального елементу управління бізнес-процесами, що дає змогу подолати розрив між стратегічними цілями підприємств і реальними комунікативними практиками. Результати дослідження підтверджують, що розвиток соціально-комунікаційного складника бізнесу є критично важливим для забезпечення його гнучкості, інноваційності та сталого розвитку.

Ключові слова: бізнес-процеси; соціальні комунікації; корпоративна культура; комунікативна стратегія; менеджмент комунікацій; психологія бізнес-спілкування; інформаційне забезпечення управління

Постановка проблеми. У реаліях сучасного світу, якому притаманні глобальні зрушення й постійне зростання конкуренції, активність бізнес-процесів характеризується не лише фінансово-економічними аспектами, а й рівнем соціально-комунікаційної співпраці в межах структури організації. Комунікація відіграє вагомий роль у налагодженні стабільної роботи внутрішніх і зовнішніх підсистем економічних суб'єктів. Водночас зазначені процеси перебувають поза рамками комплексного аналізу управління, що може спричинити деструктивні явища.

Соціальний і комунікаційний складники ділових процесів характеризуються багатошаровою й динамічною природою, водночас вони недостатньо формалізовані в межах управлінських підходів. Недоліки комунікації, як-от обмеженість каналів обміну інформацією, емоційна негнучкість учасників чи недостатня відкритість у взаємодії, суттєво впливають на результативність роботи й ускладнюють реалізацію управлінських змін.

З огляду на практичні потреби сучасного бізнесу, дослідження соціально-комунікаційної специфіки ор-

ганізаційних процесів є важливою умовою адаптації компаній до динамічних змін зовнішнього середовища, зміцнення її внутрішньої культури, розвитку лідерства та підвищення результативності колективної роботи. Саме налагоджена ефективна комунікація всередині організації й у зовнішньому середовищі, сприяє впровадженню інновацій і забезпечує стале функціонування підприємства в умовах ринкової невизначеності.

Аналіз досліджень і публікацій. У дослідженнях українських науковців В. Берещака [1] і Г. Миськіва [2] висвітлено практичні чинники комунікаційних стратегій у взаємодії з партнерами й внутрішніми командами. Учені акцентують на потребі застосування комплексного підходу до управління комунікацією. О. Тодорова [6] позитивно оцінює сторителінг як інструмент формування довіри й зміцнення соціального капіталу компаній. Г. Почепцов [3—5] розкриває ризики модерного інформаційного середовища, зокрема феномени маніпуляції та гібридних технологій.

Попри певні наукові здобутки, в дослідженнях переважає фрагментарний чи одновимірний підхід до

комунікації, здебільшого як до функції інформування або координації. Недостатньо вивченим є зв'язок між комунікативними практиками та гнучкістю бізнесових процесів, їх здатністю до адаптації, інновацій і трансформації в умовах змін. Невирішеним також залишається питання розроблення практичних рекомендацій щодо впровадження соціально-комунікаційних механізмів у систему стратегічного і операційного управління.

Метою статті є дослідження специфіки соціально-комунікаційного забезпечення бізнес-процесів, що передбачає аналіз ролі та впливу комунікативних чинників на ефективність управління організацією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-комунікаційний підхід у дослідженні бізнес-

комунікації є важливим й актуальним напрямом сучасної науки, що дає змогу комплексно оцінити та проаналізувати складні взаємодії між учасниками бізнес-процесів. У цьому контексті бізнес-комунікація постає не лише як акт передавання даних, а і як процес формування спільних цінностей, норм і смислів, що сприяє створенню унікальної корпоративної ідентичності та зміцненню внутрішньої згуртованості колективу. Завдяки міждисциплінарності соціально-комунікаційний підхід поєднує методи соціології, психології, менеджменту й теорії інформації, що допомагає глибше зрозуміти сутність і механізми бізнес-комунікації, а також ефективно впливати на організаційні процеси (табл. 1).

Таблиця 1

Основні аспекти соціально-комунікаційного підходу в системі дослідження бізнес-комунікації

Аспект / Категорія	Опис / Особливості	Важливість / Значення	Практичні імплікації / Рекомендації
Соціально-комунікаційний підхід	Комплексний міждисциплінарний підхід, що враховує соціокультурні, психологічні та організаційні аспекти бізнес-комунікації. Комунікація як багатовимірна система формування спільних цінностей та ідентичності	Дає змогу глибше розуміти бізнес-комунікацію, не обмежуючись обміном інформацією	Використання методів соціології, психології, менеджменту для комплексного аналізу та управління комунікацією в організації
Вербальні та невербальні засоби	Охоплює усне, письмове мовлення, електронні повідомлення, а також жести, міміку, інтонації, просторові взаємодії, культурні коди	Впливають на сприйняття, інтерпретацію та ефективність трансляції повідомлень	Забезпечення балансу та усвідомлене використання різних каналів комунікації для підвищення розуміння й довіри
Соціальні ролі та статуси	Рівень ієрархії, професійні функції, особистісні характеристики впливають на вибір стилю спілкування та комунікативних стратегій	Враховання цих чинників допомагає уникнути конфліктів і підвищує рівень довіри	Адаптація комунікаційних практик до соціального контексту, розвиток навичок міжособистісної взаємодії з урахуванням статусу учасників
Корпоративна культура	Сукупність норм, цінностей, символів і практик, що формують стиль та якість комунікації в організації	Визначає мотивацію, залученість співробітників, інноваційність і згуртованість колективу	Формування та підтримка позитивної корпоративної культури як основи для ефективної комунікації й управління змінами
Комунікативні бар'єри	Інформаційна перевантаженість, нерівність доступу до інформації, мовні та культурні відмінності, психологічні страхи й недовіра	Знижують якість і швидкість бізнес-взаємодії, створюють ризики помилок і конфліктів	Розроблення стратегій подолання бар'єрів, навчання персоналу комунікативних навичок, застосування технологій для підвищення прозорості й доступності інформації
Цифрові технології	Використання ІТ-платформ, електронних засобів комунікації, віртуальних робочих груп, цифрових систем управління знаннями	Прискорюють обмін інформацією, поліпшують координацію, але можуть спричинити ізоляцію та втрату	Баланс між цифровими інструментами та живим спілкуванням, врахування соціально-психологічних аспектів упровадження технологій
Роль лідерства	Лідери формують стиль і культуру комунікації, сприяють довірі, відкритості, мотивації і розв'язанню конфліктів	Визначає ефективність командної роботи, здатність організації адаптуватися й розвиватися	Розвиток лідерських комунікативних компетенцій, впровадження практик відкритої комунікації та діалогу

Аспект / Категорія	Опис / Особливості	Важливість / Значення	Практичні імплікації / Рекомендації
Міжкультурна комунікація	Враховання культурних кодів, традицій, мовних особливостей у міжнародному бізнесі	Мінімізує непорозуміння, зміцнює партнерства, розширює ринки	Підготовка до міжкультурної взаємодії, адаптація комунікаційних стратегій з урахуванням культурного контексту
Зворотний зв'язок	Механізм контролю, корекції та адаптації комунікативних процесів, що сприяє підвищенню взаєморозуміння	Підвищує якість комунікації, дає змогу вчасно виявляти проблеми та оперативно їх вирішувати	Упровадження систем зворотного зв'язку, навчання співробітників вміння надавати та приймати конструктивний фідбек
Динаміка комунікації у часі	Аналіз змін у комунікаційних процесах, організаційних структурах, технологіях і поведінці учасників у часі	Дає можливість прогнозувати й адаптувати стратегії відповідно до змін зовнішнього й внутрішнього середовища	Розроблення гнучких моделей комунікації, що враховують еволюцію організації та ринку
Методики та моделі дослідження	Розроблення специфічних підходів до аналізу бізнес-комунікації з урахуванням галузевих, організаційних і ринкових особливостей	Забезпечує точний і релевантний аналіз, сприяє розробленню ефективних управлінських рішень	Використання адаптивних методів дослідження, які враховують специфіку підприємства та середовища
Освітній потенціал	Введення комунікаційних дисциплін у навчальні програми для менеджерів і бізнес-фахівців	Підвищує професійну компетентність, готує до роботи в динамічному та глобалізованому бізнес-середовищі	Розроблення та впровадження курсів з міжособистісної комунікації, корпоративної культури й цифрових комунікацій
Конкурентоспроможність підприємств	Соціально-комунікаційні практики підвищують здатність підприємств адаптуватися, інноваційно розвиватися й зміцнювати соціальні зв'язки	Визначає довгострокову стійкість бізнесу у швидкозмінних ринкових умовах	Інтеграція комунікативних стратегій у бізнес-моделі, розвиток партнерств і внутрішньої згуртованості
Інноваційна діяльність	Ефективна комунікація стимулює генерацію ідей, колективний інтелект і мобілізацію ресурсів для реалізації інновацій	Підсилює творчий потенціал і здатність компанії до трансформацій	Створення сприятливого комунікативного середовища для обміну ідеями та підтримки інновацій
Сталий розвиток бізнесу	Комунікація як головний чинник формування адаптивних і стійких бізнес-систем, здатних до тривалої співпраці й розвитку у глобальному середовищі	Забезпечує життєздатність підприємств в умовах глобалізації та цифровізації	Упровадження стратегій сталого управління комунікацією, що підтримують довіру, співпрацю та соціальну відповідальність

Джерело: [7—12].

У межах соціально-комунікаційного підходу особливо актуальним є вивчення корпоративної культури як сукупності комунікативних практик, норм, цінностей і символів, що визначають стиль і якість бізнес-комунікації в організації. Корпоративна культура слугує не лише фоном для обміну інформацією, а й важливим чинником формування комунікативної поведінки. Вона визначає вагомий роль комплексного підходу до управління, за якого комунікація стає головним інструментом розвитку бізнесу й досягнення стратегічних цілей.

Окрім того, в межах соціально-комунікаційного підходу велике значення має аналіз кому-

нікативних бар'єрів, серед яких — інформаційна переваженість, нерівність доступу до інформації, мовна та культурна різниця, психологічні чинники недовіри [6].

Сучасний соціально-комунікаційний підхід також передбачає активне використання цифрових технологій, які суттєво трансформують традиційні моделі бізнес-комунікації. Застосування в роботі різноманітних ІТ-платформ і комунікативних інструментів дає змогу прискорити обмін інформацією, спростити координацію дій між підрозділами організації.

Вагоме значення в межах соціально-комунікаційного підходу мають міжкультурні аспекти кому-

кації, що надзвичайно важливо у глобалізованому бізнес-середовищі. Розуміння культурних кодів, традицій, мовних особливостей допомагає мінімізувати внутрішні проблеми організації та зміцнити міжнародне партнерство [2].

Незаперечною є роль лідерства в соціально-комунікаційному підході, адже саме лідери визначають стиль взаємодії в організації. Успішні керівники мають високий рівень комунікативних компетенцій, зокрема вміння налагоджувати зворотний зв'язок і розв'язувати конфлікти [7]. Міжособистісні відносини, що формуються під час бізнес-комунікації, відіграють вагомий роль у налагодженні партнерства. Ефективне спілкування базується на повазі й відкритості, що дає змогу підвищити лояльність співробітників і стимулювати спільні зусилля для забезпечення бізнес-процесів [9].

Слід враховувати й культурний контекст комунікаційного середовища, який визначає не тільки правила та норми поведінки, а й унікальні комунікативні цінності. Культурний складник формує основу для побудови корпоративної ідентичності, згуртовує колектив, сприяє підвищенню ефективності праці. Це особливо актуально у глобалізованому світі, що потребує від менеджменту навичок міжкультурної комунікації [11].

Зворотний зв'язок є невіддільним елементом ефективної бізнес-комунікації, оскільки передбачає постійний контроль якості інформації й процесів, виявлення й корекцію помилок, що поліпшує взаємодію. Відкритий, конструктивний і своєчасний зворотний зв'язок формує культуру довіри, що підвищує продуктивність персоналу. Організації, які розвивають ефективні механізми зворотного зв'язку, здатні швидше реагувати на виклики та підтримувати свій динамічний розвиток [4].

Загалом, соціально-комунікаційний підхід є невіддільним компонентом сучасного розуміння бізнес-комунікації та бізнес-процесів, що дає змогу підвищити конкурентоспроможність підприємств, розвинути інноваційну діяльність, зміцнювати соціальні зв'язки в діловому середовищі. Соціально-комунікаційний підхід відкриває нові можливості для побудови ефективних, адаптивних і стійких бізнес-систем, здатних успішно функціонувати в умовах швидких змін і високої конкуренції, поєднуючи технологічні інновації з підтримкою комунікації між людьми. Такий підхід є основою формування майбутнього бізнесу, орієнтованого на співпрацю й сталий розвиток [4].

Висновки. Сучасні організації мають обов'язково враховувати специфіку соціально-комунікаційного забезпечення бізнес-процесів, що є одним з основних складників успішної діяльності й конкурентоспроможності. Комунікація становить не лише механізм обміну інформацією, а й базовий інструмент формування корпоративної культури, створення спільних цінностей і підтримки внутрішньої мотивації персоналу. Недооцінювання ролі соціально-комунікаційних процесів може призводити до зниження продуктивності праці, виникнення конфліктів і послаблення загальної ефективності системи управління, що негативно впливає на конкурентоспроможність і здатність бізнесу адаптуватися до змін у мінливому ринковому середовищі. Отже, комунікація постає не лише технічним аспектом, а складним соціокультурним феноменом, який слід системно інтегрувати в бізнес-моделі.

Перспективи подальших досліджень становить розвиток міждисциплінарних методів аналізу та моделювання комунікативних систем у бізнес-середовищі, що дасть змогу створити більш точні й адаптивні управлінські інструменти для підвищення ефективності діяльності організацій.

Список бібліографічних посилань

1. Берещак В. Комунікаційна стратегія в бізнесі. Як досягти максимуму в спілкуванні з аудиторією. Київ : Yakaboo publishing, 2023. 194 с.
2. Миськів Г. В. Комунікації в бізнесі. Львів : Растр-7, 2023. 277 с.
3. Почепцов Г. Г. Від покемонів до гібридних війн: нові комунікативні технології XXI століття. Київ : Києво-Могилянська академія, 2017. 257 с.
4. Почепцов Г. Г. Токсичний інфопростір. Як зберегти ясність мислення і свободу дії. Харків : Віват, 2022. 381 с.
5. Почепцов Г. Г. Фейк. Технології спотворення реальності. Київ : Києво-Могилянська академія, 2020. 219 с.
6. Тодорова О. В. Енергія сторітелінгу. Історії, архетипи, тренди в бізнес-комунікаціях. Київ : Інтерконтиненталь-Україна, 2024. 223 с.
7. Daft R. L. Management. 13th ed. Boston: Cengage Learning, 2022. 768 p.
8. Daft R. L. The Leadership Experience. 7th ed. Boston : Cengage Learning, 2021. 528 p.
9. Goldhaber G. M. Organizational Communication. 6th ed. Boston : McGraw-Hill, 1993. 328 p.
10. Goldhaber G. M. Communication and Organizations: Management, Technology, and the Changing Environment. New York : McGraw-Hill, 1997. 342 p.
11. McShane S. L., Von Glinow M. A. Organizational Behavior: Emerging Knowledge. Global Reality. 8th ed. New York: McGraw-Hill Education, 2021. 624 p.
12. McShane S. L., Von Glinow M. A. Organizational Behavior: Managing People and Organizations. 9th ed. New York: McGraw-Hill, 2023. 640 p.

Nadiia Ukhulina,
Postgraduate Student
of Educational and Scientific Institute of Journalism
of Kyiv National Taras Shevchenko University

Social and communication specifics of business process support

This article is devoted to the study of social and communication specifics of business process support with the aim of identifying key communication factors that influence the effectiveness of organizational activities in the context of modern digitalization and globalization. The research methodology is based on an interdisciplinary approach that combines theoretical analysis of modern concepts of management, sociology, and communication studies with empirical study of internal and external communication processes in the business environment. The novelty of the article lies in a comprehensive consideration of social and communication interactions as an integral element of business process management, which allows overcoming the gap between the strategic goals of enterprises and real communication practices. The main results confirm that the development of the social and communication component is critical to ensuring flexibility, innovation, and sustainable business development.

Keywords: business processes; social communications; corporate culture; communication strategy; communication management; business communication psychology; information support for management

References

1. Bereshchak V. (2023). *Komunikatsiina stratehiia v biznesi. Yak dosiahty maksymumu v spilkuvanni z audytoriiem*. Kyiv: Yakaboo publishing.
2. Myskyv H. V. (2023). *Komunikatsii v biznesi*. Lviv: Rastr-7.
3. Pocheptsov H. H. (2017). *Vid pokemoniv do hibrydnykh viin: novi komunikatyvni tekhnolohii XXI stolittia*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia.
4. Pocheptsov H. H. (2022). *Toksychnyi infroprostir. Yak zberehty iasnist myslennia i svobodu dii*. Kharkiv: Vivat.
5. Pocheptsov H. H. (2020). *Feik. Tekhnolohii spotvorennia realnosti*. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia.
6. Todorova O. V. (2024). *Enerhiia storielingu. Istorii, arkhetypy, trendy v biznes-komunikatsiakh*. Kyiv: Interkontynental-Ukraina.
7. Daft R. L. (2022). *Management*. 13th ed. Boston: Cengage Learning.
8. Daft R. L. (2021). *The Leadership Experience*. 7th ed. Boston: Cengage Learning.
9. Goldhaber G. M. (1993). *Organizational Communication*. 6th ed. Boston: McGraw-Hill.
10. Goldhaber G. M. (1997). *Communication and Organizations: Management, Technology, and the Changing Environment*. New York: McGraw-Hill.
11. McShane S. L. & Von Glinow M. A. (2021). *Organizational Behavior: Emerging Knowledge. Global Reality*. 8th ed. New York: McGraw-Hill Education.
12. McShane S. L. & Von Glinow M. A. (2023). *Organizational Behavior: Managing People and Organizations*. 9th ed. New York: McGraw-Hill.

Надійшла до редакції 25.07.2025

ІНФОРМАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).35-40](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).35-40)

УДК 930.25(477):[004.774:001.103.2](100)(045)

Данило Грецу́к,
аспірант кафедри соціальних
комунікацій та інформаційної діяльності
НУ "Львівська політехніка"
danylo.i.hreshchuk@lpnu.ua

Метадані архівних документів та їх роль у формуванні міждокументних інформаційних зв'язків

У статті досліджено роль метаданих архівних документів у формуванні міждокументних інформаційних зв'язків в умовах цифровізації архівної справи в Україні. Проаналізовано програми оцифрування архівних ресурсів, особливості впровадження електронних послуг у центральних та обласних архівах, а також концептуальні підходи до електронного архівознавства. Розглянуто особливості створення та збереження інформаційних зв'язків архівних документів, методи архівного менеджменту в умовах електронного

урядування та функціонування автоматизованих інформаційно-пошукових систем. Досліджено перспективи централізованого фонду користування документами Національного архівного фонду та результати реалізації грантових проєктів щодо комплексної інформатизації архівів. Підсумовано, що ефективне використання метаданих архівних документів сприяє оптимізації інформаційного документообігу і комплексному формуванню міждокументних зв'язків, що є головною умовою успішного розвитку сучасних архівних систем.

Ключові слова: метадані архівних документів; міждокументні зв'язки; інформаційна інтеграція; документознавство; інформаційні ресурси; архівна система

Постановка проблеми. Сучасна архівна справа в Україні перебуває на етапі активної цифровізації, що передбачає не лише переведення документів в електронну форму, а й створення ефективних систем управління архівними ресурсами. З огляду на це вважаємо актуальним дослідження ролі метаданих архівних документів у формуванні міждокументних інформаційних зв'язків в умовах цифровізації архівної справи в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Досліджуючи зміни, що передують реформуванню архівів (цифровізації), насамперед слід звернути увагу на державні галузеві документи та закони. Програма оцифрування архівних інформаційних ресурсів, розроблена Державною архівною службою України, передбачає комплексне переведення архівних документів у цифрову форму з метою забезпечення їх збереження та підвищення доступності для користувачів [1]. У програмі визначено пріоритетні напрями роботи, технологічні рішення та середньострокові завдання щодо інтеграції архівних даних у загальнодержавні інформаційні системи. Реалізація програми створює нові можливості для науковців та громадськості, одночасно висвітлюючи організаційні й правові виклики цифровізації архівної справи в Україні.

У науковій літературі проблеми реформування документної інформаційної сфери висвітлено в різних аспектах. Зокрема, Г. Боряк аналізує сучасний стан управління документами в Україні та визначає основні проблеми модернізації системи: низький рівень автоматизації документообігу, брак єдиних стандартів класифікації та недостатню координацію між державними установами. Водночас автор обмежується аналізом нормативно-організаційних питань і не охоплює сучасні цифрові технології, що є перспективним напрямом дослідження [2]. У статті Л. Левченко, Л. Попової й А. Ахомова висвітлено правові засади формування національних архівних інформаційних ресурсів, акцентовано на потребі вдосконалення законодавчого середовища архівної справи в Україні [10]. Автори наголошують на важливості гармонізації національних нормативних актів із міжнародними стандартами електронного архівування та пропонують конкретні заходи щодо оптимізації доступу до архівних даних. Результати дослідження дають змогу обґрунтувати підходи до реформування системи управління архівними ресурсами, забезпечуючи ефективне збереження та використання документної інформації в умовах цифровізації. У праці С. Меньківської роз-

крито сутність інформаційної діяльності державних архівів, висвітлено її роль у забезпеченні збереження, систематизації та доступності документної інформації. Авторка визначає інформаційну діяльність як комплекс організаційних, методичних і технологічних процесів, спрямованих на ефективне управління архівними ресурсами та забезпечення потреб користувачів [11].

Особливості інформаційних зв'язків і метаданих архівних документів висвітлено у статті Д. Грещук. Дослідник розглядає специфіку створення та збереження інформаційних зв'язків між архівними документами, що є головним елементом ефективного документообігу й управління архівними ресурсами, й наголошує на значенні структурованих метаданих, які забезпечують системність і логічну інтеграцію документів у межах архівної інформаційної системи [3].

Науковці також зосереджують увагу на цифровізації й електронних послугах в архівах. Зокрема, у статті Н. Залеток та Є. Чорноморця проведено комплексний аналіз стану впровадження електронних послуг у центральних та обласних державних архівних установах України як основного етапу цифрової трансформації архівної сфери. Автори досліджують нормативно-правову базу, технічні передумови та рівень готовності архівів до надання електронних сервісів, поміж яких — дистанційний доступ до описів і цифрових копій документів [4]. Н. Коржик аналізує стан цифрових архівів в Україні, висвітлює основні проблеми їх функціонування та окреслює перспективи розвитку. Авторка приділяє увагу питанням стандартизації електронних документів, збереження метаданих, забезпечення сумісності архівних інформаційних систем і наголошує, що цифровізація архівних ресурсів є важливим чинником підвищення доступності інформації й ефективності архівних процесів [8]. У статті О. Чижової та І. Резніка розглянуто аспекти реалізації грантового проєкту "Комплексна система інформатизації ЦДАМЛМ України", спрямованого на модернізацію архівних процесів і впровадження електронних інформаційних систем у державних архівах. Науковці виявили переваги комплексного підходу до інформатизації архівів, резюмуючи, що впровадження електронних систем дає змогу підвищити якість обслуговування користувачів, оптимізувати документообіг, сприяє цифровізації національного архівного фонду [12].

Окремою цариною дослідження архівознавства є концептуальні та методологічні засади електронного архівознавства. У статті Я. Калакури та М. Палієнка

досліджено аспекти концептуалізації електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства, а також питаннях формування метаданих, які є головним чинником для підтримки міждокументних зв'язків та оптимізації електронного документообігу. Автори наголошують, що цифрові архівні системи дають змогу забезпечити ефективне збереження, систематизацію та доступ до архівних документів, одночасно створюючи умови для інтеграції національних інформаційних ресурсів у глобальний інформаційний простір [5]. Я. Калакура вивчає архівний менеджмент в умовах електронного урядування, зокрема організаційні й технологічні аспекти управління архівними ресурсами в умовах цифровізації державних процесів. Особливу увагу науковець приділив інтеграції міждокументних зв'язків і стандартів метаданих для забезпечення узгодженості й сумісності електронних архівних ресурсів [6].

Особливості автоматизованих інформаційно-пошукових систем і централізованих фондів розглядали І. Кисельов та Ю. Котанюк. І. Кисельов проаналізував специфіку створення й функціонування автоматизованої інформаційно-пошукової системи архіву, яка дає змогу ефективно організувати доступ до архівних документів та вдосконалити процеси опрацювання інформації [7]. Ю. Котанюк акцентує на вагомій ролі організаційних і технічних заходів у формуванні єдиної архівної інфраструктури, яка сприяє оптимізації документообігу та підтриманню міждокументних зв'язків. Результати дослідження свідчать про потребу інтеграції сучасних інформаційних технологій у національні архівні системи для підвищення доступності документальної інформації [9].

Водночас питання формування та збереження архівних інформаційних ресурсів, а також розвитку міждокументних інформаційних зв'язків в Україні вивчено недостатньо, особливо з урахуванням широкого впровадження сучасних цифрових технологій та електронних систем управління документами. Цей чинник зумовлює потребу подальших досліджень для розроблення ефективних методів інтеграції архівних ресурсів, оптимізації документообігу та підвищення доступності інформації для користувачів.

Мета статті — проаналізувати роль метаданих архівних документів у забезпеченні ефективного формування міждокументних інформаційних зв'язків; визначити принципи організації та використання метаданих архівних документів для вдосконалення доступу до інформаційних ресурсів і оптимізації документообігу в архівних системах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині XXI ст. електронні ресурси та інтернет стали провідними детермінантами соціального розвитку [4], формуючи нове інформаційне середовище, засноване на принципах відкритості, гуманізму та вільного доступу до знань. Цей простір забезпечує реалізацію фундаментального права людини на ін-

формацію, сприяє інституціоналізації демократичних практик, а також стимулює освітні, наукові й культурні процеси. Сучасне інформаційне середовище вирізняється інтенсивним зростанням кількості веб-ресурсів, створених офіційними інституціями та приватними особами. Ці ресурси виконують функцію електронних документно-інформаційних систем, що інтегрують процеси накопичення, збереження, опрацювання та поширення знань. Важливу роль у цьому алгоритмі виконують архівні установи, які, окрім традиційної місії збереження документальної спадщини, активно впроваджують цифрові технології з метою розширення доступу до суспільно важливої інформації [8]. Архівні організації постають як інституційні посередники між владними структурами, громадянським суспільством і міжнародною спільнотою. Розвиток електронних ресурсів у сфері архівної справи сприяє підвищенню прозорості діяльності державних інституцій, формуванню суспільної довіри, забезпеченню потреб користувачів у достовірній і своєчасній інформації. Це створює умови для інтеграції України у світовий інформаційний простір, посилює її науковий і культурний потенціал, відповідає глобалізаційним тенденціям. Інформаційні ресурси архівів становлять невіддільний компонент національної та міжнародної інформаційної інфраструктури.

Щоб зрозуміти значення архівних метаданих у сучасному інформаційному середовищі, слід окреслити теоретичні засади та класифікаційні особливості цих ресурсів. Упорядкування та науково обґрунтована класифікація архівів є важливою передумовою їх раціонального використання. Залежно від рівня функціонування архівні ресурси поділяють на *міжнародні, національні, державні, регіональні (обласні), муніципальні (міські), локальні*, створені окремими архівними установами чи громадськими організаціями. Така багаторівнева типологія забезпечує формування цілісного інформаційного простору, що враховує загальнодержавні й локальні потреби. За змістовим наповненням архівні ресурси диференціюємо на *універсальні*, які охоплюють широкий спектр тем і категорій документів, й *тематичні*, орієнтовані на конкретні галузі знань чи історичні події. За характером інформації виокремлюють *первинні* (оригінальні документи), *вторинні* (аналітично опрацьовані матеріали) та *змішані* ресурси, що інтегрують обидва підходи. Використання зазначеної класифікації забезпечує ефективність наукових досліджень, спрощує доступ користувачів і сприяє збереженню культурної спадщини у процесі цифровізації.

Розглянувши сутність і функції архівних метаданих, доцільно звернутися до аналізу міжнародних стандартів і практик, які слугують орієнтиром для їх впровадження. Слід зосередити увагу на аспектах діяльності Державної архівної служби України, яка забезпечує функціонування вебпорталу "Архіви України" — найбільшого державного інформаційного

ресурсу у сфері архівної справи. Цей портал виконує функції інтегрованої електронної системи, що об'єднує вебресурси всіх державних архівних установ країни [1]. Його основними завданнями є: надання структурованої інформації щодо складу й змісту документів Національного архівного фонду України; забезпечення електронної взаємодії між користувачами й архівними установами через систему запитів і відповідей; надання відкритого доступу до електронних інформаційних ресурсів. Отже, портал не лише виконує роль комунікаційної платформи, а й слугує інструментом збереження та популяризації національної культурно-історичної спадщини, інтегруючи українські архіви в міжнародний інформаційний простір. У сучасних умовах особливої ваги набуває створення якнайповнішого та об'єктивного інформаційного простору, що відображатиме склад і зміст архівних фондів. Це зумовлено завданням одночасного забезпечення потреб науковців, державних інституцій і широкої громадськості.

Під впливом цифрових технологій базові поняття архівознавства — "документна інформація", "архівний документ", "документна система" — набувають нового змісту [5]. Трансформація цих категорій відбувається в напрямі електронізації, що супроводжується активним використанням термінів "електронний документ", "електронна інформація", "електронна документно-інформаційна система", а також новітніх понять — "вебсайт", "вебресурс", "вебдокумент" [6]. Трансформаційні процеси у сфері архівної справи віддзеркалюють загальну тенденцію переходу від матеріально орієнтованих форм збереження документальної інформації до цифрових моделей, що поєднують традиційні функції архівів із сучасними інформаційно-комунікаційними потребами суспільства.

Аналізуючи труднощі, з якими стикнулися українські архівісти в період становлення незалежності, наголосимо, що технологічні проблеми були лише однією з ланок комплексу завдань [2]. Значно складнішим виявилось створення якісної вторинної архівної інформації та вдосконалення довідкового апарату, який у радянський період зазнав істотних викривлень через політизацію й ідеологізацію архівної діяльності. Значна частина фондів залишалася засекреченою, а після зняття грифів архівісти мусили провести масштабну роботу зі створення нових довідкових матеріалів, без яких неможливо забезпечити науку та суспільство повною й достовірною інформацією [7].

Розвиток комп'ютерних технологій та їх поступове впровадження в діяльність архівних установ стало важливим етапом модернізації. У цей період було запроваджено пофондові каталоги на основі міжнародних форматів MARC (Machine-Readable Cataloguing), зокрема UKMARC, CANMARC, AUSMARC, UNIMARC, а також ЦДФ (Централізований довідковий фонд) [9]. Використання цих технологічних рішень дало змогу систематизувати великі масиви даних,

забезпечити уніфіковане описування документів і створити умови для інтеграції українських архівних ресурсів у міжнародний інформаційний простір. Синтез двох завдань: подолання концептуальних проблем архівного описування та впровадження комп'ютерних технологій — сприяв формуванню нового якісного рівня архівної справи в Україні. Поєднання процесів модернізації довідкового апарату з електронними системами обліку й каталогізації дало змогу підвищити наукову та суспільну цінність архівної інформації, зробивши її доступною в умовах цифровізації [3]. Світовий досвід демонструє ефективність використання метаданих у цифрових архівах, проте українська практика має певні особливості, пов'язані з нормативними, технічними й організаційними умовами.

Окреслені проблеми розвитку метаданих архівних документів в Україні безпосередньо стосуються впровадження автоматизованих інформаційно-пошукових систем (АПС), які нині є головним інструментом упорядкування й ефективного використання архівних ресурсів [12]. Сутність таких систем полягає в застосуванні комплексних програмно-технічних рішень, що забезпечують збирання, описування, зберігання й пошук документів на основі структурованих метаданих. Архітектура АПС ґрунтується на використанні уніфікованих форматів описування документів, що надає можливість формувати єдиний довідковий апарат та створювати умови для інтеграції архівних ресурсів на національному й міжнародному рівнях [9].

Важливим завданням АПС є забезпечення зручного та швидкого доступу користувачів до документів. Метадані в цьому контексті слугують своєрідними "інформаційними маркерами", які визначають головні характеристики документа: походження, дата створення, автор, тематика, фізичні параметри й контекст функціонування [11]. Завдяки цим ознакам користувач може здійснити пошук не лише за загальними, а й за конкретними параметрами, що суттєво підвищує точність і релевантність результатів.

В Україні спостерігається поступове впровадження АПС у державних архівних установах. Наприклад, на порталі "Архіви України" реалізовано функції електронного каталогу, де завдяки метаданим користувачі отримують можливість віддаленого пошуку документів [1]. Проте система ще не охоплює повного обсягу архівних фондів і потребує подальшого розвитку. Одним із перспективних напрямів є інтеграція національних архівних систем у міжнародні електронні каталоги (Europeana, Archives Portal Europe), що створить умови для ширшого обміну інформацією та сприятиме популяризації національної культурної спадщини за кордоном [10].

Розвиток інформаційно-пошукових систем і впровадження метаданих архівних документів неможливі без належного правового й нормативного підґрунтя.

Законодавча база України містить низку положень щодо електронного документообігу, оцифрування й архівного зберігання [1], однак вона не повною мірою відповідає вимогам міжнародних стандартів і сучасних практик управління інформацією. Зокрема, проблемним залишається питання чіткого унормування процесів створення, описування, використання та довготривалого збереження метаданих архівних документів [9]. Важливим кроком є впровадження міжнародних стандартів, зокрема OAIS (Open Archival Information System), що визначає основні принципи побудови архівної системи для довготривалого збереження електронних ресурсів [12]. Важливим у цьому процесі є перегляд методичних рекомендацій Державної архівної служби України з урахуванням новітніх інформаційних технологій.

Окремої уваги потребує узгодження національного законодавства з нормативною базою Європейського Союзу, що забезпечить сумісність українських архівних практик із міжнародними системами та сприятиме інтеграції до єдиного світового інформаційного простору [7].

Попри певні успіхи у сфері цифровізації архівів, в Україні залишається низка практичних викликів, які суттєво впливають на якість та ефективність використання метаданих архівних документів. До технічних проблем належить забезпечення довготривалого збереження цифрових документів і пов'язаних із ними метаданих, вибір форматів, придатних для архівування (TIFF, PDF/A, XML) [9], а також захист від кіберзагроз і несправностей системи [11]. Організаційні проблеми охоплюють обмежене фінансування архівної галузі, недостатню підготовку фахівців, неналежну координацію між установами [9]. Велика кількість архівістів потребує додаткового навчання для роботи з цифровими системами й управління метаданими, що зумовлює потребу модернізації системи професійної освіти.

Водночас розвиток цифрових технологій надає значні перспективи для розвитку архівної справи. Створення централізованого фонду користування документами, упровадження концепції відкритих даних і

приєднання до міжнародних архівних ініціатив (Europeana, Archives Portal Europe) здатні суттєво підвищити рівень доступності архівних ресурсів і сприяти популяризації української культурної спадщини [11].

Висновки. Метадані архівних документів є фундаментальним інструментом формування міждокументних інформаційних зв'язків, оскільки забезпечують системність, узгодженість та логічну інтеграцію архівних ресурсів. Цифровізація архівної справи в Україні надає нові можливості для довготривалого збереження документальної спадщини та її ефективної популяризації серед широкого кола користувачів. Використання міжнародних стандартів метаданих сприяє інтеграції українських архівів у глобальний інформаційний простір, забезпечуючи сумісність та уніфікацію інформаційних процесів. Застосування автоматизованих інформаційно-пошукових систем дає змогу значно підвищити ефективність доступу до архівних документів та оптимізувати інформаційні потоки. Розвиток електронних послуг в архівах забезпечує зручність для користувачів, сприяє прозорості діяльності державних інституцій і підвищує рівень суспільної довіри. Упровадження програм оцифрування архівних ресурсів спрямоване не лише на збереження, а й на забезпечення максимальної доступності документальної інформації. Перспективним напрямом оптимізації архівної системи України є створення централізованого фонду користування документами, що дасть змогу підвищити ефективність управління ресурсами. Водночас особливої актуальності набуває питання вдосконалення законодавчої бази, яка регламентує електронне архівування та використання архівних метаданих відповідно до міжнародних норм. Комплексна інформатизація архівів сприяє розвитку сучасних методів архівного менеджменту та впровадженню принципів електронного урядування.

Перспективи подальших досліджень становлять питання стандартизації архівних процесів, підвищення рівня сумісності інформаційних систем і розроблення інноваційних підходів до управління документальною інформацією.

Список бібліографічних посилань

1. Державна архівна служба вперше розробила програму оцифрування архівних інформаційних ресурсів на середньостроковий період. *Державна архівна служба України*. URL: <https://archives.gov.ua> (дата звернення: 01.08.2025).
2. Боряк Г. Проблеми подальшого реформування документної інформаційної сфери. *Архіви України*. 2005. № 1—3. С. 9—31.
3. Грещук Д. І. Особливості створення та збереження інформаційних зв'язків архівних документів. *Інформаційні технології і системи в документознавчій сфері*. 2024. Червень. С. 7—9.
4. Залеток Н., Чорноморець Є. Сучасний стан упровадження електронних послуг центральними та обласними державними архівними установами України. *Архіви України*. 2023. № 1 (334). С. 27—41.
5. Калакура Я., Палієнко М. Концептуалізація електронного архівознавства в контексті цифровізації українського суспільства. *Архіви України*. 2021. № 3 (328). С. 36—65.
6. Калакура Я. Архівний менеджмент в умовах електронного урядування. *Архіви України*. 2019. № 3. С. 18—57.
7. Кисельов І. М. Про автоматизовану інформаційно-пошукову систему архіву. *Студії з архівної справи та документознавства*. 1997. Т. 2. С. 29—32.

8. Коржик Н. Цифрові архіви України: стан, проблеми, перспективи. *Вісник Книжкової палати*. 2022. № 4. С. 35—39. DOI: 10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39.
9. Котанюк Ю. С. Перспективи створення централізованого фонду користування документами Національного архівного фонду. *Подільська старовина*. 2019. № 1 (4). С. 134—136.
10. Левченко Л. Л., Попова Л. М., Ахомов А. В. Національні архівні інформаційні ресурси: правові засади реформування архівної справи. *Вісник ЛДУВС імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 1 (93). С. 249—263.
11. Меньківська Н. С. Інформаційна діяльність державних архівів: сутність та визначення поняття. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2009. № 3. С. 51—55.
12. Чижова О., Резнік І. Крок до архіву майбутнього: про реалізацію грантового проекту "Комплексна система інформатизації ЦДАМЛМ України" за підтримки Українського культурного фонду. *Архіви України*. 2021. № 4 (329). С. 197—214.

Danylo Hreshchuk,

*Postgraduate Student at the Department of Social
Communications and Information Activities
Lviv Polytechnic National University*

Metadata of archival documents and their role in the formation of interdocument information links

The article examines archival metadata and their role in the formation of interdocument information links in the context of digitalization of archival practices in Ukraine. It analyzes programs for digitizing archival resources, the implementation of electronic services in central and regional archives, as well as conceptual approaches to electronic archival science. The study addresses the features of creating and maintaining information links between archival documents, methods of archival management in the context of e-governance, and the functioning of automated information retrieval systems. It explores the prospects of a centralized document usage fund of the National Archival Fund and the outcomes of grant projects aimed at comprehensive informatization of archives. The article emphasizes that effective use of archival metadata contributes to optimizing the information flow of documents and ensures comprehensive formation of interdocument links, which is crucial for the development of modern archival systems.

Keywords: *archival metadata; interdocument links; information integration; records management; information resources; archival system*

References

1. Derzhavna arkhivna sluzhba vpershe rozrobyla prohramu otsyfruvannya arkhivnykh informatsiinykh resursiv na serednostrokovyi period. *Derzhavna arkhivna sluzhba Ukrainy*. Available at: <https://archives.gov.ua> [Accessed 01.08.2025].
2. Boriak H. (2005). Problemy podalshoho reformuvannya dokumentnoi informatsiinoi sfery. *Arkhivy Ukrainy*, 1—3, pp. 9—31.
3. Hreshchuk D. I. (2024). Osoblyvosti stvorennia ta zberezhennia informatsiinykh zviazkiv arkhivnykh dokumentiv. *Informatsiini tekhnologii i systemy v dokumentoznavchii sferi*, cherven, pp. 7—9.
4. Zaletok N. & Chornomorets Ye. (2023). Suchasnyi stan uprovadzhennia elektronnykh posluh tsentralnymy ta oblasnymy derzhavnymy arkhivnymy ustanovamy Ukrainy. *Arkhivy Ukrainy*, 1 (334), pp. 27—41.
5. Kalakura Ya. & Palienko M. (2021). Kontseptualizatsiia elektronnoho arkhivoznavstva v konteksti tsyfrovizatsii ukrainskoho suspilstva. *Arkhivy Ukrainy*, 3 (328), pp. 36—65.
6. Kalakura Ya. (2019). Arkhivnyi menedzhment v umovakh elektronnoho uriaduvannya. *Arkhivy Ukrainy*, 3, pp. 18—57.
7. Kyselov I. M. (1997). Pro avtomatyzovanu informatsiino-poshukovu systemu arkhivu. *Studii z arkhivnoi spravy ta dokumentoznavstva*, 2, pp. 29—32.
8. Korzhyk N. (2022). Tsifrovi arkhivy Ukrainy: stan, problemy, perspektyvy. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 4, pp. 35—39. DOI: 10.36273/2076-9555.2022.4(309).35-39.
9. Kotaniuk Yu. S. (2019). Perspektyvy stvorennia tsentralizovanoho fondu koristuvannia dokumentamy Natsionalnoho arkhivnoho fondu. *Podilska starovyna*, 1 (4), pp. 134—136.
10. Levchenko L. L., Popova L. M. & Akhomov A. V. (2021). Natsionalni arkhivni informatsiini resursy: pravovi zasady reformuvannya arkhivnoi spravy. *Visnyk LDUVS imeni E. O. Didorenka*, 1 (93), pp. 249—263.
11. Menkivska N. S. (2009). Informatsiina diialnist derzhavnykh arkhiviv: sutnist ta vyznachennia ponyattia. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya*, 3, pp. 51—55.
12. Chyzhova O. & Reznik I. (2021). Krok do arkhivu maybutnioho: pro realizatsiiu hrantovoho proektu "Kompleksna systema informatyzatsii TsDAMLMLM Ukrainy" za pidtrymky Ukrainkoho kulturnoho fondu. *Arkhivy Ukrainy*, 4 (329), pp. 197—214.

Надійшла до редакції 11.09.2025

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).41-46](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).41-46)
УДК 004.65NoSQL:[930.25:929.5]](477)(045)

Артур Спектор,
аспірант кафедри соціальних комунікацій
та інформаційної діяльності НУ "Львівська політехніка"
artur.y.spektor@lpnu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-4176-9177>

Використання NoSQL-баз даних для зберігання, опрацювання та аналізу архівних документів генеалогічного спрямування

У статті обґрунтовано потребу впровадження архітектурної моделі документно-орієнтованих NoSQL-баз даних у сфері зберігання, опрацювання й аналізу генеалогічних документів. Актуальність дослідження зумовлено інтенсивними процесами цифровізації архівних фондів в Україні та потребою технологічних рішень, що дають змогу ефективно працювати з великими масивами неструктурованої й неоднорідної інформації, як-от цифрові зображення, результати оптичного розпізнавання тексту (OCR) і супровідні метадані, структура яких варіюється залежно від наповнення архівного фонду. Метою дослідження є обґрунтування використання NoSQL-моделей як оптимального рішення для управління генеалогічними даними в архівній справі, що дасть змогу забезпечити централізоване ведення генеалогічних досліджень на основі різноманітних архівних джерел. Констатовано, що NoSQL-модель підтримує гнучку схему зберігання, котра допомагає інтегрувати всі дані про особу в єдиний документ. Ця функція має розв'язати проблему різноманітності та багатомовності даних для українських архівних фондів. Документно-орієнтований підхід забезпечує горизонтальну масштабованість для управління зростаючими обсягами Big Data та надає можливість використовувати гнучкі індекси, що сприяє ефективному контекстному пошуку й виявленню прихованих семантичних зв'язків між даними, розподіленими в різних фондах. За результатами аналізу прикладів використання AtlantoCracies зроблено висновок, що впровадження NoSQL в архівній справі є основою для створення стійких, високопродуктивних систем, здатних пришвидшити темпи оцифрування та підвищити доступність національної культурної спадщини для проведення досліджень.

Ключові слова: бази даних; архівні фонди; архіви; NoSQL; документно-орієнтована модель; генеалогічні дослідження; цифровізація; Big Data

Постановка проблеми. Інтенсивні процеси цифровізації архівних фондів зумовлюють потребу впровадження сучасних технологій збереження, опрацювання й аналізу неструктурованої інформації, як-от цифрові зображення, скановані копії документів, результати оптичного розпізнавання тексту (OCR) і супровідні метадані, що можуть відрізнятися за структурою документа. Ці процеси, зі свого боку, потребують впровадження баз даних (БД), здатних працювати з неструктурованими даними та забезпечити можливість централізованого ведення генеалогічних досліджень на основі різноманітних архівних джерел.

Аналіз досліджень і публікацій. У колективній праці М. Діас-Ордоньеса та ін. обґрунтовано використання NoSQL-баз даних як гнучкого та потужного інструменту для зберігання й аналізу історичних джерел, особливо під час роботи з напівструктурованими чи неструктурованими даними. На прикладі проєкту AtlantoCracies, що має на меті дослідження європейських аристократичних мереж, було продемонстровано, як NoSQL-бази даних допомагають ефективно моделювати складні родинні зв'язки й адаптуватися до змін у дослідницьких потребах. Завдяки гнучкості ці бази даних ефективніше пристосовуються до часто непередбачуваного характеру історичних джерел, не зменшуючи водночас простоти

їх використання чи аналітичного потенціалу. Перевагами NoSQL-систем є те, що у процесі проєктування не потрібно визначати жорстку схему на початку дослідження та можна вносити зміни в міру зростання знань про об'єкт дослідження й джерела [1].

У дослідженні Ж.-П. Дедьє з'ясовано сутність баз даних для історичних і соціальних дисциплін, обґрунтовано потребу розділення етапу введення даних, що базується на мінімальній сегментації інформації на серію дій. Науковець розглядає бази даних не лише як сховища інформації, а і як критичні інструменти для трансформації масивів різноманітних історичних джерел у придатні для кількісного аналізу дані [2].

О. Артеменкова проаналізувала теоретичні та методологічні напрацювання провідних українських фахівців архівної справи щодо інформаційного інструментарію підвищення ефективності генеалогічних досліджень. Учена зауважує, що слід активізувати процеси впровадження інформаційних технологій на рівні держави для сталого розвитку архівної справи та проведення генеалогічних досліджень в архівах України [4].

І. Тюрменко, Л. Божук, І. Струк та Ю. Сєров, аналізуючи особливості оцифрування документів у регіональних державних архівах, що набули значної інтенсивності у 2016 р. і досягли піку в 2019—2020 рр., дійшли висновку, що попри наявність електронних

ресурсів, процес залишається несистемним. Основною причиною є брак єдиної державної політики, що призводить до хаотичного відбору документів і проблем у структурі архівних вебсайтів. Автори наголосили на критичній потребі розширення цифрових колекцій для підвищення доступності культурної спадщини нашої держави [5].

Мета статті полягає в обґрунтуванні використання моделей NoSQL в архівній справі; визначенні їхніх переваг перед традиційними БД, а саме: забезпечення гнучкої моделі зв'язків між документами, розширені можливості збереження та опрацювання даних, доступність до контекстної інформації документів.

Упровадження NoSQL в архівних установах дасть змогу пришвидшити темпи оцифрування та забезпечити доступність інформації для проведення генеалогічних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. NoSQL (Not only SQL) — це концепція організації зберігання даних, що відрізняється від класичних табличних структур реляційних БД. На відміну від останніх, NoSQL застосовує гнучкі схеми зберігання, зокрема документно-орієнтовані моделі (наприклад, JSON, BSON тощо), що дає змогу ефективніше масштабувати системи та опрацювати великі масиви неструктурованої інформації. Ця функція є особливо важливою в контексті роботи з генеалогічними даними, де структура записів (поля) може змінюватися залежно від типу документа чи історичних стандартів часу створення. Крім того, NoSQL-бази даних є розподіленими системами, які забезпечують реплікацію даних на кількох серверах, що підвищує їхню доступність, надійність та безпеку. Ця перевага позитивно впливає на ефективність роботи зі значними обсягами архівної інформації, яка надходить під час оцифрування документів, їх безпечного збереження, опрацювання та подальшого аналізу [5].

Порівнюючи продуктивність роботи з великими масивами неструктурованих даних між HarperDB, MongoDB і PostgreSQL, дослідники зауважують, що основними перевагами використання NoSQL є архітектурна придатність до сучасних вимог [3]. Це виявляється у двох основних аспектах: по-перше, NoSQL значно спрощує опрацювання неструктурованих даних, оскільки ці системи природно використовують моделі, як-от документи чи ключ-значення, на відміну від жорстких табличних схем RDBMS; по-друге, NoSQL забезпечує вищу продуктивність операцій читання / запису у сценаріях Big Data, що частково пояснюється ефективним використанням функції відображення пам'яті. Ця властивість робить їх особливо цінними для роботи з масивними обсягами інформації, з якими традиційні реляційні системи історично мали проблеми [6].

Головна перевага документно-орієнтованих БД над традиційними SQL-базами полягає у гнучкості та здатності ефективно працювати з непередбачуваною природою даних. На відміну від реляційних систем управління базами даних (СУБД), що потребують жорсткого визначення схеми на початку проекту, NoSQL дають змогу:

— використовувати напівструктуровані дані, дозволяючи досліднику не визначати фіксовану схему на початкових етапах проекту;

— вносити модифікації у структуру даних під час дослідження, що є важливим для роботи з архівними джерелами, які часто є багатовимірними, непередбачуваними та складними;

— уникнути проблем, пов'язаних із потребою декомпонувати складні об'єкти на множину таблиць й уникнути супутньої надмірної жорсткості реляційних моделей [1].

З погляду опрацювання генеалогічних джерел, як-от метричні книги, акти цивільного стану, ревізькі казки й сімейні архіви, центральним об'єктом дослідження є особа, її життєві події та супровідна документація. Зазвичай дані про кожну особу є асиметричними та динамічними.

У SQL-базах даних головним обмеженням є завдання декомпозиції інформації, що передбачає створення окремих таблиць для подій і документів. Слід також підтримувати жорстку схему та зовнішні зв'язки. Якщо певна кількість осіб має унікальні поля, то для решти записів, де такого поля немає, відповідний зв'язок буде завжди порожнім. Попри це, система змушена підтримувати жорстку схему та зовнішні ключі, які рідко використовують. Щоб отримати повну інформацію про одну особу, потрібно виконати множинні JOIN-операції між головною та всіма допоміжними таблицями, що ускладнює запити й знижує продуктивність.

У NoSQL-базах даних усі дані та специфічні атрибути про особу інкапсульовано в одному документі. Нові специфічні атрибути, додані на пізньому етапі наповнення бази, вносять як нові поля до відповідних документів, без потреби змінювати глобальну схему чи створювати нову допоміжну таблицю. Під час моделювання родинних зв'язків (батько/дитина /шлюб) NoSQL-документ може або посилатися на ID інших документів в базі, або містити вбудовані дані (наприклад, список дітей), уникаючи складних багатотабличних зв'язків, характерних для SQL.

У дослідженні AtlantoCracies, зосередженому на вивченні іберійської аристократії в Іспанії й Америці, використано NoSQL-бази даних, що дало змогу дослідникам створити документ, який зберігається в колекції (документно-орієнтована модель) і містить потрібні метадані для здобуття повної інформації (рис. 1). Гнучкість такої системи надає можливість дотримуватися базової схеми в межах колекції, кожен документ може мати власну внутрішню структуру, яка повністю відрізняється від будь-якої іншої, що зберігається в тій самій колекції. Отже, модель даних у БД NoSQL є настільки ж динамічною, наскільки гнучкими й мінливими є історичні дані [1; 7].

У БД NoSQL є два основні способи зв'язку документів один з одним: за допомогою посилання чи вбудованих допоміжних документів, як зображено на рис. 2. Вбудовані документи є найкращим вибором для використання переваг високої продуктивності БД NoSQL [1].

```

{
  "_id": ObjectId("609cd66b9aab3a99799344bc"),
  "datebirth": "1716-01-21",
  "placebirth": "Ciudad de México",
  "pbirthUTM": "19.419444/-99.145556",
  "countryDeath": "México",
  "datedeath": "1786-08-29",
  "gender": "H",
  "histDeath": "Virreinato de Nueva España",
  "name": "Francisco Javier de Aristoarena de Lanz",
  "pDeathUTM": "25.816667/-100.133333",
  "pageFr": "Null",
  "personId": 117,
  "placeDeath": "Zacatecas",
  "source": "Ramón Maruri Villanueva Personal Database (American Spanish Nobility) ...",
  "sourceType": "Database",
  "titles": [
    {
      "continental": "América",
      "countryTit": "España",
      "dateTit": "1777",
      "histTit": "Virreinato de Nueva España",
      "nomTit": "Condado de Casa Fiel"
    }
  ],
  "relations": [
    {
      "idPerson": 710,
      "namePerson": "Josefa Tagle Bracho",
      "placeRel": "Ciudad de México",
      "placeRUTM": "19.419444/-99.145556",
      "treatment": "Doña",
      "typeRel": "Matrimonio"
    },
    {
      "idPerson": 769,
      "dateRel": "1770-12-03",
      "namePerson": "Maria Guadalupe de la Campa Cos",
      "placeRel": "Zacatecas",
      "placeRUTM": "25.816667/-100.133333",
      "treatment": "Doña",
      "typeRel": "Matrimonio"
    }
  ],
  "treatment": "Don",
  "countryBirth": "México",
  "hist30Birth": "Virreinato de Nueva España",
  "histBirth": "Virreinato de Nueva España",
  "continentBirth": "América"
}

```

Рис. 1. Приклад документа з БД AtlantoCracies [1]

У процесі оцифрування генеалогічних джерел формується великий обсяг різномірної інформації: цифрові зображення, скановані копії документів, результати оптичного розпізнавання тексту й супровідні метадані, які з'являються під час оцифрування документа. NoSQL-системи забезпечують збереження як основних файлів, так і пов'язаних із ними структурованих та напівструктурованих даних, як-от координати, часові мітки, іменовані сутності (осіб, місць, подій тощо).

Генеалогічна інформація може бути виявлена не лише у класичних джерелах на кшталт метричних книг, актів цивільного стану чи ревізьких казок, а й у сімейних архівах, списках виборців, поземельних книгах і судових справах. Ці документи мають нерівномірну структуру, змінну якість і часто потребують інтеграції даних, створених у різних правових і державних системах (Російська імперія, Австро-Угорщина, Польща, СРСР, сучасна Україна).

Традиційні SQL-бази даних стикаються з критичними обмеженнями в цьому контексті, оскільки їхня жорстка схема вимагає надмірної декомпозиції складного біографічного об'єкта на множину таблиць, що ускладнює запити та знижує продуктивність. Отже, з огляду на специфіку українських архівних фондів і документів, а саме їхню виняткову фрагментарність, багатомовність й асиметричність даних, використання БД NoSQL є оптимальним рішенням для ефективного управління такою інформацією.

Наведена модель зберігання дає змогу організувати механізми повнотекстового пошуку, автоматизованої класифікації, контекстного аналізу вмісту та формування семантичних зв'язків між даними. Приклад умовної схеми даних у NoSQL-базі з інформацією та посилання на суміжні документи в колекції подано на рис. 3.

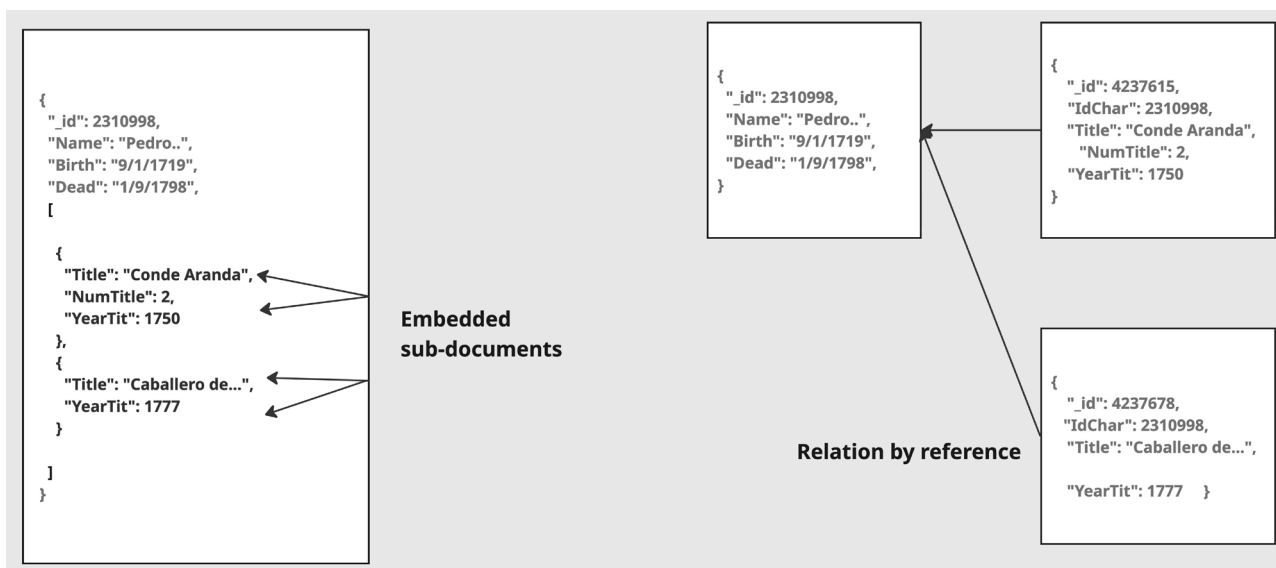

Рис. 2. Зв'язки в документно-орієнтованій БД в AtlantoCracies [1]

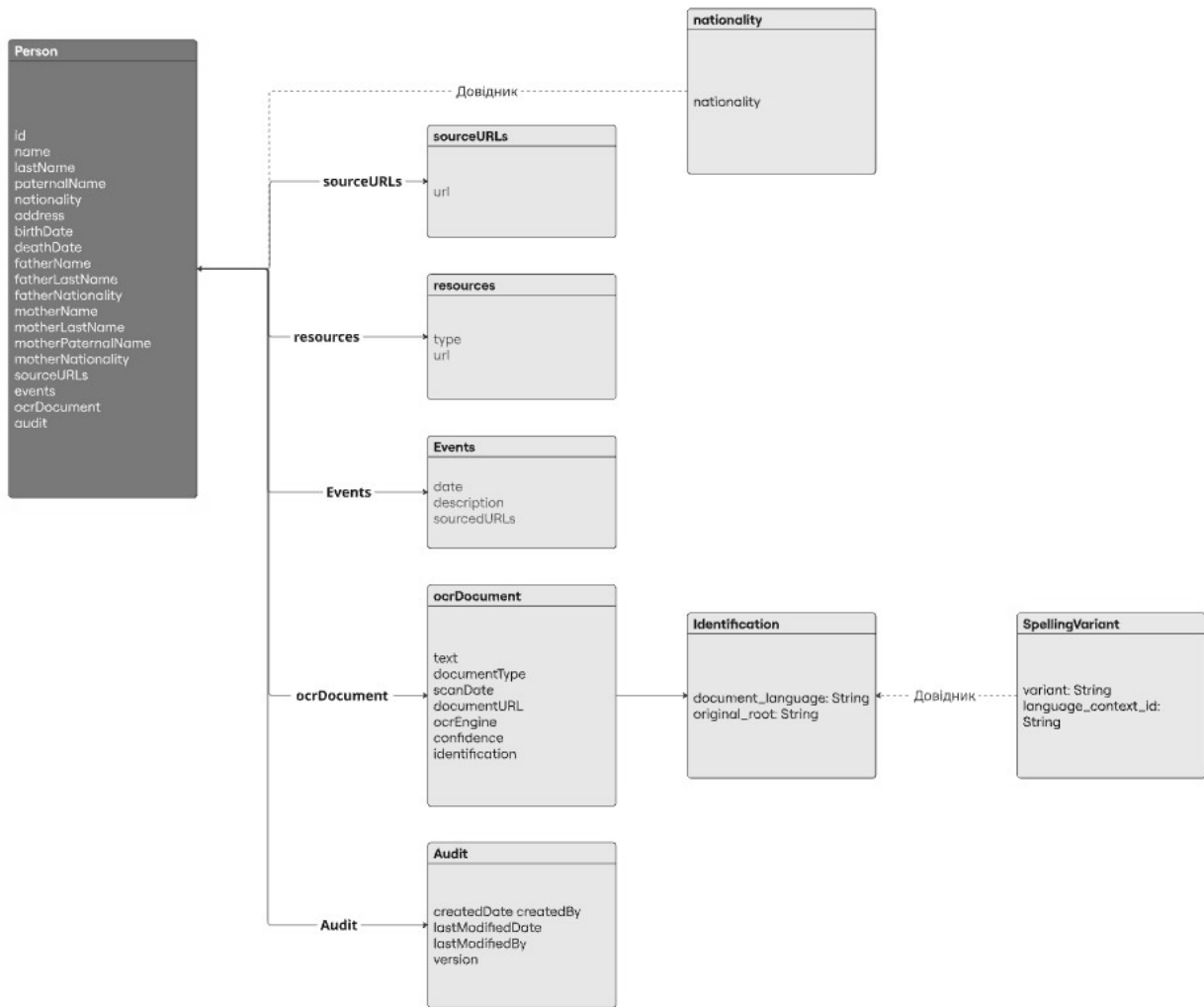

Рис. 3. Приклад умовної схеми генеалогічних даних у БД NoSQL

NoSQL допомагає інтегрувати в єдину модель дані з різномірних архівних фондів і поєднувати інформацію, яка б у реляційних базах потребувала значної декомпозиції таблиць. Наприклад, для особи (як центрального документа) можна об'єднати:

- базові структуровані дані (метрики): { 'birth_date': '1895-03-10', 'birth_place': 'с. Калинівка' };
- напівструктуровані біографічні дані (особові справи): { 'education': { 'institution': 'Київська політехніка', 'graduation_year': 1925, 'specialization': 'Інженер' } };
- майновий або економічний статус (поземельні книги): { 'property': { 'type': 'Estate', 'name': 'Квітневе', 'area_ha': 500, 'purchase_date': '1901-05-20' } } або: { 'property': { 'type': 'LAND_PLOT', 'area_desiatina': 5 } };
- мережеві зв'язки (судові справи, метрики): { 'social_roles': [{ 'role': 'witness_at_wedding', 'related_person_id': 'pid_456' }, { 'role': 'surety_in_court', 'related_person_id': 'pid_789' }] };
- еволюцію прізвища та багатомовність (метрики, списки): 'surname_main': 'Штерн', 'surname_original': 'Stern', 'surname_transliteration': 'Штерн', 'spelling_variants': [{ 'variant': 'Штернь', 'language_context': 'Російська' // Дореволюційний

варіант }, { 'variant': 'Sztern', 'language_context': 'Польська' // Типовий польський запис }], 'surname_OCR_error': ['Штерн', 'Штерн'] }.

Мовні й історичні зміни у фіксації прізвищ є одним з важливих елементів проведення генеалогічних досліджень. Територія України, як зазначалося, історично перебувала під впливом різних держав, що спричинило багатомовність записів (російська, польська, німецька, їдиш) і бюрократичну зміну стандартів. Одне прізвище може мати численні варіанти через транскрипцію, фонетичні відмінності чи асиміляцію (наприклад, Sztern — Штерн — Штайн).

NoSQL дає змогу вирішити цю проблему й згрупувати всі прізвища в єдиний атрибут (як, наприклад, spelling_variants); приклад умовного документа наведено на рис. 4. Ці функції забезпечують пошук певного прізвища чи імені в усіх можливих документах із різними варіаціями, що надає можливість одночасно підтримувати оригінальний текст (для архівістів), стандартизовану транскрипцію (для пошуку) й ідентифікувати потенційні помилки OCR, що є типовим викликом для дослідників. Таку практику вже використовують у різних архівах, наприклад у процесі пошуку в Arolsen Archives [8].

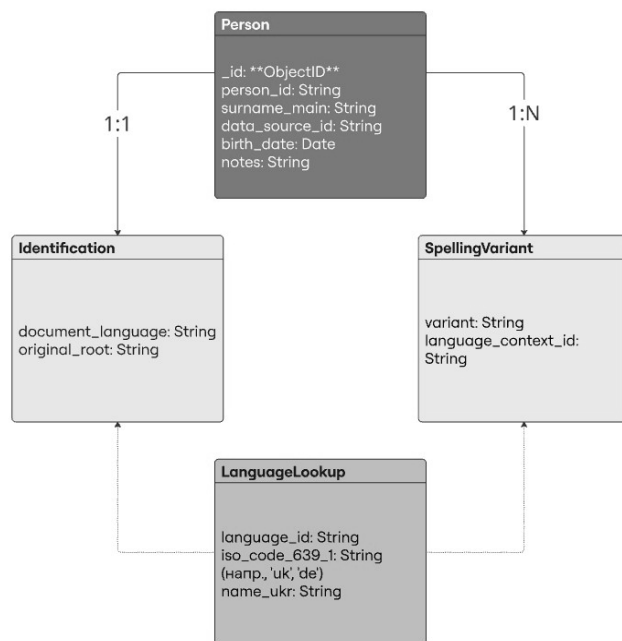

Рис. 4. Приклад схеми варіації прізвища в документі БД NoSQL

Централізоване застосування нереляційних БД в архівній сфері України має низку переваг, як-от підвищення ефективності доступу до інформації та якості науково-дослідної роботи. Упровадження гнучких схем і механізмів індексації дасть змогу забезпечити оперативний пошук, збирання та опрацювання інформації, яка розподілено зберігається в різних архівних фондах; значно скоротити час доступу до інформації й прискорити міжфондовий пошук. Гнучкість структури даних дозволить ефективно інтегрувати неструктуровані й напівструктуровані архівні дані, спрощуючи комплексні дослідження та формування складних запитів. Зокрема, важливим є підхід, який надає можливість зберігати результати оптичного розпізнавання символів, охоплюючи текстові шари, метадані й початкові зображення, в одному документі, що сприяє цілісності та подальшому опрацюванню даних. Використання внутрішніх зв'язків і гнучких індексів, зокрема графових чи повнотекстових, дає змогу не лише швидко знаходити інформацію, а й автоматично виявляти нові релевантні відомості для вже завершених чи поточних досліджень. Окрім того, важливо, що для національних архівних систем така архітектура забезпечить високу горизонтальну масштабованість, потрібну для управління зростаючими обсягами оцифрованих

архівних даних (Big Data), а також гарантує можливість інтеграції майбутніх технологій штучного інтелекту й машинного навчання.

Висновки. Застосування документно-орієнтованих баз даних у сфері зберігання та опрацювання архівних документів є одним із варіантів удосконалення розвитку архівної справи. Використання NoSQL дає змогу пришвидшити темпи оцифрування архівних фондів і спростити процес досліджень завдяки гнучким можливостям моделювання зв'язків усередині бази. На відміну від жорсткої структури традиційних SQL-баз, ця структура дає змогу зберігати великий обсяг інформації в одній колекції, як-от: текстові описи, результати роботи OCR, скановані копії зображень, метадані документа та ін. Використання індексів забезпечить можливість вдосконаленого контекстного пошуку, що є важливим для виявлення прихованих семантичних зв'язків між даними, які зберігаються в різних архівних фондах.

Отже, гнучкість NoSQL є оптимальним варіантом для побудови інформаційних систем, здатних ефективно підтримувати централізоване зберігання, опрацювання й аналіз генеалогічних досліджень, що, зі свого боку, дасть змогу забезпечити доступність культурної спадщини для дослідників і об'єднати різні заповнення архівні фонди.

Список бібліографічних посилань

1. A new approach for the construction of historical databases—NoSQL Document-oriented databases: the example of AtlantoCracies / Manuel Diaz-Ordoñez et al. *Digital Scholarship in the Humanities*. 2023. Vol. 38, Iss. 3 (September). P. 1014—1032. DOI: 10.1093/llc/fqad033.
2. Dedieu J.-P. Construire des bases de données. *Histoire & Mesure*. 2024. Vol. XXXIX-2. URL: <http://journals.openedition.org/histoiremesure/21642>. DOI: <https://doi.org/10.4000/140kh> (accessed 21.09.2025).
3. Performance Evaluation Between HarperDB, Mongo DB and PostgreSQL / D. Figueiredo et al. *Marketing and Smart Technologies. ICMarkTech 2022. Smart Innovation, Systems and Technologies*. 2024. Vol. 344. DOI: 10.1007/978-981-99-0333-7_7.

4. Артеменкова О. М. Інформаційний інструментарій генеалогічних досліджень в архівах України. *Вісник Харківської державної академії культури*. 2022. Вип. 61. С. 81—93. DOI: 10.31516/2410-5333.061.08. URL: <http://v-khsac.in.ua/article/view/261398> (accessed 12.10.2025).
5. Цифрові документовані колекції національної культурної спадщини на вебсайтах українських регіональних державних архівів / І. Тюрменко [та ін.]. *Developments in information & knowledge management for business applications*. 2022. Vol. 421. С. 449—470. DOI: 10.1007/978-3-030-97008-6_20. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-97008-6_20 (accessed 12.10.2025).
6. NoSQL database. *IBM*. URL: <https://www.ibm.com/think/topics/nosql-databases>. (accessed 11.10.2025).
7. Atlantocracies. URL: <https://atlantocracies.com/> (accessed 11.10.2025).
8. Arolsen Archives — Міжнародний центр документації переслідувань націонал-соціалістами. URL: <https://arolsen-archives.org/uk/> (accessed 13.10.2025).

Artur Spektor,
Postgraduate Student
at the Department of Social Communications
and Information Activity,
Lviv Polytechnic National University

The use of NoSQL databases for the storage, processing, and analysis of genealogical archival documents

The article examines the relevance and substantiates the architectural model for the application of document-oriented NoSQL databases in the field of storage, processing, and analysis of genealogical documents. The relevance of the study is determined by the intensive processes of digitalization of archival collections in Ukraine and the need for technological solutions capable of efficiently handling large volumes of unstructured and heterogeneous information, such as digital images, optical character recognition (OCR) results, and accompanying metadata, the structure of which varies depending on the content of a particular archival collection. The purpose of the study is to develop and justify the use of NoSQL models as an optimal solution for managing genealogical data in archival science, which will enable centralized genealogical research management based on diverse archival sources. It is noted that the NoSQL model provides a flexible storage schema that allows the integration of all personal data into a single document. This approach addresses the problem of data diversity and multilingualism typical of Ukrainian archival collections. Moreover, the document-oriented approach ensures horizontal scalability for managing the growing volumes of Big Data and allows the use of flexible indexing mechanisms that facilitate advanced contextual search and the identification of hidden semantic relationships between data distributed across various collections. Based on the example of AtlantoCracies, it has been established that the implementation of NoSQL in archival science serves as a foundation for creating robust, high-performance systems that will significantly accelerate digitization processes and improve access to the national cultural heritage for research purposes.

Keywords: databases; archival funds; archives; NoSQL; documentary-oriented model; genealogical research; digitalization; Big Data

Надійшла до редакції 16.10.2025

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

[https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1\(354\).46-52](https://doi.org/10.36273/2076-9555.2026.1(354).46-52)

УДК 655.1:331.101.232-055.2]:070.484Czcionka=162.1(477.8-89Гал)"1872/1875":305(045)

Олег Гончар,
аспірант кафедри медійних технологій,
інформаційної та книжкової справи
Інституту поліграфії та медійних технологій
НУ "Львівська політехніка"
alegka83@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0004-8660-5437>

Жіноча праця у друкарській справі крізь призму газети "Czcionka" (1872—1875)

Статтю присвячено аналізу дискусії щодо жіночої праці у друкарській галузі на сторінках польськомовної фахової газети "Czcionka", що виходила у Львові в 1872—1875 рр. і була першим профспілковим друкованим органом фахівців поліграфічного виробництва у Східній Галичині. Увагу зосереджено на

публіцистичних матеріалах газети, що містять інформацію про спроби впровадження жіночої праці у друкарнях Познані, Варшави, Праги, Відня, Берліна. Проаналізовано ставлення редакції та дописувачів до таких ініціатив, зокрема аргументи щодо фізичної непридатності жінок до набору шрифтів, небезпеки для здоров'я, браку відповідної освіти й водночас зауваження про економічне підґрунтя таких практик та їх суперечність із задекларованими ідеалами емансипації. Дослідження ґрунтується на текстах понад десяти випусків газети "Czcionka", цитованих у перекладі з польської мови, та розкриває ціннісні уявлення й трудові конфлікти в друкарському середовищі другої половини XIX ст.

Ключові слова: преса; Галичина; професійні спілки; історія; культурно-просвітницька діяльність; бібліотеки; місцеве самоврядування

Постановка проблеми. У другій половині XIX ст. розвиток поліграфічної справи в Центрально-Східній Європі відбувався на тлі глибоких соціальних трансформацій, зокрема поширення ідей жіночої емансипації та поступового залучення слабкої статі до винятково чоловічих сфер діяльності. Друкарська галузь, що поєднувала ручну працю з високими вимогами до технічної грамотності, стала одним із полів напруженої гендерної полеміки.

Попри зростання інтересу до історії жіночої праці та розвитку профспілкового руху, специфіка суспільного сприйняття жінки у професії шрифто-набирача залишається малодослідженою. Недостатньо висвітлено й першоджерельні свідчення друкарської спільноти щодо окресленого питання. У газеті "Czcionka" — першому професійному профспілковому виданні друкарів Галичини — відображено не лише технічний і професійний дискурс середовища, а й уявлення про допустимість та межі жіночої участі у поліграфічному процесі.

Актуальність дослідження зумовлено потребою проведення ґрунтовного аналізу первинних джерел, у яких зафіксовано погляди на жіночу працю в друкарнях, і розкритті зв'язку між ідеологемами емансипації та практиками економічної експлуатації, що виявляються в публіцистичних текстах другої половини XIX ст.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематику залучення жінок до роботи в поліграфічній галузі XIX ст., так само як і дослідження матеріалів газети "Czcionka", дотепер не репрезентовано в українській історіографії. Наявні часткові спроби дослідити історію професійних спілок [1—6] та, зокрема, профспілкової преси [7—9]. Проте у цих працях переважають оглядові підходи, зосереджені на організаційних структурах і загальносоціальних функціях профспілок, без глибокого аналізу публіцистичного дискурсу, гендерного контексту чи внутрішньо-професійних конфліктів.

У польській науковій традиції проблематика використання жіночої праці у друкарнях та аналіз фахової публіцистики друкарського середовища, зокрема газети "Czcionka" як цінного джерела соціального й професійного дискурсу, також не становили предмета окремого міждисциплінарного дослідження [10].

Автори загальноєвропейських праць, присвячених жіночій праці у XIX ст. (зокрема фабричній

зайнятості у Франції, Німеччині, Великій Британії), здебільшого не розглядають поліграфію як окрему професійну галузь чи не мають джерельної бази з території Австро-Угорської монархії. Дослідження ідей емансипації (наприклад, праця Дж. С. Мілля "Поневолення жінок") є важливим філософським тлом, однак потребує локалізованої джерельної конкретизації [11].

Отже, у сучасній науці наявний дефіцит спеціальних досліджень, присвячених вивченню ставлення до жіночої праці в друкарській галузі на основі профспілкової преси. Саме тому аналіз публікацій газети "Czcionka" 1872—1875 рр. дає змогу виявити унікальні уявлення, практики та соціальні реакції друкарської спільноти щодо спроб залучення жінок до фаху, який історично вважали чоловічим.

Мега статті — виявлення, систематизація й аналіз полемічних наративів щодо жіночої праці у друкарській справі, зафіксованих у публіцистичних текстах газети "Czcionka" (1872—1875), з урахуванням їхнього змістового, ідеологічного та контекстуального наповнення.

Дослідження має на меті з'ясувати, як реагувала професійна спільнота друкарів у другій половині XIX ст. на спроби залучення жінок до роботи шрифто-набирача, які аргументи наводили на підтримку чи заперечення таких ініціатив, якою мірою ці дискусії віддзеркалювали загальноєвропейські ідеї емансипації й трудової мобільності.

Завдання статті:

— окреслити соціально-професійний контекст використання жіночої праці у друкарській справі Галичини другої половини XIX ст.;

— проаналізувати дискусії навколо залучення жінок до набору шрифтів у публікаціях газети "Czcionka" (1872—1875);

— визначити основні мотиви підтримки та критики жіночої праці серед друкарської спільноти;

— виявити, як ідеї жіночої емансипації використовували для виправдання економічної експлуатації жінок у поліграфічній сфері.

Виклад основного матеріалу дослідження. У другій половині XIX ст. ідею використання жіночої праці у друкарнях більшість професіоналів галузі категорично не сприймала. Друкарська спільнота була здебільшого чоловічою, тому спроби окремих працевластців сприяти жіночому руху за емансипацію, залучаючи дівчат і жінок до роботи, часто наштовху-

валися на чоловічий шовінізм, стіну нерозуміння й глузування. Важко сказати, чого було більше — небажання чоловіків поступатися доміантними суспільними позиціями чи турботи про загальну справу через застереження щодо професійної непридатності жіноцтва для багатьох видів друкарських робіт, які потребували витривалості та фізичної сили. Полеміку щодо цього питання відображено в низці випусків газети "Czcionka".

Зокрема, у Познані, що мала славу "емансипанта жінок", навесні 1872 р. в одній із місцевих друкарень проводили нетиповий експеримент. Доктора "L. R.", професора реальної школи, власники "Друкарні Ф. Х. Дашкевича" найняли за сумісництвом керувати підприємством. "Той професор вже тепер хоче більше знатися на друкарстві, ніж люди цієї професії", — зазначав познанський кореспондент "Czcionki". Позаяк у нього не хотіли працювати досвідчені друкарі, він почав набирати в учениці молодих дівчат і навчати їх набирання шрифтів. "Бігає по всіх закутках міста і вишукує молодих дівчат віком приблизно 14 років, щоби працевлаштувати їх у себе в друкарні" [12, s. 3]. Далі автор статті цікавиться: "Можете собі уявити яке в тій друкарні господарство?". І додає: "І це чинить учений чоловік, професор тутешньої реальної школи". Згодом він ще найняв для тих дівчат "директорку, якусь панну М., дочку колишнього редактора "Dziennika Poznańskiego" і мав у планах на базі цієї друкарні закласти "школу емансипанток". Проте найбільш дивним є висновок автора: "Наука не завжди ходить в парі з розумом" [12, s. 3].

В іншому випуску газети читаємо: "...сьогодні має він вже 5 дівчат, 8 учнів і 7 "товаришів". Кореспондент газети оцінив ці зусилля як очевидне "марнування часу" [13, s. 3].

У випуску № 10 від 16 травня 1872 р. редакція знову висловлювалася негативно: "Новаторські впровадження, як-от заповнення робочих місць набирачів шрифтів дівчатами, панове Дашкевич в Познані і Яворський у Варшаві у своїх друкарнях вчинили, і припустимо, що нашим панам працедавцям такі забаганки можуть сподобатися". А далі пропонувався, якщо й у Львові до цього дійде, "нам з усією енергією опір цьому чинити" [14, s. 1].

У продовження полеміки 1 червня того самого року редакція "Czcionki" відвела всю першу сторінку розлогій статті під назвою "Праця жінок у друкарнях". "З приводу практикованих намагань у Познані й Варшаві, щоби працю набирачів шрифтів замінити працею жінок, відразу деякі часописи підхопили ідею, аби таку працю якнайшвидше в друкарнях впровадити, а також є серед нас колеги, які цю ідею на словах підтримують, а в недалекому майбутньому, коли можливо й до справ дійде, то вагатися не будуть, хочемо над тією справою з практичного боку зупинитися", — розпочинав автор статтю [15, s. 1].

І далі пояснював, що справа набирання шрифтів не є легкою, як дехто вважає: "Знаємо з досвіду, що вона дуже виснажлива, нищить здоров'я, ослаблює легені й очі, що для делікатної шкіри є ще більш є шкідливою". Відтак автор порушив питання орфографічної неграмотності під час набору, що часто спостерігалось навіть серед освічених друкарів. Праця жінок — набиральниць шрифтів на Паризькій виставці не може бути прикладом, бо це, на його думку, лише рекламний хід, "розрахований на зовнішню мішуру". Справжню причину залучення слабкої статі до суто чоловічої для того часу праці автор вбачав у намаганні підмінити працівників із вищою оплатою дешевшою робочою силою, оскільки жінкам всюди платили за роботу значно менше [15, s. 1].

Зрештою автор робить висновок: "Місце жінки вдома біля домашнього вогнища, в колі родини знайде вона найкраще поле для діяльності; жінка має дбайливо доглядати за дітьми, бути вірною товаришкою чоловікові та не створена для конкуренції чоловічій праці за нижчу зарплатню... Але капітал неперекірливий в засобах для власного піднесення і відкриває свою ненаситну пащу, щоби жінку від її справжнього покликання відірвати. Штовхає до праці, яка нищить жінку фізично, морально і матеріально; фарисейськими устами заявляє, що дбає про покращення її добробуту, а насправді його лише погіршує" [15, s. 1].

17 червня 1872 р. вже німецький кореспондент газети повідомляв, що "у Берліні радилися власники друкарень і газет щодо відкриття спільної друкарні для навчання жінок укладанню шрифтів". Пояснювали вони це в той спосіб, що "нестача робочих рук змушує підвищувати ціни заробітку й давати привід для непорозуміння", тоді як "жіноча праця не може бути ніде краще використана, як при складанні шрифтів, що вимагає мало зусиль". У підсумку редакція "Czcionki" додала від себе: "Дешевизна жіночої праці є для тих панів головним побудником; не звертають при цьому увагу на тілесну придатність і розумовий вишкіл" [16, s. 4].

Очевидно, що не лише у Львові ця ідея нашттовхнулася на суттєве суспільне несприйняття й осуд, бо у випуску № 25 за 19 червня 1873 р. повідомлялося, що в зазначеній познанській "Друкарні Дашкевича" залишилася лише 1 дівчина (!) [17, s. 4]. Зауважимо, що понад половину "товаришів" за один рік полишили друкарню (очевидно, не погоджуючись із кадровою політикою керівництва), а експеримент із працевлаштування дівчат зазнав поразки.

У грудні 1872 р. газета повідомляла, що у Празі у "Друкарні намісництва" чоловіків-шрифтонабирачів заміщують дівчатами, до яких указом Намісика приряджені в поміч солдати. Автор статті констатував, що це дешева робоча сила, з якою керівництво друкарні робить все, що заманеться. Далі він закликав "колег",

які втратили внаслідок цього робочі місця, "прокинутися з летаргії та очистити ті Авгієві стайні" [18, s. 3], тобто до пробудження з байдужості до боротьби за поліпшення свого становища. Очевидно, що з роками нічого не змінилося, бо 17 жовтня 1874 р. "Czcionka" повідомляла, що в тій друкарні й надалі працюють шість дівчат [19, s. 4].

Водночас слід зауважити, що друкарські товариства допомагали жіноцтву здобувати початкову професійну освіту, насамперед тим, хто не мав змоги навчатися. Зокрема, наприкінці грудня 1872 р. голова Віденського товариства керівників друкарень оголосив, що з нового року буде відкрито школу для верстальниць, до якої планували прийняти 100 дівчат й організувати навчання у 5 групах по 20 осіб на одного вчителя. Наставників обирали з-поміж найдосвідченіших і найздібніших працівників. Двос власників друкарень обіцяли надати для навчання й практики по одному друкарському замовленню з неспішних до виконання й верстальне знаряддя. Для цієї мети коштом товариства мали виділити 30 тис. злотих, допомогу обіцяли й місцеві банки. Головним завданням була підготовка достатньої кількості кваліфікованих кадрів [20, s. 2].

У квітні 1874 р. прусська газета "Anzeiger" (нім. "Вісник") розмістила оголошення: "Дівчата, які шукають приємного й корисного працевлаштування, знайдуть таке в моїй друкарні. Працевлаштуванню цьому можна легко навчитися, а перша виплата вже через 8 днів (як тільки продукція буде спожита); при уважності можна буде вже за кілька тижнів праці по 3 талари на тиждень заробляти. Набуття технічних навичок буде підвищувати зарплатню з кожним днем, так що дівчата зможуть забезпечити собі вільне й незалежне становище". Власник друкарні А. Єретцке повідомляв, що вже через рік зможе "за власним бажанням дівчат" допомогти їм працевлаштуватися у "друкарнях Берліна, Ляйпціга, Штуттгарта і Відня, де при деяких друкарнях є відділи для дам, які там дуже добре мають" [21, s. 3].

Редактор "Czcionki" в коментарі до цього оголошення з обуренням писав, що "автор до баламутних висловлювань додає ще й очевидну брехню", тому редактор "шкодує, що не існує такого статуту, який міг би охороняти прекрасну статтю від такого роду "емансипації" [21, s. 3]. Зауважимо, що на тлі загальної економічної кризи, що лише поглиблювалася, таке оголошення було радше знущальним.

26 червня 1875 р. "Czcionka" повідомляла, що у Відні планують заснувати суто жіночу друкарню. Редакція відреагувала негативно, вважаючи, що "ініціатори... мають спотворене уявлення про становище, яке жінка має займати в суспільстві" [22, s. 3]. У наступному випуску газети полеміка продовжилася, й таких жінок вже називали "охочими кандидатками чорної справи". Перші 3—4 місяці мали бути "пробними" (тобто без оплати), до кінця року заробіток

становив би 3—5 злотих на тиждень, а вже з початку другого року зарплатню планували подвоїти. Автор (Дж. С. Мілл¹) іронізував, що "складач у бюстгальтері", якщо вивчиться, може заробляти по 15—20 злотих на тиждень. Однак це було нереально, бо навіть серед шрифтонабирачів-чоловіків із великим досвідом рідко хто стільки заробляв. Додатковою вимогою до кандидаток були швидке читання текстів і добре знання німецької мови [23, s. 3].

Автор також скептично поставився до тези про те, що для жінок праця шрифтонабирача краще підходить, як і до твердження про менші жіночі потреби на виробництві: не п'ють вина чи пива під час сніданків або підвечірків, не палять тютюну тощо. Жінки "при виснажливому тривалому фізичному навантаженні не зможуть заробити обіцяного... відтак зажадають більше за 1000 одиниць (набраного шрифту. — *Авт.*) — і змова готова", — резюмував дописувач [23, s. 3].

Полеміка точилася й у наступних випусках газети, а також на шпальтах віденських фахових видань. Задля об'єктивності в номері від 17 липня 1875 р. кореспондент зазначав, що "економіст-філософ Джон Стюарт Мілл і багато інших вчених цієї школи словом і пером намагалися довести, що жінки нарівні з чоловіками є в стані ділити працю, виконувати її з тим самим результатом, що й чоловіки, а подекуди й продуктивніше за них... Не маючи жодної опіки над собою, жінка без працевлаштування, яке би їй запевнило спосіб існування, хапається за крайні засоби, які принижують її гідність (натяк на проституцію. — *Авт.*), аби тільки уникнути голодної смерті" [23, s. 3].

Додамо, що у праці "Поневолення жінок" (1869) Дж. С. Мілл також стверджував, що "ми майже нічого не знаємо про природні здібності жінок, через їхню заборону на участь у суспільному житті; прогнозувати можна лише через реальні практичні спроби залучення жінок до роботи і суспільних ролей" [11, с. 367—368]. Він один з небагатьох відстоював значущість жіночої праці (охопно з оплачуваними роботами) для суспільства й індивідуального розвитку [11, с. 367—368].

Автор статті у "Czcionce" був позитивно налаштований стосовно пропозиції "допускати жінок до всіх видів праць, як розумових, так і фізичних, що до цього часу залишалися в руках чоловіків" [23, s. 3]. Хоча далі сумнівався, "чи взята до праці жінка, яка

¹ Джон Стюарт Мілл (1806—1873) — один із найвпливовіших британських мислителів XIX ст., економіст, філософ, логік, громадський діяч, чийі ідеї значною мірою сформували підвалини сучасного лібералізму, утилітаризму й економічного мислення. У трактаті "Поневолення жінок" (The Subjection of Women, 1869) обстоював рівність прав жінок. Був членом парламенту (1865—1868), виступав проти рабства, за права жінок, свободу слова та розширення виборчого права.

сама собі існування забезпечує, буде в стані вибрати між добром та злом"?, та був певний, що "заміжжя не буде вже вважати своїм єдиним портом, до якого прибившись, без турбот зможе жити". Набуту жінкою професію дописувач називав "резервним капіталом, який вона за потреби з користю зможе вжити". Водночас кореспондент дорікав "школі економістів-філософів", які так само розбиралися у трудових відносинах, як "сліпий у кольорах" [23, s. 3].

Зрештою автор розкрив ім'я винуватця цього суспільного збурення — це "пан П. Демль, редактор видання "Uhrwächler", котрий "навіть склав шумну програму школи, в якій було багато обіцянь, а ще більше в перспективі рожевих надій, набобивши в такий спосіб галасу, розцікавивши багатьох, подався за дозволом до Нижньо-Австрійської Торгово-Промислової палати з покірним проханням підтримати його" [23, s. 3]. Дописувач був упевнений, що П. Демль вводить людей в оману, а справжня його мета — визиск дешевої жіночої праці: "Програма пішла в світ, ідеалісти довірливо похвалили намір, але фахові люди, глибше все зваживши, демаскували перебіглому спекулянта". У програмі П. Демпля було записано, що "лише після двох років навчання заклад залишить у себе вивчених складальниць, але за умови, що поруч із новоприбулими ученицями знайдеться і для них якась заняття за гроші". Тому автор логічно запитував: "Самі мають шукати собі роботу, але де? У Відні в жодній друкарні [жінки. — *Авт.*] не працюють "при кашті, а до Франції далеко". У підсумку він змалював сумну перспективу "марної втрати кількох років коштовного часу, по яких дівчина, що вийшла з такого закладу, буде почуватися обдуреною, неспроможною заробити собі на життя" [23, s. 3].

4 вересня 1875 р. "Czcionka" повідомляла, що у пана П. Демпля нічого з допомогою від Торгово-промислової палати не вийшло, однак він не полишав надії, розповідаючи всім, що "йому відомо з фахових англійських і французьких газет про існування жіночих друкарських шкіл в тих краях". "Далі їздить на тому конику! На гвалт оголосив себе апостолом емансипації слабкої плоти", — іронізував автор матеріалу [24, s. 3].

Однак у контексті пропонованого дослідження найважливішим є факт наведення в часописі низки прикладів зі світової практики, які ілюстрували, що праця жінок у друкарнях стала ледь не буденним явищем. Наприклад, у США "в деяких видавництвах одні лише жінки редагують, складають, друкують, експедиують". А в Європі, зокрема в деяких друкарнях Франції, а також у Празі, Тешині, Крумау, Філласі, Атцгерсдорфі, жінки працюють поруч із чоловіками [23, s. 3].

Траплялося й навпаки. Наприклад, у № 16 від 28 серпня 1875 р. повідомлялося про події у Фрібурзі

(Швейцарія), де товариші з друкарні Friburgische Zeitung полишили робочі місця на знак протесту проти наймання на роботу жінок. Автор матеріалу хвалив (а редакція підтримувала) колег за таку позицію. На його думку, "щоби утримати дівчат при коштах", власник даватиме їм легшу до виконання роботу, бо "якщо відразу розчаруються в надії великого заробітку, то розбігнуться". При цьому досвідченіше колеги-чоловіки будуть змушені брати менш вигідну роботу, щоби мати бодай якийсь заробіток. У підсумку редакція як зазвичай засудила "цей невластивий поділ праці" [25, s. 3].

Висновки. У друкарській справі Галичини другої половини XIX ст. панувало чоловіче середовище, сформоване в умовах високої професійної спеціалізації, цехової солідарності та традиційної патріархальної культури. У цьому просторі жінок сприймали як чужий елемент, а спроби їх залучення до друкарської роботи — як загрозу професійним стандартам, статусу й усталеному соціальному порядку.

У публікаціях фахової газети "Czcionka" (1872—1875) довкола проблеми використання жіночої праці розгорнулася широка й емоційно насичена дискусія, у якій журналісти та дописувачі дотримувалися здебільшого критичних позицій. У тональності статей відчутна іронія, недовіра, а також риторика захисту "професійної гідності" та стандартів якості, що демонструє внутрішню напругу між консерватизмом середовища й зовнішніми викликами модернізації.

Підтримка використання жіночої праці у друкарнях ґрунтувалася переважно на економічній доцільності, прагненні здешевити робочу силу, рідше — на ідеях емансипації. Натомість опоненти мотивували свою позицію турботою про якість праці, фізичною непридатністю жінок до набору шрифтів, загрозою цієї діяльності для їхнього здоров'я, втратою робочих місць чоловіками. Такі аргументи поєднувалися із соціальними стереотипами та страхом перед зниженням престижності професії.

Ідеї жіночої емансипації часто слугували лише прикриттям для економічно мотивованих дій працедавців. Прагнення зменшити витрати на оплату праці та знизити вплив профспілкового руху призводило до свідомої експлуатації жінок як дешевої й менш захищеної робочої сили. Риторика про "розширення прав жінок" нерідко використовували з комерційною метою, повістю ігноруючи їх реальні потреби, гідність і соціальне становище.

Перспективи подальших досліджень полягають у дослідженні профспілкових і жіночих видань зазначеного періоду, а також у міжрегіональному порівнянні ставлення до використання праці жінок у поліграфічній галузі в різних частинах Австро-Угорської імперії та поза її межами.

Список бібліографічних посилань

1. Берест І. Історія професійних спілок України (Східна Галичина 1817—1918 рр.) : монографія. Львів : Ліана-М, 2017. 736 с.
2. Берест І. Діяльність "Товариства взаємної допомоги приватних службовців" Галичини в 1848 році. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія: Історичні науки*. 2018. Вип. 27. С. 51—56. DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-51-56.
3. Berest I., Honchar S., Gonchar O. Trade Unions of Eastern Galicia During the Socio-political Processes of the 19th — Early 20th Centuries. *Data-Centric Business and Applications: Advancements in Information and Knowledge Management*. 2024. Vol. 2. P. 141—164. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-59131-0_7.
4. Берест І. Р. Загальноміське професійне товариство взаємодопомоги друкарів Львова в 1856—1867 роках. Аналіз діяльності. *Грані*. 2018. Т. 21, № 11. С. 6—13. DOI: <https://doi.org/10.15421/1718146>.
5. Берест Р. Нариси історії профспілкового руху в Західній Україні (1817—1939). Дрогобич : Відродження, 1995. 128 с.
6. Берест І., Берест Р., Пасічник М., Савчук Г., Олійник М. Аналіз статуту та першого року діяльності Львівського товариства галицьких лікарів ("Towarzystwo lekarzów galicyjskich"). *Медичні перспективи*. 2020. Т. 25, № 2. С. 168—176. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206799>.
7. Берест І. Р. Аналіз львівської профспілкової преси поліграфістів на прикладі часописів "Czcionka" і "Przewodnik dla spraw drukarsko-litograficznych". *Грані*. 2017. Т. 20, № 11. С. 17—21. DOI: 10.15421/1717142.
8. Берест І. Р., Гончар О. В. Аналіз основної польської історіографії профспілкового руху в Галичині. *Інформація, комунікація, суспільство 2025* : зб. матеріалів XIV Міжнар. наук. конф. (с. Зозулі, Львівська обл., 22—24 трав. 2025 р.). 2025. С. 246—247.
9. Гончар С., Гончар О. Загальні проблеми медіакомунікацій на сторінках галицької профспілкової преси ХІХ століття. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали міжнар. наук. конф., 22—23 листоп. 2023 р. Харків : ХДАК, 2023. Ч. 1. С. 52—53.
10. Tadeusiewicz H. Polskie czasopisma drukarskie XIX wieku (Stan zachowania i stan badań, charakterystyka bibliograficzno-typograficzna). *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*. 1979. Т. 18, nr 2. S. 25—40.
11. Мілль Дж. С. Про свободу. Роздуми про представницьке врядування. Поневолення жінок / пер. з англ. В. Триліс, Є. Мірошниченко, В. Єрмоленко. Київ : Основи, 2001. 463 с.
12. Czcionka. 1 marca 1872. R. I, № 5. S. 3.
13. Czcionka. 1 maja 1872. R. I, № 9. S. 3.
14. Czcionka. 16 maja 1872. R. I, № 10. S. 1.
15. Czcionka. 1 czerwca 1872. R. I, № 11. S. 1.
16. Czcionka. 17 czerwca 1872. R. I, № 12. S. 4.
17. Czcionka. 19 czerwca 1873. R. II, № 25. S. 4.
18. Czcionka. 4 grudnia 1872. R. I, № 35. S. 3.
19. Czcionka. 17 października 1874. R. III, № 23. S. 4.
20. Czcionka. 25 stycznia 1873. R. II, № 4. S. 2.
21. Czcionka. 15 kwietnia 1874. R. III, № 11. S. 3.
22. Czcionka. 26 czerwca 1875. R. IV, № 7. S. 3.
23. Czcionka. 17 lipca 1875. R. IV, № 10. S. 3.
24. Czcionka. 4 września 1875. R. IV, № 17. S. 3.
25. Czcionka. 28 sierpnia 1875. R. IV, № 16. S. 3.

Oleh Honchar,

Postgraduate Student at the Department
of Media Technologies, Information and Book Studies
Institute of Printing and Media Technologies
Lviv Polytechnic National University

***Women's labor in the printing industry through the lens
of the newspaper "Czcionka" (1872—1875)***

The article is devoted to the analysis of discussions about women's labor in the printing industry, as reflected in the Polish-language professional newspaper Czcionka, published in Lviv in 1872—1875, which was the first trade union publication of printers in Eastern Galicia. The focus is on the newspaper's journalistic materials that document attempts to introduce female labor in printing houses in Poznań, Warsaw, Prague, Vienna, and Berlin. The paper analyzes the editorial stance and opinions of contributors regarding these initiatives, including arguments about women's physical unsuitability for typesetting, health hazards, lack of education, as well as observations on the economic motives behind such practices and their contradiction with the declared ideals of emancipation. The study is

based on more than ten issues of *Czcionka*, quoted in translation from Polish, and reveals the value systems and labor conflicts within the printing community of the second half of the 19th century.

Keywords: press; Galicia; trade unions; history; cultural and educational activity; libraries; local self-government

References

1. Berest I. (2017). *Istoriia profesiinykh spilok Ukrainy (Skhidna Halychyna 1817—1918 rr.)* : monohrafiia. Lviv: Liana-M.
2. Berest I. (2018). Diialnist "Tovarystva vzaiemnoi dopomohy pryvatnykh sluzhbovtziv" Halychyny v 1848 rotsi. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriia: Istorychni nauky*, 27, pp. 51—56. DOI: 10.25264/2409-6806-2018-27-51-56.
3. Berest I., Honchar S. & Gonchar O. (2024). Trade Unions of Eastern Galicia During the Socio-political Processes of the 19th — Early 20th Centuries. *Data-Centric Business and Applications: Advancements in Information and Knowledge Management*, 2, pp. 141—164. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-59131-0_7.
4. Berest I. R. (2018). Zahalnomiske profesiine tovarystvo vzaiemodopomohy drukariv Lvova v 1856—1867 rokakh. Analiz diialnosti. *Hrani*, 21 (11), pp. 6—13. DOI: <https://doi.org/10.15421/1718146>.
5. Berest R. (1995). *Narysy istorii profspilkovoho rukhu v Zakhidnii Ukraini (1817—1939)*. Drohobych: Vidrodzhennia.
6. Berest I., Berest R., Pasichnyk M., Savchuk H. & Oliinyk M. (2020). Analiz statutu ta pershoho roku diialnosti Lvivskoho tovarystva halytskykh likariv ("Towarzystwo lekarzów galicyjskich"). *Medychni perspektyvy*, 25 (2), pp. 168—176. DOI: <https://doi.org/10.26641/2307-0404.2020.2.206799>.
7. Berest I. R. (2017). Analiz lvivskoi profspilkovoi presy polihrafistiv na prykladi chasopysiv "Czcionka" i "Przewodnik dla spraw drukarsko-litograficznych". *Hrani*, 20 (11), pp. 17—21. DOI: 10.15421/1717142.
8. Berest I. & Honchar O. V. (2025). Analiz osnovnoi polskoi istoriografii profspilkovoho rukhu v Halychyni. *Informatsiia, komunikatsiia, suspilstvo 2025* : zb. materialiv XIV Mizhnar. nauk. konf. (s. Zozuli, Lvivska obl., 22—24 trav. 2025 r.), pp. 246—247.
9. Honchar S. & Honchar O. (2023). Zahalni problemy mediakomunikatsii na storinkakh halytskoi profspilkovoi presy XXI stolittia. *Kulturolohiia ta sotsialni komunikatsii: innovatsiini stratehii rozvytku* : materialy mizhnar. nauk. konf., 22—23 lystop. 2023 r. Kharkiv: KhDAK, 1, pp. 52—53.
10. Tadeusiewicz H. (1979). Polskie czasopisma drukarskie XIX wieku (Stan zachowania i stan badań, charakterystyka bibliograficzno-typograficzna). *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*, 18 (2), pp. 25—40.
11. Mill Dzh. S. (2001). *Pro svobodu. Rozdumy pro predstavnytske vriaduvannia. Ponevolennia zhinok* / per. z anh. V. Trylis, Ye. Miroschnychenko, V. Yermolenko. Kyiv: Osnovy.
12. *Czcionka*. (1872). 1 marca, I (5), p. 3.
13. *Czcionka*. (1872). 1 maja, I (9), p. 3.
14. *Czcionka*. (1872). 16 maja, I (10), p. 1.
15. *Czcionka*. (1872). 1 czerwca, I (11), p. 1.
16. *Czcionka*. (1872). 17 czerwca, I (12), p. 4.
17. *Czcionka*. (1873). 19 czerwca, II (25), p. 4.
18. *Czcionka*. (1872). 4 grudnia, I (35), p. 3.
19. *Czcionka*. (1874). 17 października, III (23), p. 4.
20. *Czcionka*. (1873). 25 stycznia, II (4), p. 2.
21. *Czcionka*. (1874). 15 kwietnia, III (11), p. 3.
22. *Czcionka*. (1875). 26 czerwca, IV (7), p. 3.
23. *Czcionka*. (1875). 17 lipca, IV (10), p. 3.
24. *Czcionka*. (1875). 4 września, IV (17), p. 3.
25. *Czcionka*. (1875). 28 sierpnia, IV (16), p. 3.

Надійшла до редакції 22.07.2025

Свідоцтво про державну реєстрацію KB № 21783-11683ПР від 31.12.2015.

Формат 60x84^{1/8}. Ум. друк. арк. 6,05. Тираж 28 пр. Зам. 5.

Журнал надруковано на обладнанні Книжкової палати України

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1954 від 24.09.2004.

До уваги читачів: електронний варіант журналу "Вісник Книжкової палати" ISSN 2076-9555 (онлайн-версія) розміщено на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського в розділі "Наукова періодика України":

http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VKP/index.html